

T. C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TURİZM ENDÜSTRİSİNDE KAMU DESTEĞİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

(Doktora Tezi)

Ahmet Hamdi DEREKÖY

ESKİŞEHİR, 1993

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

Anadolu Üniversitesi
Kütüphane

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	vii
ŞEKİLLER	viii
TABLolar	ix
GİRİŞ	i

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK TURİZM KAVRAMI

I. TURİZMİN TANIMLARI	1
II. SİSTEM OLARAK TURİZM	3
III. TURİZMİN SINIFLANDIRILMASI	9
IV. TURİZMİN ELEMANLARI	10
A. TURİZM KURULUŞLARI	10
1. Uluslararası Kuruluşlar.....	11
2. Ulusal Kuruluşlar.....	11
a- Turizm Finansman Kuruluşları.....	13
b- Seyahat Acentaları.....	13
c- Tur Operatörleri.....	14
d- Turizm Kamu Kuruluşları.....	16
e- Turizm Özel Kuruluşları.....	18
f- Turizm Karma Kuruluşları.....	18
B- TURİZMDE TAŞIMA	18
C. TURİZMDE KONAKLAMA	18
D. TURİZMDE SOSYO-KÜLTÜREL İHTİYAÇLARIN KARŞILANMASI	20

İKİNCİ BÖLÜM

TURİZM ENDÜSTRİSİ VE KAMUNUN ROLÜ

I. TURİZM ENDÜSTRİSİ.....	22
II. TURİZM ENDÜSTRİSİNİN ÖZELLİKLERİ.....	24
A. SEKTÖR İÇİNDEKİ İŞLETMELER BİR HİZMET VE KÜLTÜR ENDÜSTRİSİDİR.....	24
1. Müşteri İhtiyaçları.....	25
2. Kültürel Tanıtım.....	26
B. İŞLETMELER AÇIK VE DİNAMİK SİSTEMLERDİR.....	26
1. İşletmeler Devamlı Gelişme Halindedir.....	26
2. İşletmeler Farklı Yapıdadır.....	27
3. İşletmeler 24 saat Hizmet Verir.....	27
C. İŞLETMELER EMEK-YOĞUN İŞLETMELERDİR.....	28
D. TURİZM DİĞER SEKTÖRLERE BAĞIMLI BİR ENDÜSTRİDİR.....	28
E. TURİZM İŞLETMELERİ GÖRÜNMEYEN İHRACAT YAPAR....	29
F. TURİZM İŞLETMELERİNDE SABİT SERMAYE YOĞUNLUĞU VARDIR.....	29
III. KAMU KURULUŞU İHTİYACI VE DESTEĞİ.....	30
IV. KAMU KURULUŞLARININ İŞLEVLERİ.....	34
A- PLANLAMA İŞLEVİ.....	34
B- ÖRGÜTLEME İŞLEVİ.....	37
C- FİNANSMAN İŞLEVİ.....	38
D- KOORDİNASYON İŞLEVİ.....	38
E- PAZARLAMA İŞLEVİ.....	40
F- DENETİM İŞLEVİ.....	41
G- EĞİTİM İŞLEVİ.....	42
H- ALTYAPI İŞLEVİ.....	43
I- ÇEVRE İŞLEVİ.....	43
V. KAMU POLİTİKASI VE İLKELERİ.....	44
A. KAMU POLİTİKASI.....	44

B- KAMU POLİTİKASI İLKELERİ	47
1. Devletin Ortam Hazırlayıcı Rolü	47
2. Serbest Fiyat İlkesi	47
3. Serbest Rekabet İlkesi	47
4. Sektörlerarası Uyum	47
5. Sürekli Revizyon	47
6. Teknolojik Yenilik	48
7. Planlı ve Programlı Gelişme	48
8. Uygulamada Sistem Yaklaşımı	48
9. Koordinasyon.....	48
10. Finansal Destek	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK TURİZM ENDÜSTRİSİNİN GELİŞİMİ VE KAMU YÖNETİMİNİN ROLÜ

I. KALKINMA PLANLARINDA TURİZM	50
A- PLANLI DÖNEM ÖNCESİ (1963 ÖNCESİ)	50
B- KALKINMA PLANLARI DÖNEMİ (1963 - 1994)	52
1- BİRİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1963 - 1967).....	53
2- İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1968 - 1972).....	53
3- ÜÇÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1973 - 1978).....	54
4- DÖRDÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1979 - 1984) ...	55
5- BEŞİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1985 - 1989).....	55
6- ALTINCI BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1990 - 1994).....	56
II. ENDÜSTRİDE TEŞVİK SİSTEMİ	56
A- TEŞVİK POLİTİKASI	56
B- TEŞVİK TEDBİRLERİ	60
1- Teşvik Belgesinin Sağladığı İmkânlar.....	60
a) Gümrük Muafiyeti.....	61

b) Yatırım İndirimi.....	61
c) Finansman Fonu İstisnası.....	61
d) Bina İnşaat Harcı İstisnası.....	62
e) Vergi, Resim ve Harç İstisnası.....	62
f) Teşvik Primi.....	62
g) Döviz Tahsisi.....	63
h) Katma Değer Vergisi Ertelemesi.....	63
ı) Teşvik Kredileri.....	63
j) SSK Primi, Zorunlu Tasarruf Konut Edindirme Fonu ve Enerji Teşviki.....	65
k) Finansal Kiralama.....	65
l) Arazi ve Arsa Tahsisi.....	65
2- 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun Sağladığı Teşvik Tedbirleri.....	66
3- 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun Sağladığı Teşvik Tedbirleri.....	66
4- Vergi Kanunlarımızdaki Turizmi Teşvik Tedbirleri.....	67
5- 1618 Sayılı Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu'nun Sağladığı Teşvik Tedbirleri.....	67
III. ENDÜSTRİDEKİ KAMU KURULUŞLARININ ROLLERİ VE İLGİLİ ÖZEL SEKTÖR KURULUŞLARI.....	68
A- KAMU KURULUŞLARI.....	70
1. Turizm Bakanlığı.....	70
2. Başbakanlık D.P.T. Müsteşarlığı.....	71
3. Başbakanlık H.D.T. Müsteşarlığı.....	72
4. Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Gn. Md.....	72
5. Turban Turizm İşletmeleri A.Ş.....	74
6. Diğerleri.....	77

B- İLGİLİ ÖZEL SEKTÖR KURULUŞLARI.....	77
IV. KAMU DESTEĞİ AÇISINDAN ENDÜSTRİDEKİ SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	78
A- PLANLAMA.....	78
B- ÖRGÜTLEME.....	79
C- FİNANSMAN.....	80
D- KOORDİNASYON.....	81
E- PAZARLAMA.....	83
F- DENETİM	84
G- EĞİTİM	84
H- ALTYAPI	86
I- ÇEVRE.....	90
J- TURİZM TEŞVİK SİSTEMİ.....	92
1. Organizasyon Sorunları.....	93
2. Teşvik Tedbirleri.....	93
a) Yatırım İndirimi.....	93
b) Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu.....	93
c) Gümrük Muafiyeti.....	93
d) Katma Değer Vergisi.....	94
K- YABANCI SERMAYE İLE İLİŞKİLER.....	95
L- AVRUPA TOPLULUĞU (AT) İLE İLİŞKİLER.....	98
SONUÇ.....	103
EKLER.....	114
Ek-I-A Uluslararası Turizm İstatistikleri Tanımlar Sınıflaması ve Karşılaştırılabilirliği.....	114
Ek-I-B Turizm İstatistiklerinin İlgili Olduğu Alanlar.....	123
Ek-II-A Turizme Yönelik Doğrudan ve Dolaylı Teşvikler.....	125
Ek-II-B 1993 Yılı Turizm Yatırımlarına Uygulanan Teşvik Tedbirleri.....	128
Ek-II-C Teşviklerin Yatırımların Maliyetine Etkileri ile Avantajlarını Gösteren Bir Model Denemesi	130
Ek-III Turizm Bakanlığı Organizasyon Şeması.....	134
Ek-IV 1991 Yılı Dünya Turizm Örgütü (WTO) Rapor Özeti.....	135
KAYNAKLAR.....	136

KISALTMALAR

AIEST	:	Uluslararası Turizm Uzmanları Derneği
AKTİD	:	Akdeniz Turizm İşletmecileri Derneği
BTA	:	Britanya Turizm Teşkilatı
DESİYAB	:	Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası
DPTM	:	Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
EİB	:	Avrupa Yatırım Bankası
ERTC	:	Avrupa Bölgesel Seyahat Birliği
GATT	:	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
HDTM	:	Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı
IATA	:	Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği
IDA	:	Uluslararası Kalkınma Birliği
ITA	:	Uluslararası Seyahat Acentaları Birliği
KDV	:	Katma Değer Vergisi
KKDP	:	Kaynak Kullanımı Destekleme Primi
OECD	:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OIETA	:	Uluslararası Afrika Turizm Bürosu
TKB	:	Türkiye Kalkınma Bankası
TP	:	Teşvik Primi
TPKK	:	Türk Parasını Koruma Kanunu
TUGEV	:	Turizmi Geliştirme ve Eğitim Vakfı
TUSEK	:	Turizm Sektörü Kuruluşu
TÜRSAB	:	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
TYD	:	Turizm Yatırımcıları Derneği
WTO	:	Dünya Turizm Örgütü
I.D.K.Ö.Y.	:	I. Derecede Kalkınmada Öncelikli Yöre
II.D.K.Ö.Y.	:	II. Derecede Kalkınmada Öncelikli Yöre

ŞEKİLLER

ŞEKİL 1	: Turizm İlişkilerinin Birleşimi.....	4
ŞEKİL 2	: Turizmin Kesişme Yerleri.....	4
ŞEKİL 3	: Faaliyetlerin Yerleri.....	4
ŞEKİL 4	: Bir Sistem Olarak Turizm Faaliyeti.....	5
ŞEKİL 5	: Turizm Faaliyetini Başlatan Dış Kuvvetlerin Kavramsal Tanımlaması.....	6
ŞEKİL 6	: Turizm Sisteminin Elemanlarının Alt Elemanlara Ayrılışı.....	7
ŞEKİL 7	: Turizm Çalışma Sistemi.....	8
ŞEKİL 8	: Genel Turizm Organizasyon Yapısı.....	12
ŞEKİL 9	: Seyahat Acentaları ile Seyahat İlişkileri.....	15
ŞEKİL 10	: Turistik Dağıtım Kanalları.....	16
ŞEKİL 11	: Turizm Organizasyonları.....	19
ŞEKİL 12	: Turizm Endüstrisinde Kamu Otoritesinin İlişkide Bulunduğu Sektörler ve Alanlar.....	33
ŞEKİL 13	: Bölgesel Turizm Planlaması.....	36
ŞEKİL 14	: Turizm Endüstrisinde Dinamik Pazarlama Anlayışı.....	40
ŞEKİL 15	: Planlı Bir Turizm Politikasına Şematik Yaklaşım.....	45
ŞEKİL 16	: Döviz Gelirleri ve Turist Sayısı İle Gelirleri.....	110

TABLOLAR

TABLO 1 : Turizm Endüstrisi	23
TABLO 2 : Turizm Endüstrisinde Kamu Politikası.....	46
TABLO 3 : Kalkınma Planlarında Turizm Endüstrisi.....	57
TABLO 4 : Kalkınma Planlarında Turizmle İlgili Bazı Kavramların Sürekliliği	58
TABLO 5 : Sektöre Yönelik Yatırım Teşvikleri.....	59
TABLO 6 : Turizm Sektöründe Türk Girişimcisine Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri.....	60
TABLO 7 : Türkiye'de Turizm Endüstrisi İçinde Bulunan Kamu ve Özel Sektör Kurum ve Kuruluşları.....	69
TABLO 8 : Turizm Endüstrisinde Türkiye Kalkınma Bankası Kredi Tahsis Tabloları.....	73
TABLO 9 : Turizm Sektörüne Gelen Yabancı Sermaye.....	96
TABLO 10 : İhracaat ile Turizme Sağlanan Teşvikler ve Ekonomiye Katkılarının Karşılaştırılması (1987-1991).....	111

GİRİŞ

Turizm, boş zamanın ve tasarrufun nasıl kullanılacağına ilişkin ekonomik bir kararla başlayan ve yatırım, tüketim, istihdam, ihracat, kamu gelirleri gibi ekonomik boyutları olan, işletme organizasyonu gerektiren bir girişimdir. Bir bakıma ülke için toptan ve perakende fiyatla yapılan mal ve hizmet satışı olarak düşünülebilir. Turizmin gelişmesi ülkenin döviz gelirlerini artırırken, önemli ölçüde de doğrudan istihdama yol açarak, diğer sektörlerdeki istihdam ve gelir düzeylerini de yükseltir. Tabii ki tüm bu sonuçların gerçekleşmesi için, başlangıçta, toplumsal kaynakların dağıtımı, kullanımı, diğer bir ifadeyle yatırımlarla ve işletme organizasyonu ile ilgili bir dizi ekonomik kararın alınması gerekir.

Bu kararları almak için, öncelikle bir turizm politikası geliştirmek gerekmektedir. Turizmin potansiyel önemi nedeniyle kamu sektörünün katılımı, bu politikanın kurulması ve başarılı olabilmesi bakımından arzu edilmektedir.

Turizmi, iç turizm-dış turizm şeklinde bir ayrıma tabi tuttuğumuzda, bu çalışmada turizm denilince dış turizmin ifade edildiği anlaşılmalıdır. Tabii ki bu, iç turizmin öneminin inkâr edildiği anlamında değerlendirilmemeli, tam aksine ayrı bir inceleme konusu olabilecek bir açıklama olarak kabul edilmelidir.

Turizm politikası turizm organizasyonlarının çabalarıyla yürütülür. Bu organizasyonlar, kamu ve özel sektör olarak ayrılır ve bazen karma sektör olarak da faa-

liyette bulunurlar. Turizm endüstrisinin gelişmesinin ekonomik ve sosyal sonuçlarının önemi, birçok ülkede devletin bu endüstriye özel bir ilgi göstermesine ve çeşitli finansal kolaylıklar sağlamasına neden olmuştur. İlk bakışta çekici görünmesine rağmen kârlılığı düşük ve yeterli bir gelir düzeyine ancak, uzunca bir süre sonunda ulaşılabilen turizm endüstrisinde yatırım yapabilecek girişimcilerin bazı finansal kolaylıklar ve olanaklar sağlanarak özendirilmesi zorunlu olmaktadır. Turizm endüstrisi açısından geliştirilmesi uygun görülen bölgelerde yatırım yapmak isteyen girişimcilere kamu arazi ve tesislerinin düşük bedelle devredilmesi veya kiralanması ya da turizm işletmelerinin belli bir süre için veya süresiz olarak, çeşitli vergi ayrıcalıklarından ve bağışıklıklarından yararlanması örnek olarak verilebilir.

Ülkelerin, uluslararası turizme katılarak gittikçe daha büyük pay elde etmek için harcadıkları çabanın temel hedefi; turizmin bir yandan ulusal ekonominin gelişmesine, öte yandan toplumsal refah düzeyinin yükselmesine yaptığı katkıdır. Turizm, ekonomik gelişmenin güçlü bir elemanı olmakla beraber, bu gücün büyüklüğü ülkelerin turizm potansiyeline göre değişmektedir.

Görüldüğü gibi, turizm olayı kamu kesimi tarafından desteklenebilecek ve boyutta dev bir ekonomik, sosyal ve endüstriyel faaliyettir. Turizmin diğer sektörlerle ilişkisi, büyük yatırımlara gereksinimi olması, gelişmekte olan ülkelerde özel sektörün yeterince gelişmemiş olması, dış ödemeler dengesinde meydana gelen sürekli açıklar, devlet desteği ve yardımını gerektirmektedir. Turizm endüstrisini geliştirmek isteyen hemen her ülkede devletin belirli sorumluluklar üstlendiği ve çeşitli yollarla yatırımcıları desteklediği görülmektedir.

Yatırım ve işletme hatalarının yol açabileceği bir kaynak israfına yol açılması ve turizmin olumsuz yönde etkilenmemesi için devletin destekleyici rolünün yanısıra, yol gösterici ve denetleyici bir rol üstlenmesi de gerekmektedir. Son yirmi yıl boyunca sayısız ekonomik, sosyal, politik, çevresel ve idari etkilerle turizm faaliyetlerinin nicelik ve niteliğinde çok büyük bir değişiklik olmuştur.

Bu çalışmada ülkemiz turizm endüstrisinde yer alan kamu organizasyonlarının işlevleri ile birlikte kalkınma planlarındaki turizm endüstrisinin gelişimi konusunda bir analiz yapılmaya çalışılmıştır.

Burada incelenen turizm endüstrisindeki kamu politikası:

- 1) Turizmin iç ve dış etkilerini kontrol etmek ve daha faydalı hale getirmek,
- 2) Hizmetlerin geliştirilmesi için önerilerde bulunmak,
- 3) Turizmle ilgili kuruluşların tümünü entegre etmek için turizm sistemi içinde kamu rolünün daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde "Turizm" kavramı üzerinde durulmuş; turizmin genel olarak tanımı, sistem olarak ifadesi ve işlevleri incelenmiştir.

İkinci bölümde turizm endüstrisinin yapısı ve özellikleri hakkında bilgiler sunulduktan sonra turizm endüstrisinde neden kamu desteği ihtiyacının bulunduğu açıklanmaya çalışılmış ve bu desteğin organizasyon işlevleri incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca, endüstride uygulanan kamu politikası ve oluşturduğu etkiler incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Türk turizm endüstrisi içinde yer alan kamu kuruluşları ele alınarak Türkiye'de turizm endüstrisinin gelişimi ile kalkınma planlarında turizm sektörünün yeri incelenmiştir. Ayrıca, bu bölümde Türk turizm endüstrisinde 1993 yılında uygulanmakta olan teşvik sistemi açıklanmıştır. Bu bölümde son olarak, Türk turizm endüstrisinde mevcut sorunlar tespit edilerek, belli bir yöntem dahilinde bu sorunlar için çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır.

Çalışma, ülkemizde kamunun turizm endüstrisini öncelikle ve yoğun bir biçimde destekleme kararını alıp yasal çerçeveyi oluşturduğu 1983-1992 döneminde sektör yatırımlarının artmasıyla sağlanan döviz girdilerindeki yükselme trendini gösteren sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK TURİZM KAVRAMI

I- TURİZM TANIMLARI

Büyük insan kitlelerinin kolay ve ucuz olarak seyahat edebilmesinin mümkün olmasıyla, turizm, çağımızda üzerinde en çok durulan önemli bir olay haline gelmiştir. Gerek ülke içinde gerek ülkeler arasında büyük insan kitleleri, dinlenmek ya da yeni bir yer görmek, yeni bir deneyim kazanmak amacıyla seyahat etmektedir.

Turizm ilk tanımlanmaya çalışıldığı yıllarda en önemli iki boyut olarak seyahat ve konaklama görülmüştür. Ancak bu tanımlar, turizmin çok yönlü bir olay olmasından dolayı sürekli değişerek yenilenmiştir.

Turizm, insanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zaman olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına yaptıkları seyahatler ve buralarda genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olay ve ilişkiler bütünüdür (1). Bu tanım esas alındığında, kongre ve iş seyahatleri, kısa süreli seyahatler, kırsal kesimden büyük şehre yönelen seyahatler, sağlık turizmine giren seyahatler, sayfiye yerlerindeki konaklamalar turizm olayı içinde sayılmaktadır. Buna karşılık, öğrencilerin uzun süre konaklamaları, iş arama, devamlı yerleşme amacına yönelik seyahat ve konaklamalar, günlük ihtiyacın karşılanması için yapılan olağan seyahatler turizm kapsamı dışında kalmaktadır.

Bir başka tanıma göre, turizm sadece seyahat edenleri değil, aynı zamanda beraberlerinde götürdükleri kıymetlerden ve gittikleri ülkelerde ihtiyaçlarını karşılamak için yaptıkları harcamalardan dolayı ve dolaysız yararlananları ve bununla ilgili endüstri faaliyetlerini kapsar. (2)

Dünya Turizm Örgütü (WTO) ve Uluslararası Resmi Seyahat Kuruluşları Birliği'nin benimsemiş olduğu ve üye ülkelerinde kullanmaları yönünde tavsiyede bulunduğu tanıma göre turizm:

"24 saatten az olmamak, sürekli kalışa dönüşmemek ve gelir sağlayıcı herhangi bir uğraşta bulunmamak koşulu ile, bireyin yolculuk ve/veya konaklamalarından doğan olay ve ilişkilerin tümüdür.

Turizm, kitlelerin hareketlenmesiyle birlikte ortaya çıkan bir faaliyet olarak yüzyılımızın büyüyen endüstrilerinden biri olmuştur. Mal ve hizmetlerden çok, insanları konu alır. Turizm insanların çalıştıkları ve yerleşik oldukları alanların dışına yaptıkları geçici yer değiştirmelerdir. İnsanların bu yerlerdeki aktiviteleri ile kendilerine sunulan kolaylıkları ve ihtiyaçlarını gidermeleri, turizmi ekonomik, sosyal, politik ve coğrafik bir kavram olmasını gerektirir.

Turizm seyahat işletmeleri, konaklanacak yer, danışma hizmetleri, gidilecek yerler, acentalar ve tur operatörlerini ihtiva eden ve aralarında sıkı olmasa da bir iribat bulunan grupların yoğun işbirliğine dayanır. (3)

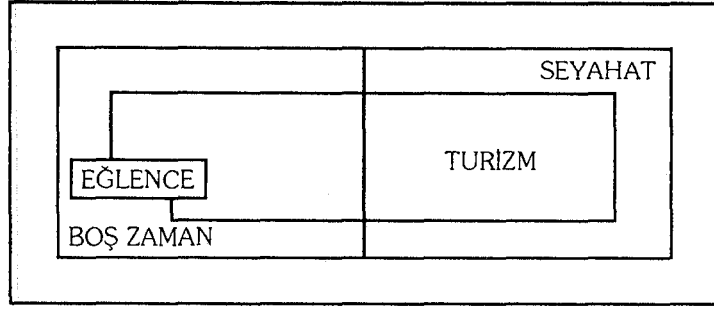
Turizm ekonomik gelişme için büyük bir ekonomik faaliyet ve fırsat olarak kabul edilmekte olup, dünya dış ticaretinin en büyük parçalarından birisini oluşturmaktadır. Pekçok ülke için en önemli ihraç endüstrisi ve döviz kazandırıcısıdır. Gelişen ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik önemi anlaşılmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik gelişme için bir fırsat olarak kabul edilmekte ve kıymeti gün geçtikçe bilinir hale gelmektedir.

Turizmle irtibatlı herşeye sistematik bir çerçeve içinde yaklaşmamız, kavramın daha iyi açıklanabilmesini mümkün kılar. Turizm, ilişkili parçaların karmaşık bir sistemidir. Şekil (1) ve Şekil (2) de bu ilişkileri tanımlayan iki yaklaşım sunulmaktadır. Turizmle ilgili aktivitelerin tek tek ortaya konduğu ve tanımlandığı iki boyutlu bir alanın bulunması, turizmin seyahat, eğlence ve boş zaman arasındaki ilişkilerini açığa çıkarır. Bu nedenle seyahat, eğlence ve boş zaman kavramlarıyla ilgili olarak turizmin tanımlanmasındaki ilk adım atılmış olur. Şekil (3) de bu alan sunulmaktadır. Boş zaman, bir insanın geçimini temin ettiği işi yapmadığı veya bu işi için seyahat etmek durumunda olmadığı, öğrenci için okulda olmadığı bir zaman dilimi, anne için ev işleriyle ilgilenmediği, ailenin temel ihtiyaçlarıyla uğraşmadığı zamanlar olarak tarif edilebilir. Bu zaman dilimini, eğlence ve turizm seyahatine katılımı sağlayan çeşitli kullanımlar olarak ifade edebiliriz. Eğlence ise eğlenmek için zamanın kullanılması veya aynı amaçlarla hareket edilmesidir. Bazı turizm organizasyonları eğlenceyi ana konu olarak alır ve çeşitli özel eğlence partileri sunar.

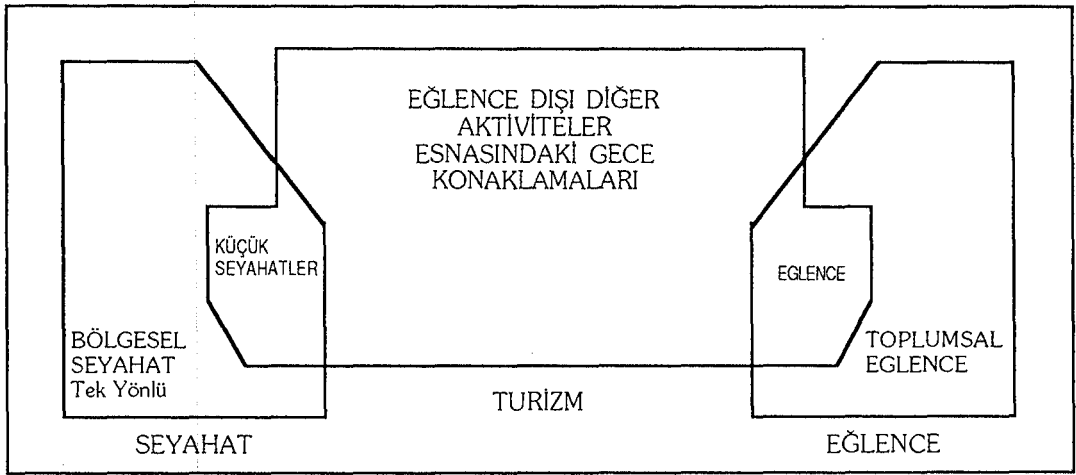
Turizm faaliyeti özellikle seyahat ağırlıklı bir sosyo-ekonomik kavramdır. Ancak turizmde seyahat olgusunun yanında konaklama, yeni yerler görme, turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetlerden yararlanma vb. faaliyetlerde görülmektedir. Bu nedenle turizm çok yönlü bir harekettir. Turizm sosyal bir olay olmasının yanında bir açıdan ekonomik gelişme ve refah göstergesi, bir açıdan da ekonomik gelişme amacı ve aracıdır.

II- SİSTEM OLARAK TURİZM

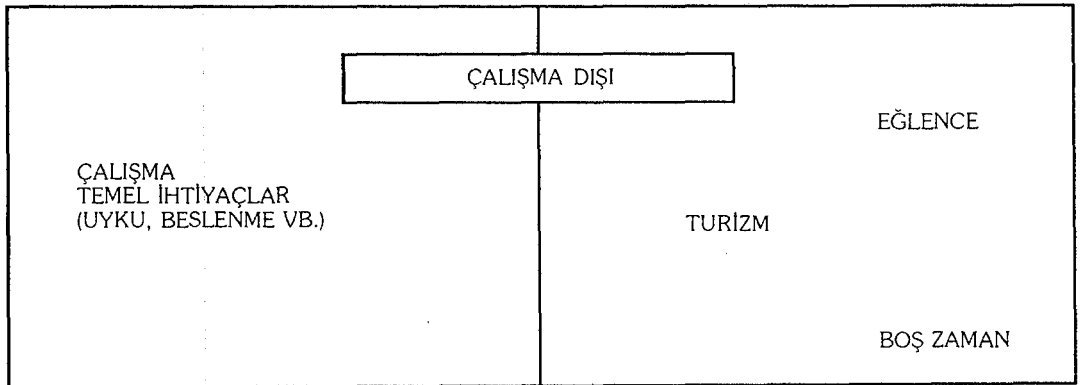
Turizm için kavramsal ve teknik tanımlamaların çeşitliliği çözülmemiş bir problem teşkil eder. Turizmi tam anlamıyla tanımlamak için çeşitli değişkenler vardır. Kavramsal olarak bakıldığında turizm bir sistemdir. Elemanları, bölümleri, değişkenleri ve bu parçaları arasındaki ilişkileri ile dinamik bir sistemdir: (Bkz. Şekil 4) İnsanların gidebilecekleri yerlere geçici hareketleri olması nedeniyle turizm sisteminin ana elemanları insanlar, seyahat ve gidilecek yerlerdir.

ŞEKİL 1 : TURİZM İLİŞKİLERİNİN BİRLEŞİMİ

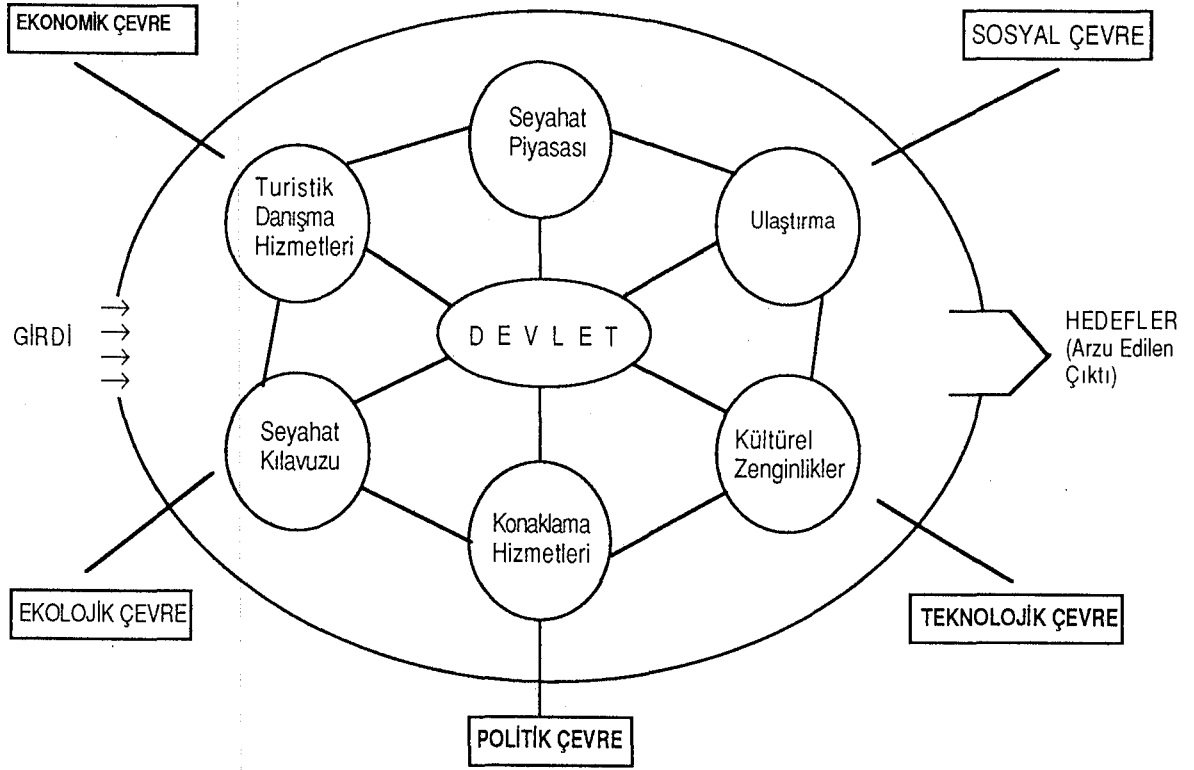

ŞEKİL 2 : TURİZMİN KESİŞME YERLERİ

ŞEKİL 3 : FAALİYETLERİN YERLERİ

KAYNAK : CHADWICK, R.A. : "Some Notes on the Geography of Tourism; A comment to Britain", **The Canadian Geographer**, C. 25, S. 2, 1982, s. 191-197.

ŞEKİL 4 : BİR SİSTEM OLARAK TURİZM FAALİYETİ

KAYNAK : KASPAR, C. : **Tendances de la Planification Touristique**, Pour Les Années 80, AIEST, Berne, 1978, s. 6.

Turizmi ayrı bir sistem olarak tanımlayan, kavramsal turizm tanımı üzerine dayandırılan basit bir sistem modeli yapılmıştır. Bu modele göre insanlar yani turistler ile gidilecek yerler yani turistleri çeken yerler turizm sisteminin statik elemanlarıdır. Bu elemanlar olmadan sistemin çalışamayacağı açıktır. Benzer olarak bu iki ana elemanı birleştiren ulaşım sistemi yine ana parçalardan biridir.

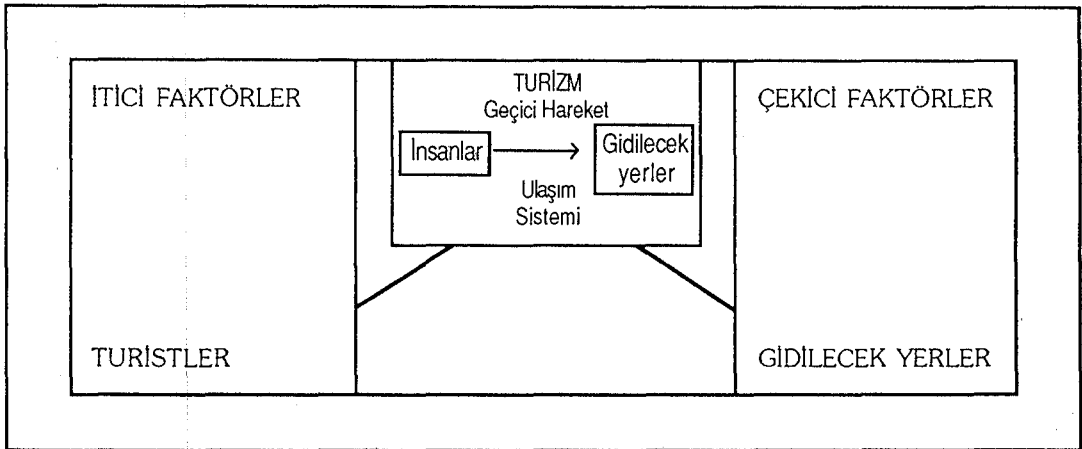
Turizm sisteminin bu ana elemanlarına ek olarak turizm aktivitesinin çalışmasını başlatan dış kuvvetler vardır. İtici faktörler, insanları turist olmaya iten ve turizm aktivitesinde yer aldırın dış faktörlerdir. Turistik aktivitenin üretiminden sorumludurlar. Turizm sisteminin itici faktörleri olarak hareket eden değişkenleri şu şekilde sıralayabiliriz :

1- Ekonomik ve Teknik Değişkenler :

- Milli gelir miktarı,
- Kişi başına düşen milli gelirin artması,
- Kişi başına düşen milli gelirin adil dağılımı,
- Çalışma saatlerinde azalma ile boş zamanın artması,
- Cari piyasa fiyatı,

2- Sosyolojik Değişkenler :

- Turizm mevzuatı kolaylıkları,
- Artan endüstrileşme ve şehirleşme sonucunda modern hayatın sorumluluklarından uzaklaşma,
- Daha iyi bilgiye duyulan ihtiyaçtan dolayı, kitle iletişimi, pazarlama, seyahat isteğini teşvik eden reklam gibi tanıtım sistemleri.

ŞEKİL 5 : TURİZM FAALİYETİNİ BAŞLATAN DIŞ KUVVETLERİN KAVRAMSAL TANIMLAMASI

Diğer taraftan çekici faktörler, insanları gidilecek yerlere çeken dış faktörler olup turizm aktivitesinin dağıtımından sorumludurlar. Turizm sisteminin çekici faktörleri olarak rol oynayan değişkenleri de şu şekilde sıralayabiliriz :

1- Ekonomik ve Teknik Değişkenler :

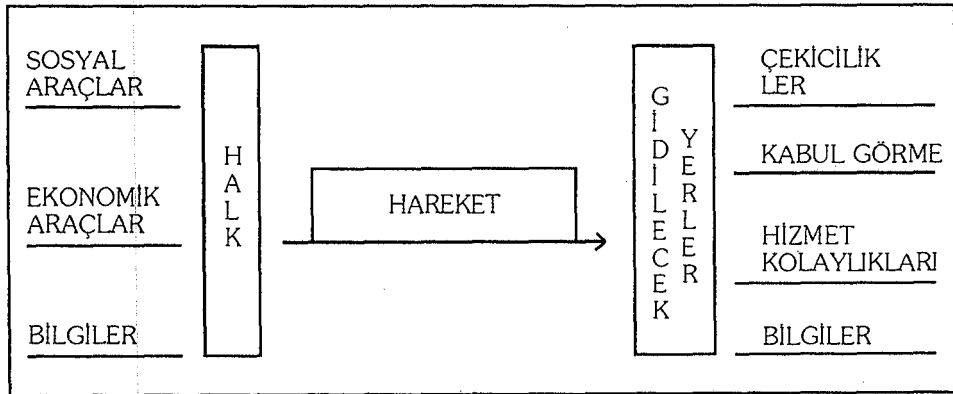
- Ulaşım maliyetlerindeki düşüş ve toplu ulaştırma sistemlerindeki artış,
- Teknolojik gelişmelere bağlı olarak uygun altyapı ağları, hizmetlerde ilerleme, ulaşım sistemlerindeki gelişme,
- Turizmi desteklemek için ulusal hükümetin ekonomik ilgisi,
- Kitle iletişimi, pazarlama yönetimi ve reklâmcılıkta gelişmeler,

2- Sosyolojik Değişkenler

- Yabancıların ve geçici ziyaretçilerin turist olarak daha geniş kabulü,
- Özellikle tabii kaynaklar gibi turist çekiciliklerinin gelişimi ve çevre faktörünün kıymetinin artışı.

Teknolojik gelişmeler, ekonomik ilişkiler ve sosyolojik değişkenlerin sebep olduğu yapısal değişkenler turizmi, turizm oluşturucu itici faktörler olarak veya onu çekici faktörler olarak etkileyen dış faktörlerdir. Buna karşılık, çağdaş dünyanın yaşadığı yapısal değişiklikler tabii ki turizmi dünya çapında etkiler.

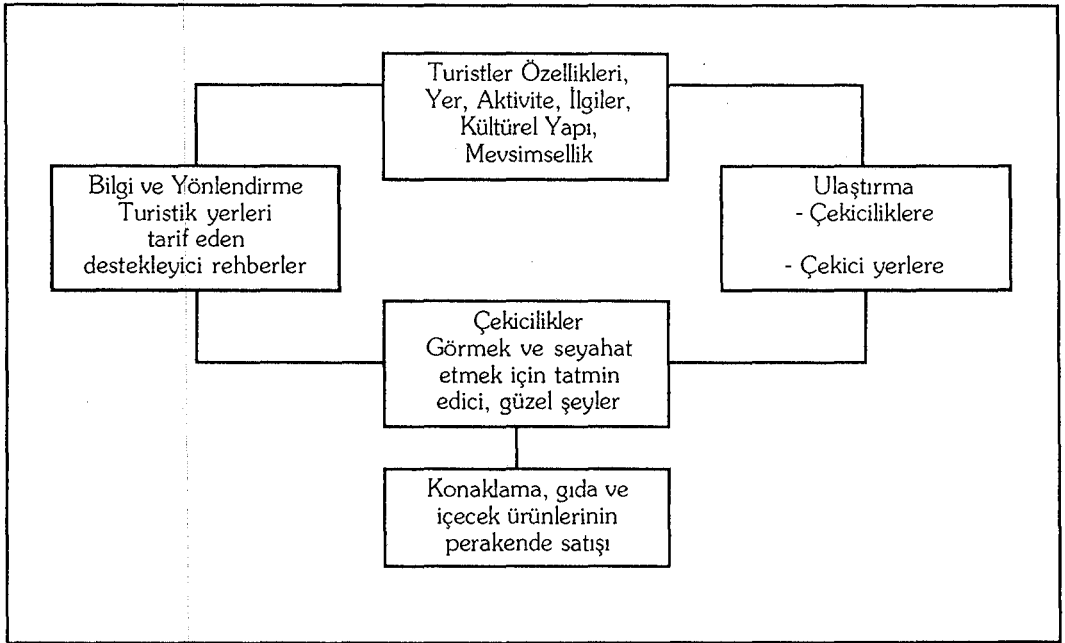
Ayrıca, turizm sisteminin alt elemanları turizmin ana statik elemanları üzerine kurulu olarak tanımlanabilir. Yani turizm faaliyetini başlatmak için dış kuvvetler olarak hareket eden insanlar, gidilecek yer, ulaşım sistemi ile itici ve çekici faktörler arasındaki ilişki Şekil 6'da görülmektedir. Bu alt elemanların hepsi sistem içinde işlevsel olarak yer almıştır.

ŞEKİL 6 : TURİZM SİSTEMİNİN ELEMANLARININ ALT ELEMANLARA AYRILIŞI

Turistlerin eğitim düzeyi, yaş, seyahat ilgileri vb., turistlerin kullanılabilir gelirleri, sosyal araçları ve ek olarak onlar için hazır bilgiler turizm sisteminin esas ana elemanlarıdır.

Teknoloji, ulaştırma ve uzaklık turistleri turistik yerlere bağlayan geçici hareketin alt elemanlarıdır. Turistik çekiciler, turizmi ayrı bir sistem olarak tanımlarlar. Gidilecek yer parçasının alt elemanlarıdır. Şekil 7'de turizm işlevsel bir sistem olarak görülmektedir.

ŞEKİL 7 : TURİZM ÇALIŞMA SİSTEMİ

KAYNAK : GUNN, C.A. : **Tourism Planning, 2.B.** Taylor, Francis, New York, 1988, s. 36.

Turizmin böyle sistematik ve akılcı tanımlamaları onu daha iyi anlamak ve sonuçta turizmi geliştirmek, yönetmek, yönlendirmek ve etkilerini denetlemek bakımından esastır.

III- TURİZMİN SINIFLANDIRILMASI

Turizm olayının daha açık ve doğru bir biçimde ele alınabilmesi amacıyla çeşitli esaslara göre sınıflandırılması gerekmektedir. Böyle bir sınıflandırma turizm olayını kavramayı kolaylaştırması nedeniyle yararlıdır. Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Turizm Raporu'na göre turizm seyahatle eş anlamlıdır (4) (Bkz. Ek I-A ve B).

İnsanları turizm endüstrisine yönelten unsurları esas almak suretiyle şu şekilde bir sınıflandırma yapmak mümkündür :

1- Rekreasyon Turizmi : Eğlence ve boş zaman değerlendirilmesi, kişilerin özel merak ve zevklerinin tatmini amacıyla yapılan turizm şeklidir (kültürel turizm, sportif turizm, avcılık ve dağcılık turizmi, festival turizmi vb.).

2- İş Turizmi : Kişiler devamlı olarak mensubu oldukları toplum ve devletle ilişki halindedir. Bu ilişki mevcut bulunan yapı içinde gerçekleşmekte olup, bürokrasi, ekonomi ve teknoloji dinamiklerinin etkisi altında gelişmektedir. Bu olayın sonucunda iş turizmi ortaya çıkmaktadır. İşletme yöneticileri, birçok kuruluşun üst sorumluları bir gelir elde etmeksizin, çeşitli toplantılara katılmak için seyahat ederler. İş turizmi, fuar, sergi, toplantı ve kongrelere ticaret yapma ve gelir kazanma amacı olmaksızın katılma amacıyla yapılan turizm şeklidir.

3- Sağlık turizmi : Tedavi amacıyla yapılan turizm şekli olup, özellikle son yıllarda dünya turizm pazarındaki payını sürekli olarak artırmaktadır. Kaplıca, ılıca, vb. yerlere gitmek gibi.

4- Yat turizmi : Yatlarla gerçekleştirilen turizm şeklidir. Özellikle, altyapıya ihtiyaç duyulan hizmetleri verebilecek elemanların bulunması gerekmektedir.

5- Golf turizmi : Turizm endüstrisi içinde alt ve üst yapının koordinasyon yönünden mükemmel bileşimini gerektirmektedir. Dünyada son yıllarda gelişen ve golf oyunlarını seven insanların ilgilendiği turizm şeklidir.

6- Kış turizmi : Özellikle kayak sporu yapanların ilgilendiği ve ülkenin doğal kaynaklarının elverişli olmasını gerektiren bir turizm şeklidir.

Turizm seyahat biçimleri bakımından da çeşitli şekilde sınıflandırılabilir:

- 1- Gidilecek yer ve orada yapılacak faaliyetler bakımından (spor turizmi, dağcılık turizmi vb.),
- 2- Ulaştırma araçları bakımından (demiryolu, denizyolu, havayolu, karayolu turizmi),
- 3- Finansman araçları bakımından (peşin, taksitle ödeme yapılan turizm),
- 4- Gidilecek yerde geçirilecek zaman bakımından (uzun süreli, kısa süreli turizm),
- 5- Mevsimler bakımından (kış turizmi, yaz turizmi),
- 6- Grup gezileri bakımından (klüp turizmi, kitle turizmi vb.),
- 7- Konaklama şekli bakımından (kamping, otel, pansiyon vb. turizmi,
- 8- Turizme katılanların yaşları bakımından (yaşlılar turizmi, gençlik turizmi, orta yaş turizmi, vb.),
- 9- Turizme katılanların sosyolojik özellikleri bakımından (aile turizmi, öğrenci turizmi vb.),
- 10- Turizme katılanların milliyetleri bakımından (iç ve dış turizm).

IV- TURİZMİN ELEMANLARI

A- TURİZM KURULUŞLARI

Bu bölümde, turizm endüstrisi içinde faaliyette bulunan kuruluşlar tanımlanarak işlevleri ele alınmaktadır. Bu kuruluşları iki ana başlık altında incelemek mümkündür:

1- Uluslararası Kuruluşlar

a) Uluslararası turizm hareketlerini etkileyen çok işlevli kuruluşlar: Bu çerçevede içinde uluslararası mali hizmet ve turizm faaliyetlerini düzenleyen ve uluslararası turizme doğrudan veya dolaylı etkisi olan kuruluşların getirdiği kısıtlamalar ve yükümlülükler ve kolaylıklar mevcuttur. (AT, GATT, OECD vb.) Turizm pazarını oluşturan ülkelerin içinde yer aldığı kuruluşların faaliyetlerini düzenleyen yasal çerçevede içinde turizme ilişkin hükümlerin ulusal turizm faaliyetlerine etkileri her zaman için gündemde olacaktır.

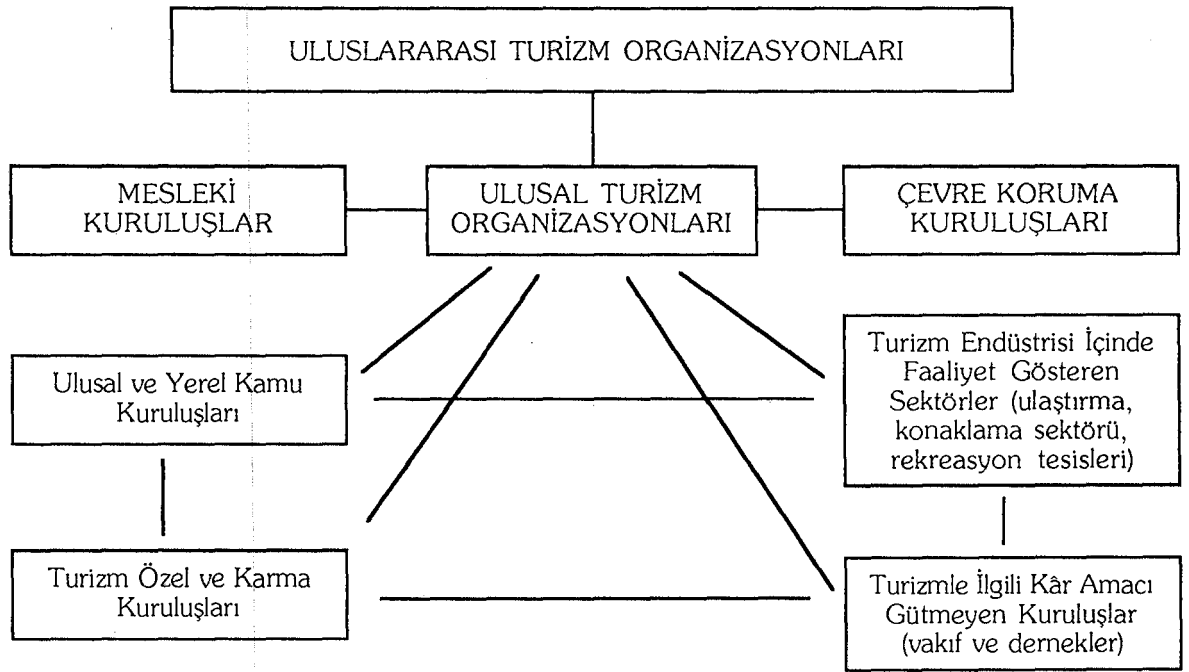
b) Uluslararası turizm hareketlerinde etkin kuruluşlar: Dünya Turizm Teşkilatı (WTO), Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği (IATA), Uluslararası Seyahat Acentaları Birliği (ITA) vb. dir.

2- Ulusal Kuruluşlar

Turizm kuruluşları, turistlerin seyahat, konaklama, eğlence faaliyetlerine katılmasını sağlayan ve bu konuda çalışmalar yapan kuruluşlardır. Turizm kuruluşları, turizmin bir ülkede örgütlenmesiyle ortaya çıkar. Bir ülkede, turizm faaliyetleri için en üst makam turizm bakanlığı veya turizm genel müdürlüğüdür (5). Turizm endüstrisi, pek çok sektörün birlikte çalışmasından oluşan bir faaliyet alanı olduğundan dolayı koordinasyon, denetim, teşvik vb. faktörler çokça önem kazanmaktadır. Turizm endüstrisinde sektörler arasında sağlanması gereken işbirliği ve koordinasyon şu kuruluşlar üzerinde yoğunlaşmalıdır :

- Ulusal ve yerel kamu kuruluşları,
- Turizm özel ve karma kuruluşları,
- Mesleki kuruluşlar,
- Turizmle ilgili kâr amacı gütmeyen kuruluşlar (vakıf ve dernekler),
- Endüstri içinde faaliyette bulunan sektörler (konaklama, ulaştırma sektörü, rekreasyon tesisleri, vb.)

Turizm endüstrisi içinde, turizm kuruluşları, her ülke için farklı yapı gösterir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, turizmden beklentileri, yönetim biçimleri, bölgesel özellikleri, kültürel ve tabii değerleri vb. birbirinden farklı olmasına rağmen, tüm ülkelerdeki turizm kuruluşlarının en önemli ortak özelliği, sektörel işbirliğine duyulan ihtiyaçtır. Bu sektörel işbirliği, diğer kuruluşlarla işbölümü ve iletişimin sağlanması, finansal ve teknik yardım, çeşitli kuruluş yöneticileriyle gerektiğinde yapılacak toplantılar ile sağlanmalıdır. Şekil (8) de genel turizm organizasyon yapısı görülmektedir.

ŞEKİL 8 : GENEL TURİZM ORGANİZASYON YAPISI

Turizm organizasyonlarına resmi, yarı resmi veya özel kuruluşların hepsini katmak mümkündür. Bu organizasyonların başında turistik işletmeler örgütü, otelciler derneği, bankalar, otomobil ve turing klüpleri, seyahat acentaları, dağcılık, avcılık vb. teşekküller gelir. Kamu ve özel sektörün her türlü ulaştırma işletmeleri de buna katılır. Turizm organizasyonlarını altı grupta toplamak mümkündür(6):

- Turizm finansman kuruluşları
- Seyahat acentaları
- Tur operatörleri
- Turizm kamu kuruluşları
- Turizm özel kuruluşları
- Turizm karma kuruluşları

a) Turizm Finansman Kuruluşları

1- Turizm arzının finansmanı ile ilgili kuruluşlar: Konaklama işletmelerine kuruluş ve işletme aşamalarında, ihtiyaç duydukları krediyi temin eden kuruluşlardır. Turizm bankaları, sermaye piyasaları bu grubun örnekleri olarak kabul edilir.

2 - Turizm talebinin finansmanı ile ilgili kuruluşlar : Turizm faaliyetine katılacak kişilerin gerek duydukları miktarları finanse eden kuruluşlardır. Bazı bankalarca verilen tatil kredileri, turistik gezi kredileri ile kişiler, seyahat ve konaklamadan sonra taksitle ödemelerini yaparlar.

b) Seyahat Acentaları

Bireysel seyahatlerin pahalı oluşu, kişileri gruplar halinde gezmeye itmiştir. Ulaşım aracının bilet ücreti ile konaklama giderlerinin aşağıya çekilmiş olması bu işi organize eden kuruluşların doğmasına yol açmıştır. Seyahat acentaları ve tur operatörleri bu şekilde ortaya çıkmış ve turizm endüstrisinde dağıtım ve dağıtım zincirinde önemli işlevler üstlenmeye başlamışlardır.

Seyahat acentaları seyahati kolaylaştıran ve tatminkâr hale getiren kuruluşlardır. İdeal olarak acenta, program, kalınacak yer, eğlence ve masraflar konusunda günün koşullarına uygun davrandığı sürece başarılıdır.

Şekil (9), seyahat acentası ile müşteri ve çeşitli seyahat düzenleyicileri arasındaki ilişkileri göstermektedir.

Seyahat acentaları seyahat hizmetlerinin pazarlamasını yaparak kişilere danışmanlık hizmeti verirler. Bu nedenle, seyahat acentası sahipleri, seyahat maliyet ve programlarının avantaj ve dezavantajlarını bilen, müşterinin özelliğine göre hizmetleri düzenleyen, bu amaçlarla eğitim görmüş kişiler olmalıdırlar (7).

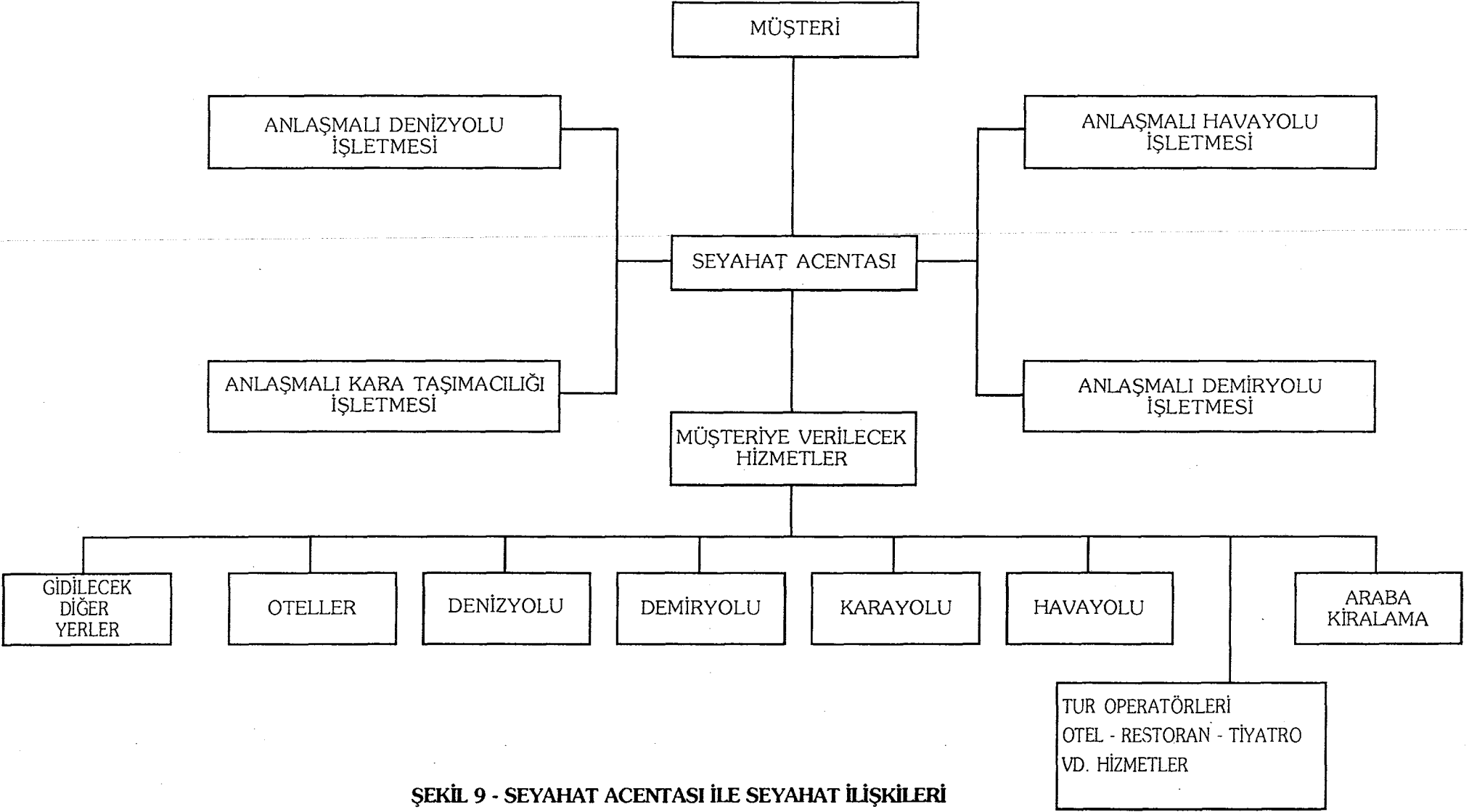
Seyahat acentalarının işlevleri şunlardır:

- 1 - Enformasyon,
- 2 - Döviz, pasaport, vize, araba kiralama işlemleri,
- 3 - Bilet satış, rezervasyon, karşılama, uğurlama hizmetleri,
- 4 - Gelen turistlere gümrük kontrolü ve diğer formalitelerde yardımcı olmak,
- 5 - Toplu ve kişisel seyahatleri düzenlemek, gezi, spor ve eğlence ile konaklama tesislerinde ikâmet imkânı sağlamak,
- 6 - Tur operatörleri tarafından hazırlanan paket turları pazarlamak.

c - Tur Operatörleri

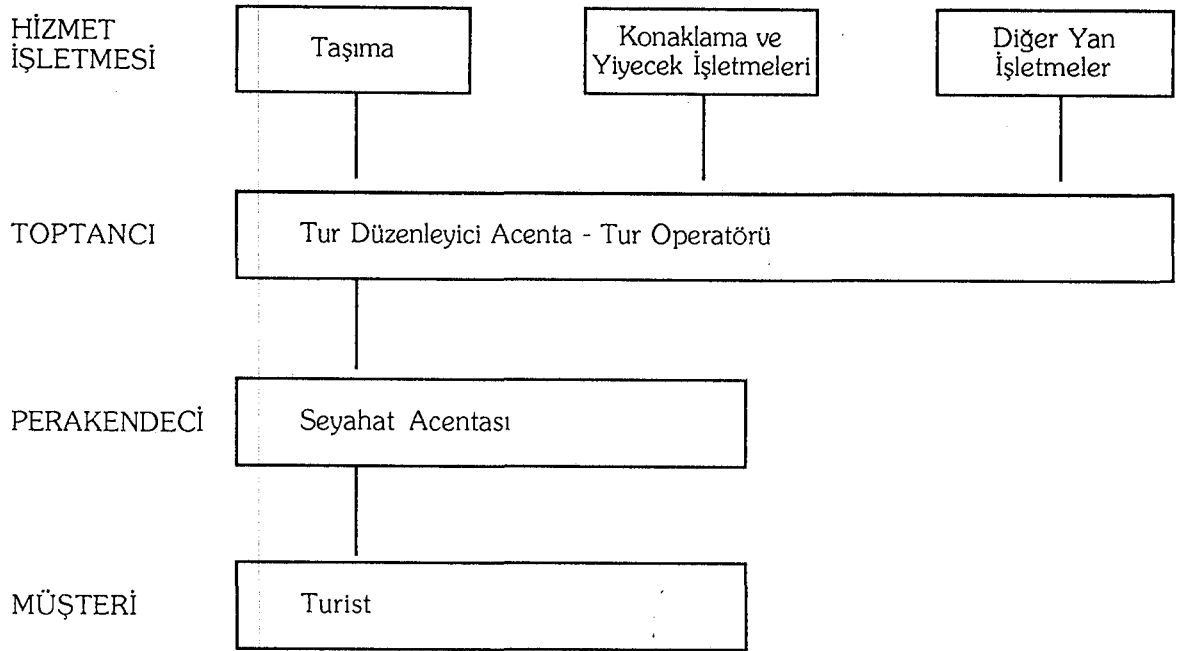
Toptancı durumunda olan tur operatörleri tüketici ile seyahat acentaları arasındaki bağı düzenler (Bkz. Şekil 10). Seyahate çıkacak olan kişilere yolculukları sırasında her türlü ihtiyaçlarını karşılamak üzere (gezi, yeme - içme, eğlence, rehberlik, şehir turları vb.) gezi plan ve programları hazırlayan ve bunları doğrudan doğruya veya seyahat acentaları aracılığıyla satan kuruluşlardır.

Doğrudan doğruya satış yapan tur operatörleri, genellikle posta ile ve çoğu kez seyahat acentasına bağlı olmadan çalışan büyük işletmelerdir. Dolaylı satış yapanlar, hazırladıkları turları sadece seyahat acentaları yoluyla satan büyük tur tertipleycileridir (8).

ŞEKİL 9 - SEYAHAT ACENTASI İLE SEYAHAT İLİŞKİLERİ

KAYNAK : LUNDBERG, D.E., s. 120.

ŞEKİL 10 : TURİSTİK DAĞITIM KANALLARI

KAYNAK : GÖKSAN, E. : Turizmoloji, s. 80.

d) Turizm Kamu Kuruluşları

Turizm kamu kuruluşları devlet veya diğer kamu kurumları tarafından kurulan ve yönetimi yine kamu idarelerine bağlı olan kuruluşlardır. Bu kuruluşlar, turizmle ilgili tüm kuruluşların faaliyetlerini koordine eden örgütlerdir. Ulusal veya uluslararası nitelik taşıyabilirler. Ulusal turizm kuruluşlarına örnek olarak, T.C. Turizm Bakanlığı, İngiltere'de (BTA) Britanya Turizm Teşkilatı gösterilebilir.

Uluslararası turizm kamu kuruluşlarına da örnek olarak, Avrupa Bölgesel Seyahat Birliği (ERTC), Uluslararası Afrika Turizm Bürosu (OIETA) gösterilebilir.

Turizm kamu kuruluşları, turizmle ilgili politikaları yürütmek, finansal kolaylıklar sağlamak, turizmle ilgili diğer sektörler arasında koordinasyon ve enformasyon sağlamak, turistik işletmelerini kalite bakımından denetlemek, turizmde eğitim görevini üstlenmek, bazı bölgelerdeki yatırımları teşvik etmek vb. ile görev-

lidirler. Kamu kuruluşlarının gerçekleştirdiği hizmetler arasında, ulusal turistik kuruluşlar, yerel turistik kuruluşlar, kamu eğitim kurumları, vize ve pasaport büroları, turizm danışma büroları vb. gelir (9).

Hemen hemen her ülke turizmden sorumlu bir ulusal organizasyona sahiptir. Bazı ülkelerde turizm politikası, planlaması ve pazarlamasından sorumlu bir bakanlık vardır. Devlet turizmdeki gelişme hızını kontrol ederek, kendi ülkesindeki turizm pazarlamasına yardımcı olur, turizm eğitiminde görev alabilir. Örnek olarak, ulusal turizm büroları ülke turizminin pazarlanmasını ve tanıtımını yaparlar.

Bu tanıtımı yaparken kullanılacak yöntemleri şu şekilde sıralamak mümkündür (10):

- 1- Turistlerin seyahat yapmalarını teşvik etmek amacıyla onların önceden bilgilendirilmesini sağlamak,
- 2- Seyahat acentalarına turistik döküman dağıtmak,
- 3- Turistik hizmetleri görmeleri amacıyla seyahat acentaları için geziler düzenlemek,
- 4- Turist sağlayan yerlerle acentaları arasındaki iletişimi sağlamak,
- 5- Seminerler düzenleyerek, tanıtımda görevli kişilere turistik hizmetleri tanıtmak ve bu kişilerin söz konusu yerlere seyahati teşvik etmelerini sağlamak,
- 6- Seyahat acentalarına yol göstermek,
- 7- İş ilişkilerini artırmak amacıyla tanıtımda görev alanlarla yerel şirketlere seminerler organize etmek.

e) Turizm Özel Kuruluşları

Turizm özel kuruluşları, işletmelerin tümüyle özel kişi veya gruplara ait olduğu kuruluşlardır. Görevleri, üstyapıyı oluşturarak işletme düzeyindeki hizmetleri gerçekleştirmektir.

Turizm özel kuruluşlarının amacı, doğal, tarihî, arkeolojik, folklorik zenginlikleri, ortaya çıkarmak ve kültürel zenginlikleri değerlendirmektir (11) (Bkz. Şekil 11).

f) Turizm Karma Kuruluşları

Genellikle konaklama sektöründe görülen bu tür girişimlerde, sermayenin bir kısmı özel kesimden, bir kısmı kamu kesiminden karşılanmaktadır. Örnek olarak, Türkiye'de Emekli Sandığı'nın kurduğu otellerin bir kısmı, İspanya'da Paradore, Fransa'da Kampinglerin % 50'si kamu fonlarıyla kurulmuş fakat işletmesi özel sektöre devredilmiştir (12).

Turizm endüstrisinde, kamunun sermayesi özel sektörün sahip olduğu dinamizmle birleştiğinde başarılı karma kuruluşlar oluşmaktadır.

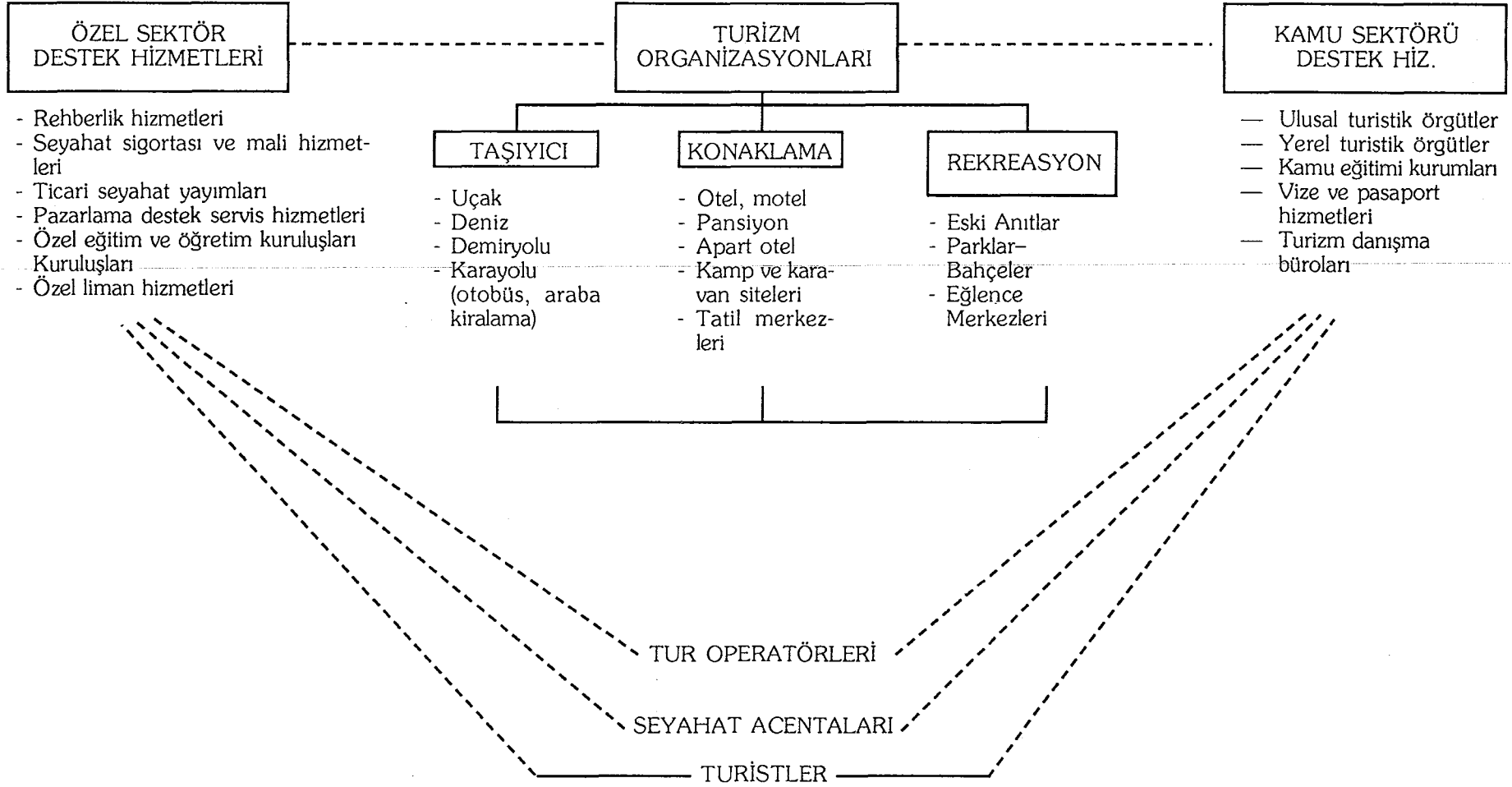
B- TURİZMDE TAŞIMA

Yer değiştirme turizmin temel özelliklerinden biridir. Seyahat olmadan turizmden söz edilemez. Günümüzde, ulaştırmanın gelişmesi sonucunda büyük kitleleri taşımaya imkan veren araçların kullanılması, tüm insanların turizm olayına katılmasını sağlamıştır. Taşıma turizmde yer değiştirme olayının dinamik ögesidir. Zira, turizm talebini emniyet, hız, konfor ve fiyat yönünden etkilemekte ve ülkeler arasındaki ulaştırma olanakları ile gerekli zaman ve para faktörleri turistlerin tercihleri üzerinde etkin rol oynamaktadır.

Turizmde taşıma otomobil, otobüs, vapur, tren ve jet uçaklarıyla gerçekleştirilmektedir.

C- TURİZMDE KONAKLAMA

Konaklama sektörü, turizm endüstrisi içinde turistlerin geçici konaklama, yeme-içme, kısmen eğlence ve bazı sosyal ihtiyaçlarını karşılayan işletmelerin oluşturduğu sektördür. Konaklama işletmelerinin hepsi birbirinden farklı yapı ve

ŞEKİL 11 : TURİZM ORGANİZASYONLARI

KAYNAK : HOLLOWAY, J.C., s. 78.

özelliğindedir. Bunun nedeni, seyahat eden kişilerin birbirinden farklı zevk ve amaç taşımaları, seyahat şekillerinin, gelir düzeylerinin, alışkanlıklarının ve konaklamadan bekledikleri yararların farklı olmasıdır. Konaklama sektörünü oluşturan turistik işletme tipleri, otel, tatil köyü, kamping, pansiyon, apart otel, oberj vb. dir.

Endüstri içinde konaklama işletmelerinin çeşitli işlevlere göre sınıflandırmasını yapmak mümkündür (13):

- 1- Yönetim tiplerine göre: Ticarî amaçla çalıştırılan konaklama işletmeleri, sosyal amaçlı konaklama işletmeleri,
- 2- Kullanım tiplerine göre: Herkese açık olan ticari konaklama işletmeleri, belirli müşteri gruplarına rezerve edilen özel karakterli konaklama işletmeleri (vali evleri, öğretmen evleri, sendika evleri vb.)
- 3- Açık oldukları süreler bakımından: Bütün bir yıl faaliyet gösteren konaklama işletmeleri, mevsimlik konaklama işletmeleri,
- 4- Konfor derecelerine ve fiyatlarına göre: Lüks oteller, birinci, ikinci, üçüncü sınıf konaklama işletmeleri,
- 5- Yapı tiplerine göre: Sabit yapılı işletmeler, sabit yapılı olmayan konaklama işletmeleri (Yat ve gemiler, karavanlar vb.)
- 6- Yetkili mercilerin önceden saptadıkları normlara uyan turistik konaklama işletmeleri, belediyelerin belirlediği normlara uyan konaklama işletmeleri (beş yıldızlı, dört yıldızlı, üç yıldızlı oteller ile belediye otelleri vb.)

D- TURİZMDE SOSYO-KÜLTÜREL İHTİYAÇLARIN KARŞILANMASI

Turistlerin sosyo-kültürel ihtiyaçları sözkonusu olduğunda insanları seyahate yönelten davranış ve dürtülerden yani seyahat psikolojisinden bahsetmek gerekir. İnsanların kişisel değer yargıları, beğenileri, daha önceki deneyimleri insandan insana değişmektedir. İnsanların seyahat sebepleri arasında, başka ülkelerdeki insanların yaşadığı yerleri görmek, günlük hayatın monotonluğundan kaçmak, aile ve arkadaşların gördüğü yerleri görmek, spor yapmak, macera yaşamak, sağlığına kavuşmak vb. faktörler yer almaktadır (14).

BİRİNCİ BÖLÜM DİPNOTLARI

- (1) TOSKAY, T. : **Turizm: Turizm Olayına Genel Yaklaşım**, Der Yayınları, İstanbul,1983, s. 35.
- (2) EVLİYAOĞLU, S. : **Genel Turizm Bilgileri**, Gazi Üni. Basımevi, Ankara, s. 23.
- (3) EDGELL, D.L. : International Business Prospects for the Rest of the Century : International Tourism and Travel 1977, **Travel Research Journal** ,s. 33-40.
- (4) **National Tourism Policy Study Final Report**, United States, Government Printing Office, Washington, 1978.
- (5) YURTTAŞ, S.Z. **Kalkınma Planları Açısından Turizm Sektörü**, Başbakanlık DPT, Ankara, 1983, s. 10.
- (6) OLALI, H. : **Dış Tanıtım ve Turizm**, Türkiye İş Bankası, Ankara, 1983, s. 153.
- (7) LUNDBERG, D.E., **The Tourist Business**, 6. B., Von Nostrand Reinhold, New York,1990, s. 19.
- (8) GÖKSAN, E. : **Turizmoloji**, Uğur Ofset Matbaası, İzmir,1978, s. 79-80.
- (9) HOLLOWAY, J.C.: **The Business of Tourism**, 3. B., Pitman, London, 1989, s. 78.
- (10) COLTMAN, M. : **Tourism Marketing**, Van Nostrand Reinhold, New York, 1989, s. 38.
- (11) GO. F. ve RITCHIE J.R. B : "Tourism and Transnationalism," **Tourism Management**, Aralık 1990, s. 287.
- (12) KORZAY, M., H., OLALI : **Otel İşletmeciliği**, İzmir,1990, s. 53 - 55.
- (13) Mc INTOSH, R. W. : **Tourism : Principles Practices and Philosophies**, Wiley, New York, 1987, s. 240-268.
- (14) SAĞCAN, M. : **Rekreasyon ve Turizm**, Cumhuriyet Basımevi, İzmir,1986, s. 91-92.

İKİNCİ BÖLÜM

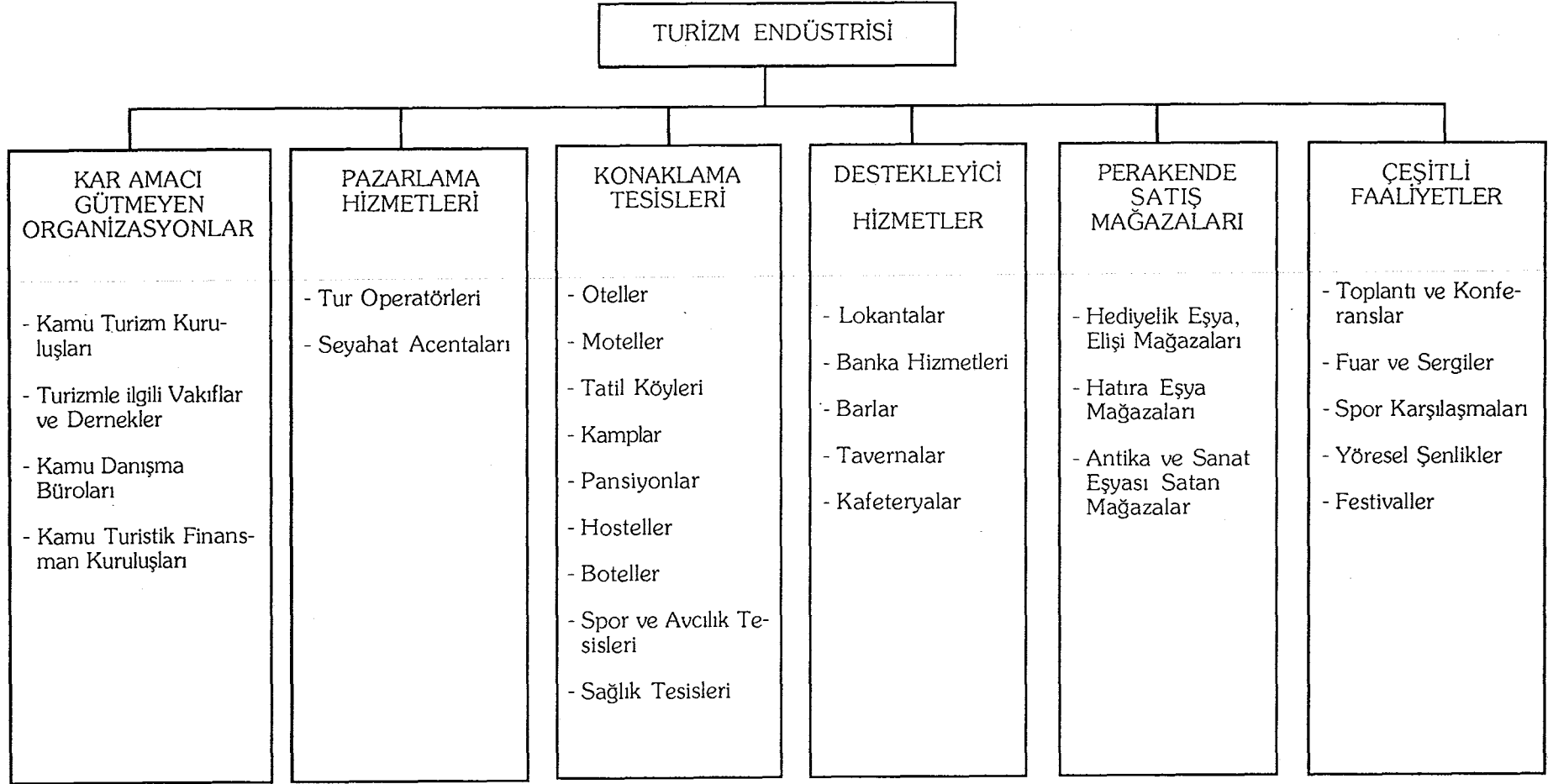
TURİZM ENDÜSTRİSİ VE KAMUNUN ROLÜ

I- TURİZM ENDÜSTRİSİ

Turizm olayı son yıllarda gösterdiği gelişmeyle belirli toplumsal gruplara ve sınıflara özgü olmaktan çıkmıştır. Bu yüzden turizm, tüm toplumu ilgilendiren bir etkinliktir. Bu endüstrideki işletmeler, değişik eğilim ve beklentilerde olan kişilere hizmet verir.

Turizm talebi, geniş bir boyutta turizm hizmetlerinin artırılmasıyla karşılanır. Bu hizmetler dünyanın en büyük ve en hızlı büyüyen endüstrisini teşkil eder. Bu hizmetlerden bazıları turist ihtiyaçlarının oluşumu ve tatmininde çok önemli olmaları nedeniyle, turizm endüstrisinde hangi faktörlerin daha önemli olduğu konusunda bir sıralama yapmak kolay değildir. Bu hususun daha iyi anlaşılabilmesi ve basitleştirilmesi gerekmektedir (Bkz. Tablo 1).

Turizm endüstrisi ülkeye gelen yabancıların sayısını ve turizm gelirlerini artırmak, iç ve dış turizm talebini geliştirmek ve yurt dışına çıkan vatandaşların seyahatlerini düzenlemekle ilgili bütün faaliyetleri kapsar. Turizm endüstrisi içinde, turizm endüstrisinin kurulması ve işletilmesi ve endüstriye destekleyici hizmetlerin (altyapı, ulaştırma vb.) yapılmasının teşviki ve izlenmesi yer almaktadır.

TABLO 1 - TURİZM ENDÜSTRİSİ

KAYNAK : KORZAY, M., H., OLALI : s. 6.

Turizm endüstrisi :

- a - Konaklama tesislerini (otel, motel, oberj, tatil köyü vb.),
- b , Yeme-içme ve eğlence yerlerini,
- c - Tanıtma ve enformasyon hizmetlerini,
- d - Turizm eğitimini,
- e - Tıbbi turizm ve tesisleri olarak termalizm ve klimatizm tesislerini kapsar.

Turizm endüstrisinin tamamlayıcı hizmetleri:

- a - Ticarî turizm (alışveriş merkezleri),
- b - Turistik değerlerin korunması ve kıymetlendirilmesi,
 - Kültürel değerler (tarihi ve arkeolojik, dinî ve folklorik değerler),
 - Tabii güzellikler ve eğlence hizmetleridir (1).

II - TURİZM ENDÜSTRİSİNİN ÖZELLİKLERİ

A) Sektör İçindeki İşletmeler Bir Hizmet ve Kültür Endüstrisidir.

Turizmde arz edilen hizmettir (uçakta koltuk, otelde yatak, denizden ve güneşten yararlanmak, manzaraya bakmak, tarihî anıtları seyretmek vb.). Turizm endüstrisinde yer alan işletmeler, müşteri varlığına bağlı olarak hizmet verirler. Bu sebeple, diğer işletmelerle aralarında farklılıklar vardır. Diğer işletmeler için yapılan hazırlık giderleri mevcutken, turizm işletmelerinde geleceği şüpheli bir müşteri için yapılan hazırlık giderleri sözkonusu olmaktadır. Müşterinin varlığı, işletme dışında

bir olay olduğu için, maliyet müşterinin gelip gelmemesine göre değişir. Turizm işletmeleri kişilerin seyahatleri sırasında onların bir takım gereksinmelerini karşılamak amacıyla mevcudiyetlerini sürdürürler (2).

İnsanlar turizm olayını çeşitli amaçlarla gerçekleştirirler. Bazen iş, bazen sağlık, bazen eğitim, bazen dinlenme vb. nedenler kişileri turizme yöneltir. Eski eserler görme, bazı ülkelerin tarihini öğrenme, görülmesi gerekli yapıları ziyaret etme vb. kültürel nedenler de seyahatlerde rol oynar. Bu özelliklerden dolayı turizm bir kültür endüstrisidir. Turizm değişik kültürler arasında diyaloglar kurarak, kültürleri birbirine yaklaştıran bir fonksiyon görevi gördüğü için, seyahat eden insanlar için kültürel bir gelişme sağlamaktadır. Turizm aynı zamanda ülkenin kültürel tanıtımında çok önemli roller üstlenmiştir. Turizm endüstrisinde tanıtma ve talep oluşturma yeterli müşteri sağlamanın tek yoludur. Bu nedenle turizmde, turistik hizmetin niteliği çok önem taşır.

1 - Müşteri İhtiyaçları

İşletmelerde turistik ürünlerin çok yönlü ihtiyacı karşılaması önemlidir. Gerçekte, turizm olayı da çok yönlü bir olaydır. Kişileri turizme yönelten pekçok neden vardır. Dinlenme, eğlenme, iş, sağlık, kültür gibi nedenlerle seyahat eden insanların turizmden beklentileri farklıdır. Bundan dolayı turistin geçici konaklamasından doğan ihtiyaçlarını karşılayabilecek çok yönlü turistik hizmetler gerekmektedir.

2 - Kültürel Tanıtım

İşletmeler ülkenin kültürel tanıtımında önemli görev üstlenmişlerdir. İnsanlar turizm sayesinde değişik kültürleri tanıma imkanı bulurlar. Seyahat etmekle değişik toplumların kültürü ve yaşamları hakkında bilgi edinilir. Turizm işletmeleri gerek sahip olunan kültürel mirası tanıtarak, gerekse turistlere iyi hizmet vererek, kültürel tanıtım yapabilirler. Bir ülkenin tanıtımını en iyi yapabilecek kişi, turizm işletmelerinden yararlanan müşteridir.

B - İşletmeler Açık ve Dinamik Sistemlerdir.

Turizm endüstrisinde, özel yatırımların yanısıra turizmi geliştirmek için yapılan kamu yatırımları bulunmaktadır. Giderek artan bu yatırımlar, turizmde bir sistem yaklaşımını zorunlu kılmaktadır. Turizmde sistemin bölümleri tesisler, turistik çekiciliğe sahip olan yerler, ulaştırma, turistler vb. 'den oluşur (3).

Turizm işletmeleri girdilerini çevreden alıp, çıktılarını çevreye verdikleri için açık sistemlerdir. Buna ek olarak, çevredeki değişikliklerin izlenebilmesi için, sistemin aynı zamanda dinamik bir sistem olması da sözkonusudur. Açık ve dinamik sistemler olarak turizm işletmeleri şu özellikleri taşır:

1 - İşletmeler devamlı gelişme halindedir

Turizm endüstrisi, teknolojisiyle devamlı değişiklik gösteren bir endüstridir. İnsanlar turizm işletmelerinden yeni hizmetler bekler. Bu nedenle, turizm işletmeleri sürekli yenilenmek zorundadır. Aksi halde başarısızlığa uğramaları sözkonusu olur. Bu sebeple, turizm işletmelerinde müşteriye sunulan hizmetin kalitesi

önemli bir faktördür. Bu kalite müşterinin istekleri doğrultusunda sürekli geliştirilir (4).

2 - İşletmeler farklı yapıdadır

Turizm işletmeleri bulunulan bölge özelliklerine göre farklılık gösterirler. Turizm işletmelerinin ana faaliyetlerini sürdürdüğü coğrafi yer, işletmenin özellikleri açısından önemli rol oynar. İşletmenin kurulduğu bölgenin büyüklüğü, iklimi, deniz ve dağ yakınında oluşu, şifalı su ve kaynaklara sahip oluşu, işletmelerin birbirinden farklı özelliklere sahip olmasını zorunlu kılar. Bu nedenle, turizm işletmeleri kurulurken dikkate alınması gereken bölge özellikleri şunlardır :

a - Doğal faktörler : İklim, coğrafi konum, arazi yapısı, kaplıca vb. doğal kaynaklar.

b - Ekonomik ve sosyal faktörler : Ulaşım olanakları, arazi ve inşaat maliyetleri, sosyo - kültürel çevre, altyapı.

c - Yasal faktörler : Yasalarla teşvik edilen ve engellenen alanlar, imar durumu.

d - Diğer faktörler : Yerli ve yabancı turistlerin talepleri, müşeşebbisin özel eğilimi vb (5).

3 - İşletmeler 24 saat hizmet verir

Turizm işletmelerinden yararlanan kişilerin seyahatleri ve konaklamaları sırasında işletmede görevli personelin onlara hizmet vermesi gerekmektedir. Turizm işletmeleri, hizmet işletmeleri olduklarından dolayı, kişilerle olan ilişkiler çok fazladır. Müşteriye evindeki gibi rahat bir ortam sağlanması gerektiğinden dolayı, personelin saygılı, iyi yetişmiş ve insan psikolojisinden anlayan elemanlar olması gerekir (6).

C - İşletmeler Emek-Yoğun İşletmelerdir.

Turizm işletmeleri hizmet üreten işletmeler olduklarından dolayı faaliyetlerin tamamına yakın bir kısmı insan unsuru tarafından yürütülür. Bu işletmeler makinalaşmaya uygun olmayan işletmelerdir. Genelde hizmet yüzyüze ilişkiler sonucu üretildiğinden ve faaliyetlerin büyük bölümü ilişkiler zincirinden oluştuğundan, emeğin yerine ikâme edilebilecek unsurları ancak yardımcı hizmet birimlerinde kullanmak mümkün olacaktır (7). Sözgeleşme, muhasebe, rezervasyon hizmetlerinde bilgisayar kullanılır. Ancak, konaklama işletmelerinde yatakların düzeltilmesi, masaların servise hazırlanması, odalara servis yapılması vb. hizmetlerde yalnızca insandan yararlanılır.

D - Turizm Diğer Sektörlere Bağımlı Bir Endüstridir.

Turizm endüstrisinin başarısı, sistemin her alt sektörünün ayrı ayrı başarısına bağlıdır. Alt sektörlerden birine ağırlık verilip diğerinin ihmal edilmesi sistemin de aksamasına neden olur.

Günümüzde hızlı bir gelişme gösteren turizmi dikkate alarak yeni altyapı yatırımlarının yapılması, mevcutların geliştirilmesi, haberleşme ve ulaştırma sisteminin iyileştirilmesi, ticaret ve hizmet işlemlerinin etkinlik kazanması gereklidir. Bu durum, turizmin gelişmesine paralel olarak beklenen gelişmelerin tabii sonucudur. Örnek olarak turizm gelirlerinin artması, tarım sektöründeki üretim kalitesinin artmasına, standardizasyon sağlanmasına sebep olacaktır. Sanayi kesiminde bu etki özellikle gıda ve içki sektöründe göze çarpar. Deri, seramik ve inşaat sektörü de turizmden etkilenen endüstrilerdir.

E - Turizm İşletmeleri Görünmeyen İhracat Yapar.

Turizmin yarattığı ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerin, ülke ekonomisinde ve uluslararası ekonomik ve politik ilişkilerde çok büyük etki payının olduğu tartışmasız kabul edilmektedir. Turizmin gelişmiş olduğu ülkelerde, bu yoldan elde edilen döviz gelirleri toplam gelirler içinde önemli boyutlara ulaşmakta ve bu ülkelerin ödemeler dengesindeki açığı turizm gelişimi ile kapatabilmektedir (8).

Bir ülkeye gelen turist getirdiği dövizle ulusal paraya olan isteği artırır. Dış ülkelere turist gönderen bir ülke, o ülkenin parası için istekte bulunur. Herhangi bir yabancı ülkeye giden turist, o ülkede belli gezi ve konaklama giderleri dışında bazen büyük miktarlara ulaşan alışverişler yapar. Turist gittiği ülkeden normal yollarla ihraç edilmeyen hizmet ve mallardan da yararlanarak, bunların birer döviz kaynağı olmasını sağlar (9).

F - Turizm İşletmelerinde Sabit Sermaye Yoğunluğu Vardır.

Turizm alanında yapılan yatırımlar sonucu oluşan tesisler, büyük ölçüde arsa, bina ve teçhizat üçlüsüne dayanmaktadır. Bu sebeple, sabit sermaye yoğunluğu oldukça fazladır. Turizm endüstrisinde bir konaklama tesisi inşasında toplam yatırım harcamalarının dağılımı şu şekildedir :

Harcama Türü	%
İnşaat	45 - 50
Tesisat	20 - 25
Mefruşat ve teçhizat	15 - 18
Proje	5 - 7
Diğer	3 - 4

Bu durum, tesisler hizmete girmeden önce yatırımcı tarafından gerçekleştirilecek ve finanse edilecek bölümün toplam yatırım tutarı içindeki payını artırmaktadır. Aşağıdaki çizelgede görüldüğü gibi, turizm endüstrisindeki sabit sermaye yoğunluğu diğer endüstrilere nazaran oldukça fazladır.

Endüstriler	%
Maden işletmeleri	64
Demir - çelik	50
Kimya	42
Dokuma	41
Makina imalat	39
Turizm	94

III- KAMU KURULUŞU İHTİYACI VE DESTEĞİ

Kamu organizasyonu, turizmin gelişmesini sağlamak ve turizm hareketinin bütün fonksiyonlarından tam olarak yararlanmak için alınan tedbirlerin, gösterilen çabaların tümünü ifade etmektedir. Dolayısıyla, turizm bütün ekonomik sektörlerden payını alır. Gelişimi ülkenin gelişimiyle yakından ilgilidir. Bu nedenle, hükümetlerin turizmi desteklemesi gerekmektedir. Devlet desteği, turizm endüstrisini doğrudan veya dolaylı olarak oluşturma şeklinde olabilir. Bu ilgi ve destek, kapasite, kalite ve fiyat vb. ile ilgilidir (10).

Turizm ancak kamu yönetimi tarafından düzenlenebilecek büyüklükte bir faaliyettir. Bu endüstrinin, diğer endüstrilerle olan ilişkisi ve sorunları, devlet müdahalesini zorunlu kılar. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde devlet desteğinin yeterli düzeyde gelişmemiş olması ve yatırımların belli bölgelerde yoğunlaşması, devlet müdahalesini gerektirir. Dış ödemeler dengesindeki sürekli açıklar, döviz dar boğazları, ülkeye giriş ve çıkışları kapsayan tüm turizm hareketlerinde bir takım önlemler alınmasına yol açar.

Turizm bölgesel istihdam olanakları sağlayarak, dış ödemeler dengesine katkıda bulunarak, ekonomik büyümeye yardımcı olur. Bu nedenle ülke ekonomisinde önemli bir rol oynar ve hükümetler hem ekonomik hem de toplumsal nedenlerle turizmin gelişmesiyle doğrudan ilgilirlenirler. Bir ülke için turizmin önemi ne kadar büyükse, kamunun müdahale ihtimali o kadar fazladır. Kamunun turizmdeki rolü şu şekilde kendini gösterir :

- 1 - Malî ve diğer yardımlar dahil olmak üzere turizmin planlanması ve desteklenmesi,
- 2 - Turizm endüstrisini oluşturan sektörlerin kontrol altında tutulup, denetlenmesi,
- 3 - Ülkenin turistik hizmetlerin ülke dahilinde ve dış pazarlarda satışının artırılması (11).

Turizm planlanması ve desteklenmesi, hem kısa hem uzun vadede turizmin gelişmesi ve yönetimi için, ilke ve araçların belirlenmesi ile bu amaçlara ulaşmak için tasarlanmış stratejilerin planlanmasını da içerir. Turizm planması ilk olarak bölgeye olan talebin bir değerlendirmesinin yapılmasını, ikinci olarak da bu talebin

karşılanması için gereken kaynakları ve bu kaynakların en iyi şekilde nasıl dağıtılacağına tahmin edilmesini içerir. Kamunun turizmi planlama ve destekleme işlerinin ülkenin bölgesel ve yerel turizm kuruluşlarıyla koordineli olarak yürütülmesi gerekir (11).

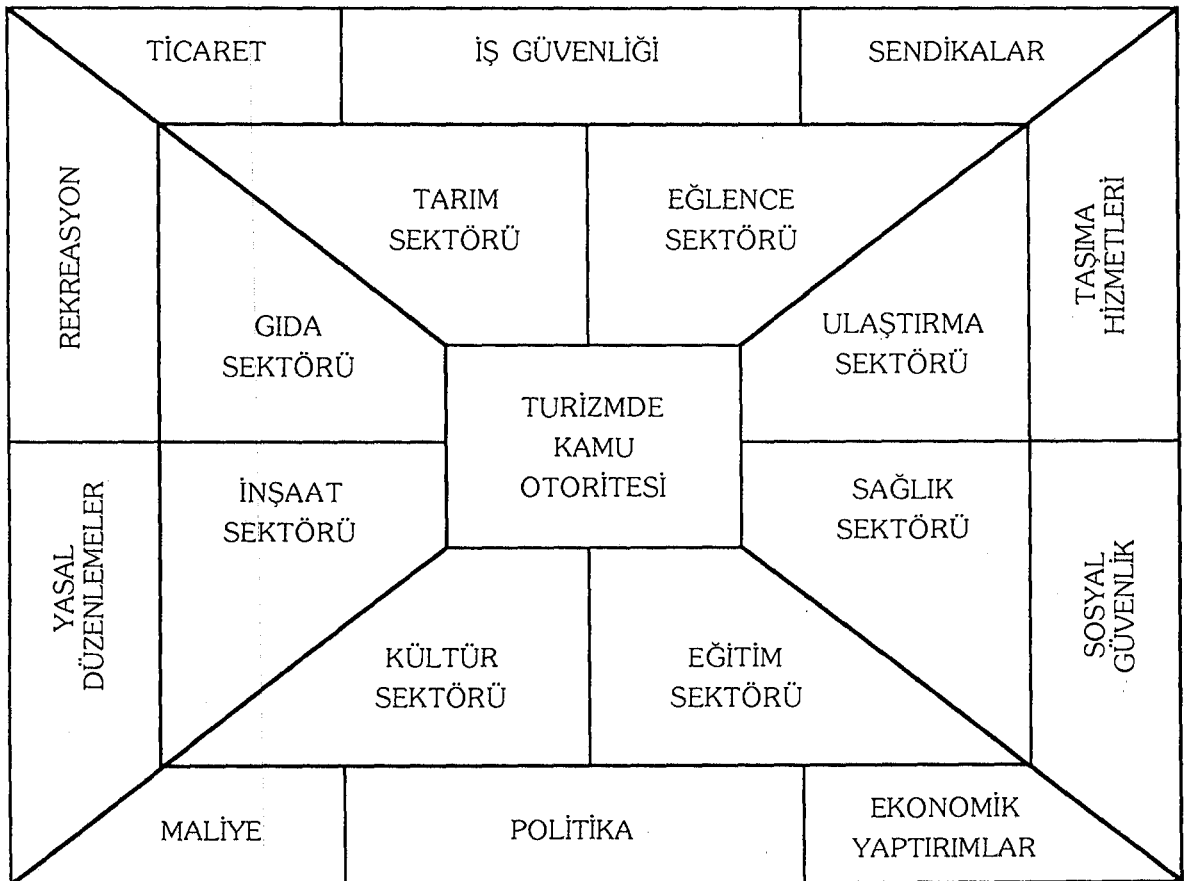
Kamunun turizme finansal yardım sağlaması, turizmin büyümesine katkıda bulunur. Sözkonusu finansal yardım yalnızca ülke içinden gelmez. Özellikle turizmin ekonomiye büyük destek sağlayabileceği az gelişmiş ülkeler için, bir çok kaynaktan uluslararası finansman sağlamak mümkündür. Örnek olarak, Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) ve Avrupa Yatırım Bankası (EIB) düşük faizli kredi verir. Gelişmiş ülkelerde; teminat göstermek suretiyle, tercihli borç almak yaygın uygulamalar arasındadır (12).

Devletin turizmi desteklemesi yanında, denetleme fonksiyonları da vardır. Bu fonksiyonlar belli bölgelerdeki arzu edilmeyen büyümeyi sınırlandırmak, kalite standartlarını muhafaza etmek, arz ve talebin karşılanmasına yardımcı olmak, çevreyi korumak, betonlaşmayı önlemek, altyapı sorunlarına çözüm bulmak şeklinde kendini gösterir.

Turizmde, pek çok alt ve üst yapı sorunlarının yanısıra, sektörler arası işbirliğinin gelişmemiş olması, sermaye ve eğitilmiş personel eksikliği ve özel sektörün yeterli kaynaklara sahip olmaması, özel sektörün turizme yatırım yapmasını engelleyen hususlardır. Dolayısıyla bir ülkedeki turizm olayı, tüm bu sorunların çözümlenmesini gerektirir. Bu sorunlar ancak devlet müdahalesiyle çözülebilir. Hükümetler pek çok nedenlerle turizmin gelişmesini teşvik etmek durumundadırlar. Gelirlerin artması, döviz girdilerinin çoğalması, yatırım artışı, iş olanaklarının fazlaşması, hizmetlerin çeşitlenmesi, yeni girişimcilerin ortaya çıkması ve alt yapının gelişmesi turizmin olumlu katkılarına oluşturmaktadır. Ancak, turizm endüstrisinin ülke yararına olabilmesi için, toplum ve çevre koşullarında oluşturacağı olumsuz etkilerin de en alt düzeyde tutulması gerekmektedir. Turizmin gelişmesi, buna bağlı

olarak refah düzeyinin de yükselmesi anlamına gelmez. Kısa dönemli ekonomik amaçlar kadar, kaynakların akılcı ve kalıcı bir biçimde kullanılması, turizm eğitiminin yaygınlaştırılıp geliştirilmesi, yerel toplumun kendine güveninin artması vb. uzun dönemli çevresel ve toplumsal önlemler de gözönünde tutulmalıdır (13).

Geleneksel olarak özel sektörün sorumlu olmasına rağmen, çoğu ülkedeki hükümet katılımı, turizm endüstrisi ile doğrudan ilgili faaliyetlerin yönetimi ve yatırımı yönünde yoğunlaşmıştır. Yatırım üzerindeki denetimler, turizm kapasitesini ve uygulanan güvenlik ve hijyen standartlarını kapsayabilir. Fiyat denetim tedbirleri, kalınacak yer resmi sınıflandırılması, hükümetin turizmi desteklemesinde doğrudan etki yapabileceği konulardır. Şekil 12'de turizm endüstrisinde kamu otoritesinin ilişkide bulunduğu sektörler ve alanlar gösterilmiştir.

ŞEKİL (12) : TURİZM ENDÜSTRİSİNDE KAMU OTORİTESİNİN İLİŞKİDE BULUNDUĞU

SEKTÖRLER VE ALANLAR

IV. KAMU KURULUŞLARININ İŞLEVLERİ

Kamu kuruluşları, örgütlenmiş bir toplumda turizmin ekonomik, sosyal, politik ve kültürel fonksiyonlarından en iyi şekilde yararlanmak, turizmin muhtemel olumsuz etkilerini en aza indirmek amacıyla turistik gelişmenin gidişine bilinçli olarak yapılan girişimlerdir. Turizm endüstrisine devlet müdahalesi sözkonusu olduğunda, kamunun bazı işlevsel sorumlulukları olacaktır. Bunlar, planlama, örgütleme, koordinasyon, pazarlama, eğitim, denetim ve finansal işlevlerdir.

A - PLANLAMA İŞLEVİ

Turizm yüzyılımızın bir gerçeğidir, gelişmektedir, önemlidir ve karmaşıktır. Bu nedenle planlamanın gerektirdiği araçları kullanarak araştırmalı, yönlendirilmeli, yönetilmeli, kontrol edilmeli ve desteklenmelidir.

Turizm planlaması, turizm sisteminin daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak ve turizm faaliyetleri ile etkilerini daha iyi sonuç verir hale getirmek için yapılmalıdır. Turizm planlaması yapılırken, en son bilgi ve teknolojileri alarak değerlendirmek suretiyle, mevcut doğal ve kültürel kaynaklar geliştirilmelidir (14).

Kamu sektörünün planlama işlevlerini şu şekilde açıklamak mümkündür (15):

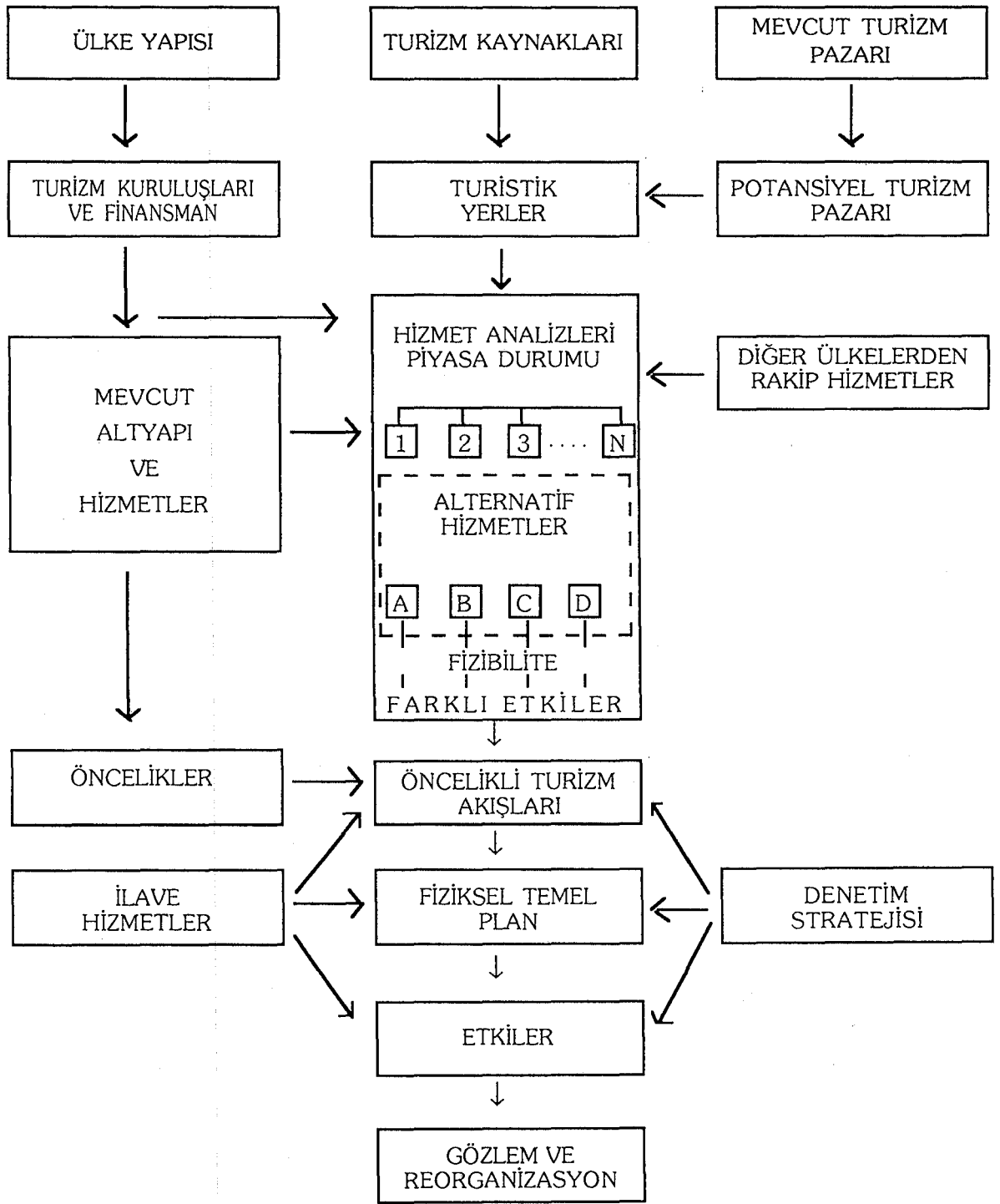
- 1 - Turistik hizmetleri turizme elverişli yörelerde yoğunlaştırmak ve geliştirmek için kamu yönetimi tarafından yapılacak müdahaleleri düzenlemek,
- 2 - Sosyal, ekonomik ve teknolojik yapıdaki hızlı gelişmelerin gelecek bakımından yaratabileceği belirsizlikleri tahmin etmek ve kısmen önlemek için gerekli önlemleri almak,
- 3 - Tamamen kâr amacına ve kişisel çikara yönelik faaliyetlerin ortaya çıkaracağı tehlikeleri önlemek,
- 4 - Sadece yabancı turiste yönelik yatırımların ve turizmin mevsimlik karakterinin ortaya çıkaracağı riskleri önlemek,

- 5 - Turizmin tahrip ettiği çevreyi korumak,
- 6 - Turizm arzını yeni turistik ihtiyaçlara göre düzenlemek,
- 7 - Boş zamanların dinlenme, spor ve sağlık kazanma amaçlarına dönük olarak kullanılmasını sağlamak ve toplumda daha çok bireyin turizm olanaklarından yararlanmasını sağlamak,
- 8 - Gittikçe daha karmaşık biçim alan endüstriler arası ilişkileri düzenlemek,
- 9 - Turizm mal varlığının korunması ve restorasyonu,
- 10 - Turizme gerekli işgücünün planlanması,
- 11 - Turizm endüstrisindeki sektörlerin lisanslandırılması .

Turizm planlaması; sadece turistik hizmetler için değil, aynı zamanda endüstrideki diğer sektörler ile birlikte oluşturulacak hizmetleri de içeren bir plan olmalıdır. Tüm turizm sisteminin çalışmasını en iyi şekliyle gerçekleştirebilecek bir planlama çalışması, aşırı denetimle turizm faaliyetlerini kısıtlamaktan ziyade, endüstrinin gelişimini denetleme ve destekleme işlevlerini yerine getirmelidir. Turizm planlamasında, turizm endüstrisi ile diğer sektörler birleşir ve karşılıklı olarak birbirlerinden etkilenirler. Bu sektörlerin endüstri içinde uyumlu planlanmaları sonucunda, mevcut problemlere karşı hazırlıklı ve alternatifli çözüm yolları sunan bir yapı oluşturulur.

Şekil 13'de, Baud - Bovy, çeşitli ülkelerdeki kendi turizm planlama prensiplerinin ve kavramlarının uygulanmasındaki ilk tecrübelerini ayrıntılı olarak açıklamıştır. Bu plan ulusal politikalar, fizik çevre, diğer sektörler, kamu bütçesi ve uluslararası turizm pazarının turizm endüstri yapısıyla bütünleşmesi gereğini vurgulamaktadır (16).

Şekildeki Pasolp modelinde ana nokta, turistik hizmetlerin analizidir. Bu analizler devletin mevcut kaynaklarını, her bir turizm pazarındaki hizmet ve turist gereksinmelerini, devletin yapısı, politikaları ve sosyo - ekonomik baskıları ve rekabet

ŞEKİL (13) : BÖLGESEL TURİZM PLANLAMASI

Pasolp Modeli - Dışardaki Boş Zaman Planlaması İçin Ürün Analizi Analizi (PASOLP : Sosyo-ekonomik, politik, sosyo - kültürel, çevresel faktörleri içeren bir planlama modeli.)

KAYNAK : BAUD - BOVY, M., s. 312.

halindeki gidilecek yerlerin varlığını gözönüne alır. Bu şekil, turizm planlamasının, ekonomi, politika ve modağa bağılı olarak zamanla değışmesi nedeniyle sürekli çalışan bir faaliyet olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kamu planlaması tüm endüstrilerde güç bir iştir. Bu konu öncelikle, turizm politikasının amaçlarının tanımlanmasında ulusal hükümetlerin ilgisi ve daha sonra, turizm endüstrisini teşkil eden faaliyetlerin çeşitliliğiyle ilgilidir. Kamu planlamaları, işin amacının kesin tanımıyla veya işteki rolü ile başlamalıdır. Bu bir işletme yönetim kurulu ve iş sahiplerinin anlaşmak zorunda olduğu bir husustur.

B - ÖRGÜTLEME İŞLEVİ

Bütün ülkeler, turist pazarlarını tatmin ve teşvik etmek için, sağlıklı bir turizm altyapısı sağlamak zorundadır. Yeterli kamu hizmetleri, karayolları, demiryolları, liman ve hava yolları ile turist akışını hızlandırmak zorunludur. Kamu sektörü kaynaklarını en iyi örgütleyerek bu işlevi yerine getirmelidir. Özel girişimciler spekülâtif turizm girişimlerine yatırım yapmaya isteksiz olup, kaynaklarını gelişmiş bölgelere yönelmeyi tercih ederler. Bu durumda hükümet ya özel girişimcilere destek vererek yada kendisi otel ve başka turistik tesisler işleterek, turistleri başka yerlerden buralara, yeni turizm hedeflerine çekmek ister (17).

Turizm olayında kamunun en önemli rolü yasa koyucu ve örgütleyici olmasıdır. Vize, pasaport politikasının belirlenmesi, turistleri cezbedebilecek kaynakların korunması, ulusal kaynakların etkin kullanımı, ülkeye giriş çıkışlarla ilgili yasakların giderilmesi, turizm konusunda gelişmeyi sağlayacak diğer düzenlemelerin yapılması kamunun örgütleme işlevleridir (18).

Kamunun, örgütleme işlevini etkin bir biçimde yürütmemesi halinde, turizmin ülke ekonomisinde gerçek yerini alması mümkün değildir.

C- FİNANSMAN İŞLEVİ

Turizm endüstrisinin önemli aracı finansman kaynağıdır. Yeterli kaynak sağlanamadan, turizm politikasını uygulamak ve turizmi geliştirmek mümkün değildir. Kamunun finansal işlevi, hizmet faktörlerini, potansiyel kaynakları ve ekonomik güçleri hareket geçirerek, gerekli finans kaynaklarını bulmak, böylece turizmi geliştirmek amacına yöneliktir.

Kamu kesiminin turizm yatırımlarına finansal desteği, hükümetin toprak istimali, bölgenin temel altyapısı için gerekli fonlar yaratmak, asgari faiz oranlı borçlar ya da karşılıksız bağışlar şeklinde olabilir. Diğer finansal destekler arasında, vergi iadesi yada vergi indirimi gibi sübvansiyonlar sayılabilir.

Kamunun finansal işlevlerini şu şekilde açıklamak mümkündür :

- 1- Sermaye piyasasının geliştirilmesi için sektöre tavsiyelerde bulunmak,
- 2- Turistik projeler için hükümet yardım programlarını yönetmek, onaylamak, denetlemek,
- 3- Vergi indirimi, düşük faizli kredi vb. teşvik tedbirleriyle turizm yatırımlarını desteklemek.

D- KOORDİNASYON İŞLEVİ

Turizm endüstrisinde başarıya ulaşılması, turizmle uzak veya yakın ilgisi olan tüm kuruluşlar ve kişiler arasında ahenkli bir çalışmayı gerektirir. Bunun birinci koşulu ise koordinasyondur. Aksi takdirde, tüm faaliyetler önemini kaybeder. Aynı sebeple, koordinasyon, kamu sektörü ile kâr amacı gütmeyen organizasyonlarla olduğu kadar, kamu kuruluşları ve özel kuruluşlar arasındaki ilişkilerde de gereklidir. Bir ülkedeki turizm olayında tüm kuruluşlar aynı amaçlara hizmet verecek şekilde koordine edilmelidir. Örnek verecek olursak, kamu otoritesi, turistlerin bir

ülkeye girişini kolaylaştırmak amacıyla gümrük formalitelerini kaldırmak isteyebilir. Uyuşturucu ile ilgili olarak ilgili kuruluş bu serbestleştirme önerisine karşı olabilir. Tabii ki, uyuşturucu girişi turistlerle artacak ve kontrol zorlaşacaktır. Bu durumda koordinasyon gerekliliği açıkça ortaya çıkmaktadır. Koordinasyon ülke içi sınırlarda yani bölge, il, ilçe vb. düzeylerde de geçerli olacaktır. Gerçekten etkili bir koordinasyon için, bir ülkedeki turizm öyle koordine edilmelidir ki, bütün elemanlar aynı amaçları gerçekleştirmek üzere faaliyette bulunuyor olmalıdır. Esas itibariyle turizmin ilgi odakları olmamasına rağmen, eğitim ve kültür kuruluşları turistleri çekecek kaynakları sağlamak için ellerinden geleni yapmalıdırlar. Muhakkak ki, özel sektör turizme ilgi göstermelidir. Ancak bu çabanın hem kamu, hem de özel sektörce tekrarlanmasını önlemek için, amaç ve stratejiler koordine edilmelidir.

Kamunun koordinasyon işlevi şu şekilde açıklanabilir :

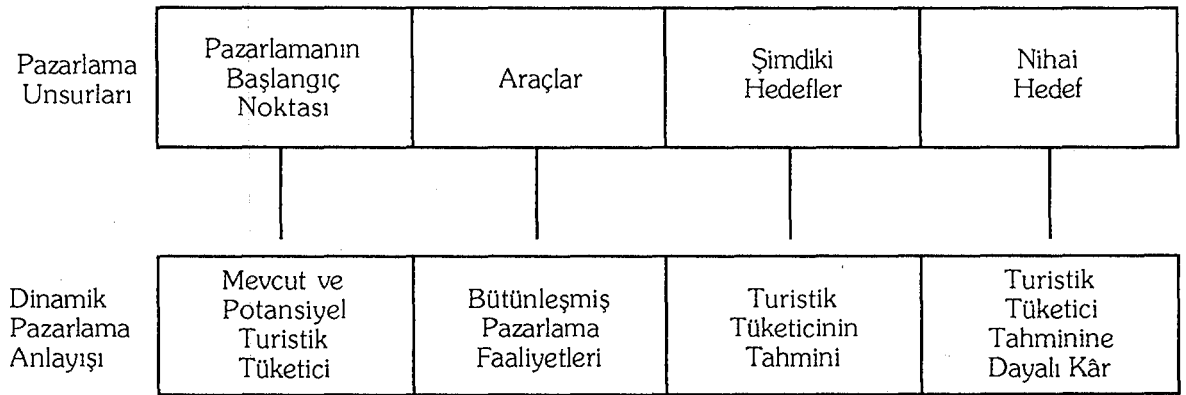
- 1- Ticari veya mesleki kuruluşlarla hükümet ve bölgesel turizm kuruluşları arasında bağlantı kurmak,
- 2- Ulusal ve uluslararası özel turizm girişimleriyle pazarlama faaliyetlerini koordine etmeyi taahhüt etmek,
- 3- Seyahat ve turizm arz ve talebinin buluşması için seminer veya benzeri imkânları organize etmek.

Turizm endüstrisinin daha sağlıklı işlemesi için, temizlik, sağlık, imar durumu, yeşil alanların yok edilmesi, betonlaşma, oteller etrafına siteler yapılması vb. çevre sorunlarının iyileştirilmesi, işletme sahiplerinin ve yöneticilerinin çağdaş turizm işletmeciliği ve pazarlama anlayışına sahip olacak şekilde yetiştirilmesi konuları, kamunun üstlendiği koordinasyon görevini gerektiren nedenlerdir (19).

E- PAZARLAMA İŞLEVİ

Turizm endüstrisi içinde pazarlama olgusunun önemi çok büyüktür. Turizmde esas olan müşteriye hizmet satmaktır. Günümüzde insanların istek, ihtiyaç ve satın alma güçlerine uygun mal ve hizmet üretmek ve satmak ilkesine dayanan dinamik pazarlama kavramı önem kazanmıştır (Bkz. Şekil 14).

Dinamik pazarlama olayının araçları sadece satışla ilgili basit faaliyetler olmayıp, karmaşık pazarlama faaliyetlerini de içerir. (personel faaliyetleri, satış öncesi ve sonrası hizmetler, finansman vb.).

ŞEKİL (14) : TURİZM ENDÜSTRİSİNDE DİNAMİK PAZARLAMA ANLAYIŞI

KAYNAK : OLALI, H., A. TİMUR: Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri, İzmir, 1986, s. 188.

Turizm olayının hızlı gelişmesi, ülkenin yurtdışında iyi bir şekilde tanıtımı, gerekli reklam ve propagandanın yüksek maliyeti vb. işlevler kamunun bu alandaki müdahalesini zorunlu kılmaktadır. Devletin pazarlama işlevleri arasında, turizm endüstrisinde verimin sağlanması, yeni amaç ve araçlar bulunması ve ülkeye daha çok ekonomik ve sosyal girdi sağlanması için gerekli önlemlerin alınması yer alır (20).

Kamunun pazarlama işlevlerini daha geniş olarak şu şekilde açıklamak mümkündür (21) :

- 1- Ülkeyi bir turizm cenneti olarak göstermek,
- 2 - Pazar araştırmaları ve ön tahmin çalışmaları yapmak,
- 3 - Turistler için hazırlanan dökümanlar üretmek ve dağıtmak,
- 4 - Turizm enformasyon merkezleri açmak ve personel sağlamak,
- 5 - Dış pazarlara yönelik reklam yapmak,
- 6 - Uluslararası konularda Türkiye'nin menfaati doğrultusunda aydınlatma faaliyetlerinde bulunmak.

F - DENETİM İŞLEVİ

Denetim işlevi, turizm politikasında amaçlara etkin biçimde ulaşılması, sorumlulukların saptanması, amaçtan sapmaların tespit edilerek, nedenlerinin ortaya çıkarılması açısından son derece önemlidir. Turizmde denetim, karar verme, planlama, uygulama aŐamalarından sonraki adımdır. Ülkede turizme yapılan yatırımları korumak, verimin, başarının ve hizmet kalitesinin yükselerek devamını sağlamak için kamuya ihtiyaç vardır. Bu yüzden devlet, düzenli bir denetim mekanizması kurarak, tüm aksaklıkları anında saptamak ve gerekli önlemleri almak zorundadır.

Kamu kesimi, denetim işlevini yerine getirirken bazı sınırlamalar ortaya çıkabilir. Bazen hükümetler, döviz kısıtlaması koyarak veya yurtdışına çıkan turistlerin sayısını azaltmak için yabancı döviz ihracını yasaklayarak ödemeler dengesini korumaya teŐebbüs edebilirler.

Bir karma ekonomide, tekellerin oluŐmasını önlemek ve tüketiciyi bu endüstrideki kötü uygulamaya karşı korumak devletin görevidir. Kalite standartlarını muhafaza ederek, bazı bölgelerdeki arzu edilmeyen büyümeyi sınırlandırmak da kamunun denetim işlevleri arasında yer alır. Böylece, devlet denetleyicilik rolüyle, tesislerin gerektiği yerde ve zamanda mevcudiyetlerini ve doğru standartta olmalarını sağlayabilir.

G- EĞİTİM İŞLEVI

Turizm olayının ve turizm ekonomisinin halka ve öğrenim gören gençliğe öğretilmesi, turizm konusunda bilgili ve kalifiye eleman ve yönetici yetiştirilmesi için yapılan çalışmalara turizm eğitimi denir. Turizm eğitimi, endüstriyel gelişmeye katkıda bulunur. Teori ve pratik arasında bağlantı kurmayı sağlar, endüstriye kalifiye eleman sağlar.

Türkiye'deki konaklama işletmelerinde (özellikle kamu kesiminde) çalışan personel sayısı, uluslararası standartların üstünde bulunmaktadır. Ancak, iş verimi dünya standartlarına göre % 50 düşüktür. Ülkemizdeki otellerde kat hizmetlerinde çalışan oda personeli bir günde 7-8 yatağın bakım ve temizliğini yaparken, yurtdışındaki konaklama tesislerinde günde 12-18 yatağın bakım ve temizliği yapılmaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı'nda 1990 yılı içinde yapılan diğer bir araştırmaya göre, 23.336 yatağa sahip 208 kuruluşta çalışan personelin eğitim görmüş olanlarının toplam personele oranı % 17 dir. İşletmelerde çalışan personelin eğitim ve öğretim seviyesinin düşüklüğü, işletmelerin karlılığını ve verimliliğini doğrudan etkilemektedir.

Turizm endüstrisinde devletin sadece bir alt ve üst yapı sağlaması yeterli olmamaktadır. Aynı zamanda, ihtiyaçlara cevap verebilecek, kabul edilebilir bir beceri düzeyinde eğitilmiş personele ihtiyaç vardır. Bu yüzden devlet, endüstrinin gerektirdiği beceriler için turizm okulları, kurslar ve eğitim merkezleri vb. yoluyla yoluyla eğitime görevini üstlenmiştir.

Turizm endüstrisinde ev sahibi ülke vatandaşlarının gelen turistlere karşı tutumu da, turistlerin belli bir ülkeye ziyaret etmesini teşvik etme veya caydırma yönünde rol oynar. Ekonomisi turizme bağlı birçok ülke, vatandaşlarını yabancı turistlere daha dostça davranmaya teşvik eden kampanyalara girişmişlerdir. Turistlerle yakın ilişki içinde olan gümrük memurları, dükkan sahipleri ve otel personeli gibi vatandaşlar da, turistlere karşı dostça davranmak yönünde eğitilmelidir. Bu eğitimde en önemli görev kamu kesimine düşmektedir (22).

H- ALTYAPI İŞLEVİ

Bir ülkenin gelişmesi için altyapı yatırımlarına olan ihtiyaç ne kadar çoksa, turizm endüstrisinde de altyapıya duyulan ihtiyaç o kadar fazladır. Altyapı tesisleri, kara, hava, deniz ve demiryolu ağları, haberleşme ve enerji sistemleri, su, kanalizasyon, arıtma, çöp toplama ve yoketme tesisleridir.

Kamunun altyapı işlevleri, genel altyapıyı oluşturmak, turizm altyapısını gerçekleştirmek yönünde kendini gösterir. Turizm endüstrisi diğer endüstrilerden çok daha fazla altyapı ihtiyacı olan bir endüstridir. Bu konuda büyük miktarda yapılması zorunlu sabit sermaye yatırımları vardır. Bu nedenle, kamu desteğine olan ihtiyaç yoğun biçimde ortaya çıkmaktadır. Altyapı yatırımları, halkın yararlanması ve ekonominin gelişmesi amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu yatırımlar genellikle kamu tarafından finanse edilmekle birlikte, son zamanlarda özel sektörle birlikte gerçekleştirildiği de görülmektedir.

I- ÇEVRE İŞLEVİ

Doğal olarak her ülkede kamu, çevre korumasına yönelik bütün önlemleri uygulayıp, sonuçlarını izleyebilecek yetki ve olanaklara sahip en güçlü birimdir. Dünya nüfusunun hızla artması, kentleşme, sanayileşme ile ülkelerin doğal hammadde-lerini ve bunlardan birisi olan turizm kaynaklarını tehdit eden çevre sorunları 21. yüzyıla doğru, insanlığın en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Turizme yönelik kaynaklarla ilgili olarak, çevre kirlenmesi beş önemli noktada ele alınabilir (23):

1. Su Kirlenmesi: Özellikle kağıt sanayii, kimya sanayii ve nükleer enerji santralleri vd. kirli sanayi suları, akaryakıt atıkları, kent çöplerinin boşaltılması, ırmakların taşıdığı atıklar, kanalizasyon atıkları, suyu özellikle deniz ve gölleri kirlenmektedir.

2. Toprak-Hava Kirlenmesi: Erozyon, kayalık, çoraklık, yanlış gübreleme toprağın verimini düşürmekte ve bitkilerin gelişmesini engelleyerek çevreye zarar vermektedir. Evlerdeki ocaklardan, motorlu taşıtların eksozlarından ve fabrika bacalarından çıkan gazlar hava kirlenmesine yol açmaktadır.

3. Tarihi ve Doğal Değerlerin Tahribi: Sanat ve kültür ürünlerini hem zamanın, hem insanın yokediciliğinden korumak, ulusal parkları, estetik güzelliği olan yerleri vd. turistik cazibe haline getirmek ve taşınır–taşınmaz eski eserleri onarmak için planlama yapılması gerekir.

4. Çarpık Yapılaşma: Çevre kirlenmesine direkt ve dolaylı etkisi olan çarpık kentleşme, hızlı nüfus artışı, köyden kente göç, kentlerde toplanan iş alanlarından kaynaklanmaktadır. Şehircilik planlaması yapılmamış ülkelerde özellikle kıyılarda beton yığınlarının meydana getirdiği görünüm, kötü yerleşimler turistik çekim merkezlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

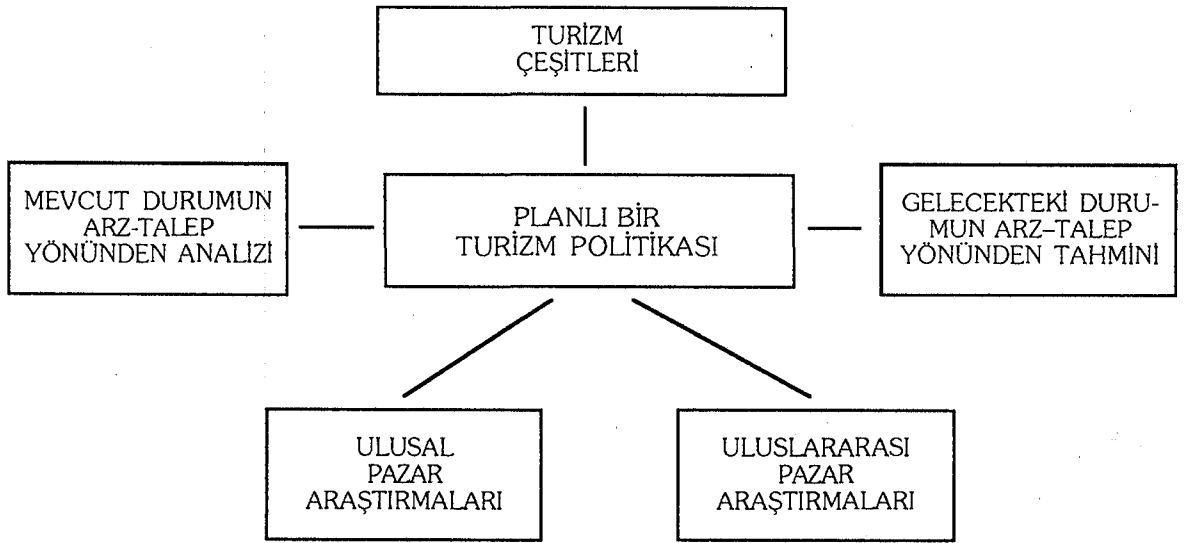
5. Gürültü: Etrafı rahatsız eden bir olay olarak ele almak gerekir. Ses kirlenmesi, uçakların inip kalkması, taşıt araçlarının çıkardığı sesler, inşaat çalışmaları buna örnek verilebilir.

Kamu otoritelerinin yürüteceği çevre koruma yöntemlerinin ilgili kuruluşlarca yerinde ve zamanında uygulanması için geniş kapsamlı bir denetimin gerektiği açıktır. Ayrıca, çevrenin yalnızca yasal zorlamalarla ve yaptırımlarla korunamadığı günümüz dünyasında örneklerle görülmektedir. En son örnek, ülkemizde Muğla Yatağan Termik Santralının turizm potansiyeli yüksek olan bölgemize verdiği zarardır. Çevre koruyucu yasaların ekonomik yöntemlerle de desteklenmesi gerekmektedir.

V- KAMU POLİTİKASI VE İLKELERİ

A- KAMU POLİTİKASI

Günümüzde turizm, önemli ölçüde gelir ve döviz girdisi sağlayan, endüstride gerçekleştirilen yatırımlarla yeni istihdam imkanları yaratan, ekonomik hayata olduğu kadar sosyal ve kültürel yaşama da olumlu yansımaları olan bir endüstri konumuna gelmiştir. Planlı bir turizm politikasına şematik yaklaşım Şekil 15'de görülmektedir.

ŞEKİL (15) : PLANLI BİR TURİZM POLİTİKASINA ŞEMATİK YAKLAŞIM

Turizm politikası, ülke döviz gelirlerinin en az maliyetle en üst seviyeye çıkarılması için uygun araçları, zamanlamasını da iyi bir şekilde yaparak, devreye sokmalıdır. Başarılı bir turizm politikasının ana amaçları ekonomik, sosyal ve çevresel içerikli olmalıdır. Kamu otoritesinin turizm politikası tesbiti endüstrinin programlama aşamasından başlamalıdır (Bkz. Tablo 2). Başarılı bir turizm politikasının amaçları, ekonomik olarak rekabet gücü yüksek ve verimli bir turizm ekonomisinin geliştirilmesi, sosyal olarak yerel halk ve turistler için mümkün bulunan en iyi sosyal ortamın oluşturulması ile çevresel olarak doğal ve kültürel değerlerin artırılmasıdır.

Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra hızla gelişerek daha geniş alanlara yayılan turizm, günümüzde kitlesel bir olgu haline gelmiştir. Gerek ulusal, gerekse uluslararası ekonomilerde turizm faaliyetlerinin oluşturduğu ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel vb. etkiler bu sektöre verilen önemin artmasına neden olmuştur.

PROGRAMLAMA	FİZİKSEL ALAN	EKONOMETRİ	YAPILABİLİRLİK	FİNANSMAN	TANITIM	KAMU OTORİTESİ
Faaliyet gösterilen yerlerin artırılması için bir taslak programı ile alternatif genel kavramların tasarlanması.	<ul style="list-style-type: none"> - Düşünülen yer için araştırma - Bölgesel araştırma 	<ul style="list-style-type: none"> - Pazar araştırmaları; benzer veya rakip çarelerin genellikle kalitatif mukayesesi. 	<ul style="list-style-type: none"> - Benzer kolaylıklar için maliyet ve yapılabİLİRLİK. 	<ul style="list-style-type: none"> - Finansman için uygun kaynak araştırması 	<ul style="list-style-type: none"> - Sektörel yapı hakkında rapor hazırlanması, tur operatörleri, emlakçılar, otel işletmecileri vb. 	<ul style="list-style-type: none"> - Yasalar için rapor hazırlanması varolan planlar vb.
	<ul style="list-style-type: none"> - Ülkenin genel kavramlara uyumunun kontrolü - Ülkeye yararlı bir taslak plan hazırlanması 	<ul style="list-style-type: none"> - Genel kavramlar için sosyo-ekonomik etkilerinin saptanması. 	<ul style="list-style-type: none"> - Bazı kolaylıklar için taslak fizibilite etüdü hazırlanması. 	<ul style="list-style-type: none"> - Genel kavramlar için maliyet tahmini. - Fonlarda mevcut durum 	<ul style="list-style-type: none"> - Tur operatörleri ve diğer araçlarla genel kavramların kontrolü 	<ul style="list-style-type: none"> - Turistik yörelerin gelişme özellikleri ve bölgesel etkileri ve konusunda anlaşma sağlanması.
TEDBİRLER : Gelecekte durumun kontrolü için komşu ülkelerin anlaşması gerekir.						
Faaliyet gösterilecek yer için özel bir görünüm sağlamak amacıyla gereken kolaylıkların kombinasyonunun incelenmesi	<ul style="list-style-type: none"> - Ülke araştırmalarını detaylandırmak - Üstyapı olmayan bölgelerin tespiti 	<ul style="list-style-type: none"> - Turist talebiyle birlikte alternatif kolaylıkların kontrolü 				
	<ul style="list-style-type: none"> - Alternatif kolaylıklar için mevki etüdüleri - Genel plan düzeni 	<ul style="list-style-type: none"> - Alternatif programın detaylandırılması için sosyo-ekonomik etkilerin analizi 	<ul style="list-style-type: none"> - Bazı kolaylıklar için fizibilite etüdüünün detaylandırılması 	<ul style="list-style-type: none"> - Taslak finansman planı - Durum tespiti ve ilave fonlar 	<ul style="list-style-type: none"> - Yukarıda sözü edilen göstergelerde ilerleme kaydedilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> - Plan ve mümkün olan finansal yardım açısından anlaşma sağlanması.
TEDBİRLER : Gelecekte durumun kontrolü için komşu ülkelerin anlaşması gerekir.						
Birinci aşama için ayrıntılı alternatif programlar ve alternatif teknik ve mimari çözümler	<ul style="list-style-type: none"> - Alternatif çözümler için teknik etüt 				<ul style="list-style-type: none"> - Turizm işletmelerini tutundurma ve pazarlama için yatırımcılar bulmak. 	
	<ul style="list-style-type: none"> - Son plan düzenlemelerinin yapılması - Üstyapı projeleri ve inşaatçılık kuralları 		<ul style="list-style-type: none"> - Fizibilite etüdü ve program kolaylıklarının detaylandırılması - Birörsel kolaylıklar için gerekli tanımlamaların yapılması 	<ul style="list-style-type: none"> - Para akışı sağlanarak finansal gelişim gösterilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> - Tutundurma faaliyetleri turistik yerlerin çalıştırılması ve kolaylıklar için gerekli organizasyonun sağlanması. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kamu otoritesi tarafından onaylama.
TEDBİRLER : Sözleşmeye dayanan anlaşmalarda ortaklarla birlikte ilerleme sağlanması.						
UYGULANAN PROJE : Final projesinden seçim yapılır.						

TABLO (2) : TURİZM ENDÜSTRİSİNDE KAMU POLİTİKASI

KAYNAK : BAUD-BOVY, M., F. LAWSON : **Tourism And Recreation Development**, London, 1977, s. 130.

İKİNCİ BÖLÜM DİPNOTLARI

- (1) ERALP, Z. : **Genel Turizm**, Ankara Üni. ,1983, s. 79-80.
- (2) KUBİLAY, C. : **Otelcilik**, İstanbul,1977, s. 18.
- (3) GO, F : The Development of the New Services Product For The Tourism Market : A System Approach, **Occasional Papers**, Mart 1989.
- (4) MAVİŞ, F., : **Otel Yönetimi**, Anadolu Üni., Eskişehir, 1988, s. 21.
- (5) BARUTÇUGİL, İ., : **Turizm İşletmeciliği**, Uludağ Üni., 1984, s. 69.
- (6) MAVİŞ, F. : s. 21.
- (7) ŞAHİN, A. : **İktisadî Kalkınmadaki Önemi Bakımından Türkiye'de Turizm Sektöründeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi**, TOBB Yay., Ankara,1990, s. 25 - 29.
- (8) CİNEMRE, N., : "Türkiye'de Dış Turizm Hareketleri", **Turizm Yıllığı** 1987, s. 9.
- (9) GÖKSAN, E., : s. 28.
- (10) WITT, S. F., L. MOUTINHO : **Tourism Marketing and Management Handbook**, Prentice Hall International Ltd., London,1989, s. 183.
- (11) HOLLOWAY, J. C. : s. 223.
- (12) WITT, S. F., L. MOUTINHO : s. 184.
- (13) Mc NULTY, R., P. WAFER : "Transnational Corporations and Tourism Issues", **Tourism Management**, Aralık 1990, s. 2903.
- (14) WHITE, J. : A. Review of Tourism in Structure Plans in England, Centre for Urban and Regional Studion, University of Birmingham, **Occasional Papers**, 1981, s. 218.
- (15) OLALI, H. : **Turizm Politikası ve Planlaması**, İstanbul,1990, s. 430.
- (16) BAUD BOVY, M. : New Concepts in Planning for Tourism and Recreation, **Tourism Management**, London,1982, s. 312.
- (17) HOLLOWAY, J. C. : s. 223.
- (18) MORRISON, A.M., A.C. MILL: **The Tourism System: An Introductory Text**, Prentice Hall Inc., New Jersey, 1985, s. 243.
- (19) ÖNCE, G. : **Turizm İşletmelerinde Güncel Pazarlama Sorunları ve Çözüm Önerileri**, 3. Ulusal İşletmecilik Kongresi Tebliği, Gazi Üni., İ.İ.B.F., Kapadokya,1989, s. 109.
- (20) HACIOĞLU, N. : **Turizm Pazarlaması**, Uludağ Üni., 1989, s. 109-110.
- (21) SEZGİN, B., Y. ACAR: **Turizm**, Ankara,1983, s. 116-120.
- (22) HOLLOWAY, J.C. : s. 157.
- (23) İLKİN, A., Z. DİNÇER: **Turizm Kesiminin Türk Ekonomisindeki Yeri**, TOBB, Ankara,1991, s. 94.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK TURİZM ENDÜSTRİSİNİN GELİŞİMİ VE KAMU YÖNETİMİNİN ROLÜ

I- KALKINMA PLANLARINDA TURİZM

A- Planlı Dönem Öncesi (1963 Öncesi)

Türkiye'de turizmle ilgili ilk hareketin 1923 yılında kurulan Seyyahin Cemiyeti ile başladığı kabul edilmektedir. Cemiyet daha sonra Türkiye Turing Kulübü ve ardından Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu adını almıştır. Bu kurumun çalışmaları ile Türkiye'deki ilk prospektüsler, afiş ve turistik rehberler, ilk karayolu haritası basılmıştır. Turizm kongre ve konferansları düzenlenerek konuya gerekli ilginin gösterilmesi sağlanmıştır.

Turizmin kamu yönetimi içinde yer almasını sağlayacak ilk resmi teşebbüsler 1934 yılında çıkarılan İktisat Vekaleti Teşkilat ve Görevleri hakkında 2450 sayılı kanun ile başlamıştır. 1939 yılında turizm faaliyetleri yeni kurulan Ticaret Vekaleti'ne, 1940 da Basın Umum Müdürlüğü'ne, 1949'da Basın Yayın Turizm Genel Müdürlüğü'ne bağlı Turizm Dairesi'ne bırakılmıştır. Bu kuruluş bünyesindeki Turizm Danışma Kurulu Aralık 1949'da Turizm Ana Programı'nı hazırlayarak 6086 sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu ile ilgili çalışmalarını başlatmıştır.

1950 yılına kadar adı geçen kuruluşlar konu ile yeterince ilgilenememişlerdir. 1949 yılında girilen turizmi geliştirmeye ve bir turizm politikası oluşturmaya yönelik mevzuat ve teşkilat değişikliklerinin olumlu etkileri ancak 1950'den sonra görülmeye başlanmıştır.

1950'den sonra turizmi uzun vadede dolaylı olarak etkileyen faaliyetleri dört grupta ele almak mümkündür:

1) Birbirini takip eden kanunlarla, hem tutarlı bir turizm politikasının şekillenmesine hem de uygulanabilmesi için gerekli kurum ve araçların tesisine imkan hazırlanmıştır.

1953'de yürürlüğe giren Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu ile özel girişimlerin turizm alanına yatırım yapmaları çeşitli bakımlardan teşvik edilmiş, turizm yatırımlarında 10 yıl süreyle vergi muaflığından faydalanılması sağlanmıştır.

1957 de Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, Basın Yayın ve Turizm Vekaleti adı altında bakanlık haline dönüştürülmüştür. Bu durum, turizmin bakanlık düzeyinde ele alınışı açısından önemlidir.

2) Türkiye'nin 2. Dünya Savaşı'ndan sonra başlattığı batı ile işbirliği ve ekonomiyi liberalleştirme hareketi 1950'den sonra daha da hızlanarak, NATO'ya üyeliğimizin ardından Türkiye'ye yönelik insan hareketlerini artırmış, turistik imkânların daha çok tanınmasına katkıda bulunmuştur.

3) Turistik yatırımlar için tahsis edilen kaynakların yetersiz kalışı, merkezi idareyi, ek finansman kaynakları aramaya zorlamıştır. Bazı kamu kuruluşları birikmiş fonlarının büyük bölümünü turizm yatırımlarına tahsis etmeye zorlanmışlardır. Bu zorlamada, turizm dışı maksatlarla ülkemize gelen yabancıları barındırmaya uygun konaklama tesisi olmamasından doğan sıkıntılar da rol oynamıştır. Özel sektörün büyük konaklama tesisleri yatırımına hazır olmamasına rağmen, devletin etkin teşvik ve yardımları ile İstanbul'da Divan ve Çınar Otelleri ve Tusan Otel-Motel

zinciri bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Konaklama tesisi yatırımlarına yönelen kamu kuruluşlarının başında Emekli Sandığı gelmektedir. Bu dönemde açılan turistik tesislerin başında İstanbul Hilton, Büyük Tarabya, Maçka, Ankara'da Büyük Ankara, Stad, İzmir'de Büyük Efes, Bursa'da Çelik Palas, Eskişehir'de Porsuk Otelleri ile Kuşadası ve Foça Tatil Köyleri gelmektedir. Ayrıca, Türkiye Emlâk Kredi Bankası turistik tesis yapmaya yönlendirilmiş ve İstanbul Ataköy'de B ve C Kampları inşa edilmiştir.

4) Yol, liman, hava alanı gibi altyapı yatırımlarında sağlanan hızlı artış, ulaştırma ve haberleşme sistemlerindeki gelişmeler vb. faaliyetler turizm endüstrisinin gelişmesinde olumlu etki yapmıştır.

1960-1962 döneminde diğer sektörlerde olduğu gibi turizm endüstrisinde de geçiş dönemleri yaşanmıştır. Bu dönemde kıyıların korunması ve turizm amacıyla devlet, kamu tüzel kişilerine kamulaştırma yetkisi vermiş, 1962 de Maliye Bakanlığı ile IDA (Uluslararası Kalkınma İdaresi) arasında imzalanan anlaşma ile Turizm Geliştirme Fonu'nun kurulması konusunda ilk adımlar atılmıştır.

Plan öncesi dönem, turizmin devlet teşkilatı içinde yerini aldığı bir dönem olmuştur. Turizm konusunda sağlanan gelişmeler, turizmin planlı kalkınma döneminde üzerinde dikkatle durulması gereken bir sektör olduğunu göstermiştir (1).

B- KALKINMA PLANLARI DÖNEMİ (1963 - 1994)

Hukuki dayanağını anayasadan alan kalkınma planları kamu kesimi için emredici, özel kesim için yol gösterici özelliğe sahip bulunmaktadır. Türkiye demokratik planlama mekanizmasını benimsemiştir. Devlet Planlama Teşkilatı bu konuyla ilgili teknik çalışmaları yapmakla görevli olup, özel ihtisas komisyonları vasıtasıyla özel sektör temsilcilerinin ekonomik politikalar konusundaki görüş ve istekleri kalkınma planına yansıtılabilmektedir. Özel sektörün, yol gösterici plan hedeflerine uygun hareketini sağlamak için teşvik politikaları geliştirilmektedir.

Türk kalkınma planları 15 yıllık bir perspektife dayanılarak, beşer yıllık süreler için hazırlanmaktadır. Beşer yıllık dönemler itibarıyla uygulamaya geçirilen kalkınma planları ile birlikte her yıl hazırlanan yıllık programlar o yıl için ulaşılacak amaçları ve izlenecek politikaları belirler. Kamu yatırımlarının, kuruluşların iş programlarının, yıllık programın hedef ve politikaları ile tutarlı olması gerekir. Aşağıda kalkınma planlarında turizmle ilgili maddeler sırasıyla sunulmuştur:

1. I. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1963 - 1967)

–Yabancı ülkelerde gelişen bir turizm olayı ve gittikçe Türkiye'ye doğru kayan bir talep mevcuttur. Turizmin geliştirilmesinde ana ilke, bu potansiyeli kısa zamanda yurdumuza çekebilmek ve bunun için gerekli yatırımları yapmaktır. Yapılacak yatırımlarda konaklama tesislerine olduğu kadar, propaganda işlerine, hizmet tesislerine ve hatıra eşya sanayiine de büyük önem verilmelidir.

– Önümüzdeki beş yılda kaynakların sınırlı olması nedeniyle yurdun turizme elverişli bölgelerinden ancak bir kısmının geliştirilmesi mümkün olabilir.

– Turist çekmek üzere Türkiye'nin çok iyi propagandası yapılmalıdır. Bu propaganda bu konuda tecrübeli yabancı reklam müesseseleri ile işbirliği yapılarak sağlanmalıdır.

Ayrıca gereken ülkelerde bir turist eğilimleri araştırması ve turizmle ilgili görülecek diğer araştırmalar yapılacaktır. Buna paralel olarak dış ve iç turizmin geliştirilmesi teşvik edilmelidir (2).

2- II. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1968 - 1972)

– İkinci plan süresince turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel fonksiyonlarından tam olarak yararlanılmalıdır.

– Özellikle dış turizm gelirleri, yabancı turist sayısı ve iç turizm hareketlerinde gelişme sağlanmalıdır.

– Turizm yatırımları turistik potansiyeli yüksek bölgeler içindeki belli yörelerde yoğunlaştırılarak, kitle turizmine uygun konaklama ve ulaşım imkanları sağlanarak bu yatırımlar kredi yoluyla, mali ve hukuki tedbirler ile desteklenerek, fiziki plana göre yapılmaları gerçekleştirilmelidir.

– Turizm endüstrisindeki yatırım politikasında altyapı tesisleri ve buna yardımcı hizmetleri, kamu sektörü ele almalı, diğer turistik yatırımları özel sektörlerce yapılmalıdır (3).

3- III. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1973 - 1977)

– Turizm yatırım ve işletmeciliğinde dış ve iç turizm talebine uygun biçimde özel sektör esas alınacaktır. Kamunun yatırımı ve işletmeciliği ulusal sektörün yetersizliği ölçüsünde destek olmalıdır.

– Turizmin hızla geliştiği alanlarda, arazi kullanımı ve tesis altyapısı ilişkilerini düzenlemek, otel ve rekreasyon tesislerinin düzensiz gelişimine engel olmak amacıyla fiziksel planlama çalışmalarına devam edilmelidir.

– Kıyıların turistik ve milli park niteliğindeki alanların toplum yararına kullanılmasının ve korunmasını sağlayacak mevzuat hazırlanmalıdır.

– Turizm faaliyetlerinin bütünü içinde sosyal turizmin gelişmesine önem verilmelidir.

– Turizm endüstrisinde faaliyet gösteren özel girişimcileri özendirmek için planlama alanlarının tesbiti ve tahsisi, belge sisteminin basitleştirilerek yaygınlaştırılması, pazarlama ve tanıtmayı destekleme konularında yeterli yardım sağlanmalıdır.

– Turizm endüstrisinin gelişmesine ilişkin uzun dönemli amaçların örgütlenmesini sağlayan "Turizm Endüstrisi Ana Politikası" çalışmalarına hız verilmelidir.

– Ülkemizin turizm potansiyeli yüksek belirli yörelerinde, yeni organize turizm bölgeleri düzenlenerek yatırım uygulamasına gidilmelidir (4).

4- IV. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1979 - 1984)

– Bu dönemde fiziksel planlama çalışmaları ile birlikte bu çalışmaların istenilen yönde ve sürede sonuçlanmasını da sağlamak üzere "Organize Turizm Bölgeleri"nin geliştirilmesine başlanmalıdır.

– Turizm endüstrisinin işleyişi öncelikle kitle turizmi ilkesine göre düzenlenecektir. Kitle turizmi özellikle turistik önceliği olan yörelerde, ülkenin altyapı ve turistik üst yapısına paralel olarak geliştirilerek, altyapı ve turistik üstyapı, kitle turizminin gereklerini karşılayacak düzeye gelinceye kadar bireysel turizm ile birarada değerlendirilmelidir.

– Uluslararası optimal büyüklüklerin altında olmamak koşulu ile yabancı turizm yatırımcılarının yatırımları sermaye paylarına bakılmaksızın özendirilmelidir.

– Turizmin öncelikli yöre ve yerleşim merkezlerinde geliştirilmesine özen gösterilerek, kıt olan kaynakların ülkenin her yönüne dağılması ve verimliliğin düşmesi önlenmelidir.

– Dış pazarlama imkanları geliştirmek amacıyla, Turizm Teşvik Fonundan, Türkiye'ye seyahat düzenleyen tur operatörleri ve havayolu şirketleri desteklenmelidir.

– Turizm Teşvik Kanunu uyarınca tespit edilen Turizm Bölgesi, Turizm Alanı, Turizm Merkezleri ile ana tur güzergahları üzerinde belirlenecek noktalar öncelikle geliştirilmelidir (5).

5- V. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1985 - 1989)

– Doğal ve kültürel çevre değerlerinin turizm amaçlı kullanımı için koruma stratejileri ile turizm geliştirme stratejilerinin entegrasyonu sağlanmalıdır.

– Türkiye'nin doğal, tarihi, arkeolojik ve kültürel olanakları, kış, av ve su sporları, festival, sağlık ve gençlik turizmi ile mevcut diğer turizm potansiyeli, ekolojik dengeyi koruma, çevreyi temiz ve sağlıklı tutma, güzelleştirme ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmelidir (6).

6- VI. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1990 - 1994)

– Turizm endüstrisine doğrudan veya dolaylı olarak hizmet verenlerin sayıca yeterli düzeye getirilmesi ve eğitilmek suretiyle bilgi ve becerilerinin artırılması sağlanmalıdır.

– Charter taşımacılığı geliştirilerek yerli seyahat acentalarının tur operatörlüğü teşvik edilmelidir.

– Mevcut tesislerde doluluk oranlarını artırıcı, faaliyet mevsimini uzatıcı ve nitelik yükseltici önlemler alınmalıdır.

– Turistik tesis işletmeciliği geliştirilerek, küçük kapasiteli tesisler ve aile işletmeciliği teşvik edilmelidir (7).

Tablo 3 ve 4'de turizm endüstrisinin kalkınma planlarındaki yeri ve planlarda turizmle ilgili bazı kavramların sürekliliği sunulmuştur.

II. ENDÜSTRİDE TEŞVİK SİSTEMİ

A- TEŞVİK POLİTİKASI

Ülkelerin izledikleri ekonomi politikalarında teşvik politikalarının önemli bir yeri olmuştur. Hemen hemen tüm ülkeler, refah düzeyini yükseltmek amacıyla teşvik tedbirleri uygulamaktadır. Bu sektörler arasında turizm sektörü birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de özel önem taşıyan sektörler arasına girmiştir. Turizmin milli gelir ve ödemeler dengesine sağladığı katkılar ülkeleri, turizm sektörünün geliştirilmesi konusunda yeni imkanlar yaratmaya zorlamıştır. Turizmin Türk ekonomisindeki yeri de özellikle son yıllarda giderek büyüyen bir önem kazanmış ve bu konuda hızlı gelişmeler kaydedilmiştir. Gerçekleştirilen alt ve üst yapı yatırımları ile tanıtım ve pazarlama faaliyetlerindeki gelişmeler sonucu yabancı turist sayısı ve turizm gelirlerinde önemli artışlar olmuştur.

TABLO (3) : KALKINMA PLANLARINDA TURİZM ENDÜSTRİSİ

Plan Dönemleri	Amaç	Hedefler	Yaklaşım	Kapsam	Araçlar	Planlama Yöntemi	Politika Tedbirleri	Özellik
I. Kalkınma Planı 1963 - 67	Ödemeler Dengesi Açığının Kapatılması	Dış turizmin geliştirilmesi Arz Yatırımlarına Önem verilmesi	Ekonomik	Dış - iç Turizm	• Kamu Yatırımları • Projeler • Tesisler • Eğitim • Propaganda • Araştırma		I. Kalkınma Planı Tedbirleri	Marmara Ege ve Antalya
II. Kalkınma Planı 1968 - 72	Turizmin Ekonomik Sosyal Kültürel Özelliklerinden Yararlanmak	"	Ekonomik	Dış - iç ve Kitle Turizmi	• Özel Sektör Yatırımlarına Kredi desteği • Turizm sektöründe Örgütlenme • Tanıtım • Tesis • Eğitim • Ticaret Hizmeti	Fiziki Plan Altyapı ve Örnek Tesis Yapımı	II. Kalkınma Planı Tedbirleri	Turizm Potansiyeli Yüksek Bölgeler
III. Kalkınma Planı 1973 - 77	Turizm Talebinin Artınması ve Arzın Geliştirilmesi	• Kıyılann, Turistik Alanların ve millî Parkların Toplam Yararına Kullanılması • Konaklama Tesislerinin % 75 Artınması	Çevresel Ve Sosyal	Dış - iç ve Kitle Turizmi Kamu Personeli Tatil Sorunu	• Arazi Kullanımı • Tesis Altyapısı • Düzenli Gelişme • Eğitim • Tanıtım • Yatırımların Organizasyon • Kredi • Sosyal Turizm	Fiziki Planlama	Ülke içi Turizmin Teşvikli Uzun Dönem Gelişme Hedefleri	Öncelikli Yörelere Uygulanması Akdeniz Göreme Uludağ Güney ege Kısmen Marmara
Program 1978	Turizm Kaynaklarından Ve Potansiyelinden Yararlanmak	• Kıyı Koruma • Yurt Dışı Turizm Talebinde Sınırlama • Alın Kapasite Sorununa Çözüm • Halka Dinlenme Olanakları	Ekonomik Sosyal Çevresel	Dış Kitle Turizmi Sosyal Turizm	• Sosyal Turizm • Tanıtım, Pazarlama, Enformasyon Sistemleri • İstatistikler • Teşvik • Turizm Bankası • Sermaye Artışı	Uzun Dönemli Hedefler Mekanla İlişkileri	Turizm Sektörü Ana Politikası	Öncelikli Yörelere Organize Turizm Bölgeleri
IV. Kalkınma Planı 1979 - 83	Turizmin Ödemeler Dengesine Kalkışının Artınması	• Kıyılann Kamu Yararına Kullanılması • İkinci Konut Yapımının Önlenmesi • Kapasite Artırılması • Talebin Dengeli Dağılımı	Çevresel Ekonomik	Kitle Turizmi Ve Çalışanlara Tatil	• İstatistikler • Yabancı Sermaye • Turizm Geliştirme Fonu • Eğitim, Tesisler Organizasyon • Turizm Bölgeleri • Döviz Bozdurma Şartı • Gümrük İşlemleri	Fiziki Planlama	IV. Kalkınma Planı Tedbirleri	Öncelikli Yörelere Uygulanması
Program 1984	Turizm Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi	Turistik Faaliyet Ve Harcamaların Artınması	Ekonomik	Dış Turizm Dışardan Gelin Türk Turistler	• Kapasitenin Artırılması • Krediler	Yatırımlar Ve Teşvik		• Öncelikli Yörelere • Turizm Bölge, Alan Merkezleri
V. Kalkınma Planı 1985 - 89	Mevcut Turizm Potansiyelini Değerlendirmek	• Ekolojik Denge • Çevre Koruma ve Güzelleştirme	• Çevresel Ekonomik	Bireysel Ve Kitle Turizmi Çalışanlara Tatil	• Turistik İlişkiler Opec, OEDC, Balkan III. Dünya Ülkeleri • İstatistikler • Turizm Bankası Fonları Kredi Olarak Kullanılacak	Fiziksel Planlama ve Entegrasyon	Doğal Ve Kültürel Çevreyi Koruma Politikası	
VI. Kalkınma Planı 1990 - 94	Turizm Hizmetlerinin Yeterli Düzeye Getirilmesi	• Turizm Eğitimi • Charter Taşımacılığını Geliştirme • Aile İşletmeciliği Teşvik	• Ekonomik • Sosyal • Çevresel	Kitle Turizmi	• Kalkınma Bankası Fonları • Kapasitenin Artırılması • Eğitim Tesisler Organizasyon	• Fiziki Planlama • Entegrasyon	Nitelikli Artırılması Çalışmalar	Turizm Mevsimini Uzatıcı Önlemler

KAYNAK : I., II., III., IV., V., VI, BEŞ YILLIK KALKINMA PLANLARI İLE 1978, 1984 YILLIK PROGRAMLARI

TABLO (4)

KALKINMA PLANLARINDA TURİZMLE İLGİLİ BAZI KAVRAMLARIN SÜREKLİLİĞİ

TURİZM İLE İLGİLİ KONULAR	I. Kalkınma Planı 1963-1967	II. Kalkınma Planı 1968-1972	III. Kalkınma Planı 1973-1977	1978 Programı	IV. Kalkınma Planı 1979-1983	1978 Programı	V. Kalkınma Planı 1985-1989	VI. Kalkınma Planı 1990-1994
Ödemeler dengesi ve ekonomik tedbirler	X	X		X	X		X	X
Özel Sektör		X	X	X	X		X	X
Yabancı Sermaye					X			
Teşvik-kredi-fon konuları	X	X	X	X		X	X	X
Turizm arzı; tesisler altyapı ve kapasite konuları	X	X	X	X	X	X		
Turizm talebinin yapısı ile ilgili politikalar	X					X	X	
Turizm faaliyetinin mevsimlere dengeli dağılımı		X	X	X				X
Fiziki planlama ve mekana yansyan politikalar		X	X	X	X	X	X	X
Sosyal turizm			X	X	X		X	
Tarihi çevre korunması			X				X	
Milli Parklar			X					
Doğal çevre korunması							X	X
Kıyı korunması ve planlaması			X	X	X			
II. Konut yapımı					X			
Tanıtım-propaganda	X	X	X	X		X		X
Turizm eğitimi	X	X	X		X			X
Turizm araştırmaları	X							
Turizm istatistikleri				X			X	
Turizm organizasyonu	X							X

Teşvik politikaları, geliştirilmek istenilen alanlarda ticari kârlılığı artırarak ve teşvik edilen alanlarda uygun miktar ve nitelikteki kaynakları oluşturarak pazar sisteminde ekonomik faaliyetin düzenlenmesine imkân sağlar. Tabii ki, getirilen teşviklerden arzulanan neticilerin alınabilmesi için bunların etkin biçimde uygulanmasının yanısıra, devletin bazı para ve maliye politikaları ile bu hususu desteklemesine de ihtiyaç vardır. İzlenen teşvik politikalarının, istihdam, fiyat istikrarı, dış ticaret ve gelir dağılımlarına önemli etkileri olduğundan, hızla temel bir ekonomik araç görevi üstlendiği görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkemizdeki teşvik politikalarının işletilmesinin nedenleri vardır. Gelişmekte olan ülkelerde kalkınmayı finanse edecek petrol ve benzeri doğal kaynaklar yetersiz olabilir. Tasarruf hacmi düşük seviyede olup, arzu edilen turizm endüstrisinin gelişmesi için gerekli sermaye birikimi olmayabilir. Bu gibi sebeplerdendir ki, teşviklerin kaynakların adil dağılımına yardım edecek bir araç oldukları kabul edilmektedir. Devlet siyasi ve ekonomik tercihlerini kullanarak gerek kamu ve gerekse özel sektöre devlet imkanlarını ve kaynaklarını tahsis etmektedir. Sektöre yönelik yatırım teşvikleri Tablo 5'de sunulmuştur.

	2634 sayılı Yasa'ya göre	Genel Teşvik Belgesine göre
1. Turizm kredileri ve turizm alanlarına öncelikli tahsis	X	
2. Orman Fonu'na katkının taksitlendirilmesi	X	
3. Kamu arazilerinin 49 yıl süreyle tahsisi	X	
4. Turizmi Geliştirme Fonu-Düşük faizli kredi	X	
5. Yatırım Malları İthalatı- Gümrük Vergi Resmi Muafiyeti		X
6. Yatırım İndirimi		X
7. Finansman Fonu		X
8. Bina İnşaat Harcı İstisnası		X
9. Orta ve uzun vadeli kredilerde vergi, resim ve harç istisnası		X
10. Kaynak Kullanımı Destekleme Primi		X
11. Katma Değer Vergisi Ertelemesi		X
12. Finansal Kiralama		X
13. Gümrük Muafiyeti		X
14. Teşvik Primi		X

TABLO 5: SEKTÖRE YÖNELİK YATIRIM TEŞVİKLERİ

KAYNAK: HDTM, Faaliyet Raporu (1986-1992), Ankara, Ocak 1993.

Türk girişimcilere verilen yatırım teşvik belgeleri 1988 ve 1989'da sayı ve tutar olarak çok yüksek seviyede seyrederken 1990'dan itibaren azalma eğilimine girmiştir. Bu husustaki gelişme Tablo 6'da sunulmuştur.

Yıllar	Belge Sayısı	Toplam Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam	Yatak Kapasitesi	Döviz gereği 1.000 \$
1985	72	195.194	8.288	21.632	41.155
1986	163	549.652	13.377	34.913	68.198
1987	257	807.793	23.724	58.837	141.950
1988	469	1.956.702	27.592	68.540	220.901
1989	593	3.587.307	34.496	101.307	252.997
1990	138	1.688.221	11.793	27.976	85.857
1991	141	2.078.622	10.728	24.672	62.818
1992	133	1.828.102	9.325	21.454	65.750

TABLO 6: TURİZM SEKTÖRÜNDE TÜRK GİRİŞİMCİSİNE VERİLEN YATIRIM TEŞVİK BELGELERİ

KAYNAK: HDTM, Faaliyet Raporu (1986-1992), Ankara, Ocak 1993.

B- TEŞVİK TEDBİRLERİ

1. Teşvik Belgesinin Sağladığı İmkânlar

Teşvik belgesi, yatırımın karakteristik değerlerini ihtiva eden, ülke ekonomisi için genel anlamda faydalı olduğu HDTM Teşvik Uygulama ve/veya Yabancı Sermaye Genel Müdürlüklerince kabul edilen yatırımlar için girişimcilere verilen bir belgedir. Yatırımların, kalkınma planları ve yıllık programlara uygun olarak yönlendirilmesi amacıyla, Bakanlar Kurulu" Yatırımların, İhracatın ve Döviz kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki ve Yönlendirilmesine Ait Hükümleri" her yıl tespit etmektedir. Her girişimcinin yararlanacağı teşvik tedbirleri, girişimci adına düzenlenen teşvik belgelerinde gösterilmektedir.

1993 yılında uygulanmakta olan 29.1.1993 tarih ve 93/4000 sayılı "Yatırımların, Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin ve İşletmelerin Teşviki ve

Yönlendirilmesine Ait Esaslar"a ilişkin Bakanlar Kurulu Kararına göre (8) teşvik belgesine bağlanacak turizm yatırımları, uygun görüldüğü takdirde gümrük muafiyeti, yatırım indirimi, finansman fonu istisnası, bina inşaat harcı istisnası, vergi, resim harç istisnası, teşvik primi, döviz tahsisi, katma değer vergisi erteleme, teşvik kredileri vb. araçlarla teşvik edilmektedir. Bu teşvik araçları aşağıda sırasıyla incelenmiştir.

a) Gümrük Muafiyeti

Gümrük muafiyetinden yararlanabilmek için yatırımın Teşvik Belgesine bağlanması gerekir. Teşvik Belgeli yatırımlarda ithal edilmesi gereken makina ve teçhizat gümrükten muaf olarak ithal edilebilmektedir. Ödenmeyen gümrük vergileri tutarı yatırımcıya tanınan teşvik ve imkan olmakta böylece hem yatırım tutarı maliyeti düşmekte hem de yatırımcının temin etmesi gereken finansman miktarı düşürülmüş olmaktadır.

b) Yatırım İndirimi

Teşvik Belgesi almış bulunan yatırım projeleri için "Yatırım İndirimi" denilen gelir veya kurumlar vergisi mükelleflerine tanınan bir vergi istisnasıdır. Ancak, 93/4000 sayılı kararname hükümleri gereğince Teşvik belgesi sermaye işletmelerine verildiğinden, bu teşvikten gelir vergisi mükellefleri istifade edemez. Yatırım indirimi tanınan istisna tutarına erişinceye kadar kurumlar vergisi alınmamaktadır. Vergiden istisna edilen ve hazineye ödenmeyen kurum işletmenin finans gücünü arttıran bir teşviktir. Yatırım indirimi sabit yatırım tutarına bakılmaksızın her türül turizm yatırımlarında % 100 oranında uygulanmaktadır.

c) Finansman Fonu İstisnası

Finansman Fonu, vergi erteleme yönelik bir düzenlemedir. Teşvik Belgesine bağlanmış olan ve sermaye işletmeleri ile kooperatiflerce yapılacak yatırımların finansman fonundan faydalanması mümkündür. Bu teşvik aracı hesap dönemini kârlı kapatan turizm işletmeleri için kurumlar vergisi matrahının % 25'ini ve yapılacak yatırım tutarını geçmemek kaydıyla yatırım finansmanında kullanabilecekleri bir fon niteliğindedir.

d) Bina İnşaat Harcı İstisnası

21.1.1992 tarihli ve 2589 sayılı "2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun" gereğince Turizm Bakanlığı ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca teşviki karara bağlanmış otel, motel ve benzeri turistik tesisler "Bina-İnşaat Harcı"ndan müstesnadır. Bina-İnşaat Harcı istisnasından faydalanabilmek için ayrıca bir belge alınmasına gerek yoktur.

e) Vergi, Resim, Harç İstisnası

Teşvik Belgesine bağlı ve yatırımın tamamlanmasından itibaren 5 yıl müddetle Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca belirlenecek asgari miktarda ihracat taahhüdünde bulunan yatırımlar için alınan yatırım kredileri (Kaynak Kullanımını, Destekleme Fonu Kaynaklı Krediler dahil) ile belge kapsamındaki işletme kuruluşu ve sermaye arttırımı, gayrimenkullerin ve irtifak haklarının aynı sermaye olarak konulması halinde bunların işletme adına tapuya tescil işlemleri ve bu işlemlerle ilgili olarak düzenlenen kağıtlar 488 sayılı kanuna göre harçlardan istisnadır.

f) Teşvik Primi

Teşvik Belgesine istinaden düzenlenen yerli global listelerde yer alan, yeni olan, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca uygun görülen ve yurt içinde imal edilen makina ve teçhizatın (ithal girdi oranı % 50'nin altında olmak kaydıyla) katma değer vergisine tekabül eden miktarı yatırımcıya "Teşvik Primi" olarak ödenir. Böylece yerli makina teçhizat alımı desteklenmiş ve bunun sonucunda da yatırımcıya parasal bir teşvik tedbiri getirilmiştir.

Turizm amaçlı yat inşaat yatırımlarında inşa edilen yat makina ve teçhizat gibi mütalaa edilerek fatura bedeli üzerinden teşvik primi ödenir (ithal girdi oranı % 70'in altında olmak kaydıyla).

g) Döviz Tahsisi

Teşvik Belgesi ve bağlanan yatırımlara belge üzerinde belirtilen veya global liste ile uygun görülen miktara kadar makina teçhizat, hammadde ve ara malları ithali için bankalarca döviz tahsisi yapılmaktadır.

h) Katma Değer Vergisi Ertelemesi

Teşvik Belgeli yatırımlarda yatırım mallarının ithalinde ödenmesi gereken Katma Değer Vergisi uygun tarihe kadar ertelenir.

ı) Teşvik Kredileri

1. Teşvik Belgeli Yatırımlarda Fon Kaynaklı Krediler

Teşvik Belgesi kapsamında yapılacak yatırımlara "Yatırımları ve Döviz kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu" kaynaklı kredi temin edilebilir. Bu teşvik tedbirinden istifade edebilmek için söz konusu teşviğin belgede yer almış olmasının yanısıra krediyi verecek bankanın yapacağı değerlendirmenin de olumlu neticelenmesi gerekir. Çanakkale il sınırları güneyi ile İçel il sınırları doğusu arasında kalan denizden 3 km. derinlikteki kıyı şeridinde ve Nevşehir ilinde Merkez, Ürgüp ve Avanos ilçe sınırları dışında öncelikli tür turizm yatırımları ile turizm altyapısı bu krediden faydalanamaz. Fon kaynaklı kredi projenin toplam sabit yatırım tutarı üzerinden tahsis edilir. Söz konusu kredinin faiz oranları, I nci Derecede Kalkınmada Öncelikli Yöre % 10, 2 nci Derecede Kalkınmada Öncelikli Yöre % 15, Normal yörelerde % 30, Gelişmiş yörelerde % 30'dur. İki yılı ödemesiz toplam 5 yılda 4 eşit taksitte ödenir. Faiz ödemeleri yılda bir defa dönem sonunda yapılır. Ödemesiz dönemde faiz % 10'dur. Ayrıca, yarım kalmış turizm yatırımları için de bu kredinin faiz oranı % 10'dur.

1.a) Fon kaynaklı kredi oranı konaklama tesislerinde

- Gelişmiş Yörelerde : % 10
- Normal Yörelerde : % 10
- II. D. K. Ö. Y. : % 20
- I. D. K. Ö. Y. : % 30

1.b) Özel belgeli öncelikli tür turizm yatırımlarında

- Gelişmiş Yörelerde : % 30
- Normal Yörelerde : % 30
- II. D. K. Ö. Y. : % 50
- I. D. K. Ö. Y. : % 60

1.c) Karadeniz bölgesinde yapılacak turizm yatırımları, yayla, nehir, sağlık turizmi yatırımlarında % 50'dir.

1.d) Bu oran yat inşasında % 30, yat ithalinde % 10'dur.

1.2. Teşvik Belgesiz Yatırımlarda Fon Kaynaklı Krediler

Turizm Bakanlığından A veya geçici A grubu Seyahat Acentası Belgesi almış ve ödenmiş sermayesi en az 1 milyar TL. olan Seyahat Acentalarına Turizm Bakanlığınca onaylanmış yurt dışı turizm pazarlamasına yönelik projeleri kapsamındaki tebliğ ile belirlenen harcamalarının % 30'u, bir önceki yıl cirosunun % 20'sini geçmemek kaydı ile fon kaynaklı kredi olarak verilir. Ayrıca, (A) veya Geçici (A) grubu Seyahat Acentası Belgesine sahip ve ödenmiş sermayesi en az 500 Milyon Lira olan tüzel kişiliğe sahip seyahat acentalarının Turizm Bakanlığınca onaylanmış yurtdışı turizm pazarlamasına yönelik projeleri kapsamındaki haberleşme, enerji ve Konut Fonu'na ilişkin harcamalarının % 30'u, (Aynı dönem içerisinde turizm faaliyetlerinden elde ederek yurt içindeki bankalara ve/veya finans kurumlarına bozdurdukları döviz değerinin % 50'sini geçmemek kaydıyla) Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu kaynaklarından kredi olarak verilebilir.

Söz konusu kredi % 20 faizli, 1 yıl ödemesiz, 3 yıl vadeli olup, ilk taksiti ödemesiz dönemin sonunda olmak üzere yıllık eşit taksitlerle itfa edilir.

1.3. Ortalama Uzun Vadeli İç ve Dış Krediler

Yatırımların orta ve uzun vadeli iç ve dış kredilerden faydalanabilmesi için yatırımın teşvik belgesine bağlanması ve belgede belirtilen miktar ve oranlara uyulması gerekir.

J. SSK Primi, Zorunlu Tasarruf, Konut Edindirme Fonu ve Enerji Teşviki Büyük Proje Yatırımlarında, Toplam Sabit Yatırım Tutarı itibari ile;

a) Kalkınmada Öncelikli Yörelerde,

- 25 Milyar TL. – 50 Milyar TL. arasındaki yatırımların ilk bir işletme yılındaki,
- 50 Milyar TL. – 100 Milyar TL. arasındaki yatırımların ilk iki işletme yılındaki,
- 100 Milyar TL. – ve üzerindeki yatırımların ilk üç işletme yılındaki,

b) Normal Yörelerde,

- 200 Milyar TL. – 400 Milyar TL. arasındaki yatırımların ilk bir işletme yılındaki,
- 400 Milyar TL. – 750 Milyar TL. arasındaki yatırımların ilk iki işletme yılındaki,
- 750 Milyar TL. ve üzerindeki yatırımların ilk üç işletme yılındaki,

1- Elektrik Tüketiminin % 30'u,

2- SSK Primlerinin işveren hissesinin % 50'si,

3- Zorunlu Tasarruf ve Konut Edindirme Fonunun işveren hissesinin tamamı,

Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonundan karşılanır.

k) Finansal Kiralama

Bir turizm endüstrisi yatırım projesinin gerçekleşmesi için gerekli olan menkul ve gayrimenkullerin tamamının veya bir bölümünün finansal kiralama yoluyla temini mümkündür. Bu takdirde, kiracı (girişimci) ve kiralayan, mevcut mevzuat çerçevesinde teşvik tedbirlerinden istifade ettirilir.

l) Arazi ve Arsa Tahsisi

İlgili kamu kuruluşlarınca Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine yapılacak yayla, termal ve kış turizmi yatırımlarına arsa tahsisi yapılabilir.

2. 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun Sağladığı Teşvik Tedbirleri

Turizm yatırım ve işletmelerinin teşvik edilmesini sağlayan ikinci kaynak 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'dur. Kanunun amacı, "Turizm sektörünü düzenleyecek, geliştirecek, dinamik bir yapı ve işleyişe kavuşturacak tertip ve tedbirlerin alınmasını sağlamaktır. Kanun, turizm hizmeti ile bu hizmetin gereği turizm bölgeleri, turizm alanları ve turizm merkezlerinin tesbiti ile geliştirilmelerine, turizm yatırım ve işletmelerinin teşvik edilmesine, düzenlenmesine ve denetlenmesine ilişkin hükümleri kapsamaktadır" (9).

Teşvikle ilgili esaslar ve hükümler, 2634 sayılı kanunun üçüncü bölümünde 13. ve 25. maddeler arasında yer almaktadır. Kanun, ayrıca bu kanun ve diğer mevzuatta yer alan teşvik tedbirleri ile istisna, muafiyet ve haklardan yararlanabilmek için Turizm Bakanlığı'ndan "Turizm Yatırım Belgesi" veya "Turizm İşletmesi Belgesi" alınması zorunludur hükmü getirmektedir. 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununun turizme sağlamış olduğu başlıca teşvik tedbirleri şunlardır:

İhracatçı sayılma, ucuz kredi ve döviz kredisi tahsisi, orman fonuna katkının taksitlendirilmesi, ucuz elektrik, havagazı ve su ücretleri, haberleşme kolaylıkları, yabancı uzman personel çalıştırılması, alkollü içki satışı ve talih oyunları, Turizm Geliştirme Fonu kredilerinden yararlanma, kamu arazilerinin turizm yatırımlarına tahsisi, köy kanunu ve tapu kanunlarında istisna, altyapı hizmetlerinin kamu tarafından yapılması.

3. 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun Sağladığı Teşvik Tedbirleri

Türkiye'de yabancı sermaye yatırımları, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile 13.6.1986 tarih ve 30 sayılı "Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı" hükümlerine tabidir. Kanun, yabancı sermaye için bir takım özendirici tedbirler getirirken, bunlar dışında, Türkiye'de yerli sermayeye tanınan haklardan

yabancı sermayenin de yararlanmasına izin vermektedir. Bu kanun kapsamında yapılacak yatırımların, memleketin iktisadi kalkınmasına yararlı olması, Türk özel sektörüne açık bulunan bir faaliyet alanında çalışması, tekel ve özel imtiyaz ifade etmemesi gerekmektedir.

Bu kanun kapsamında Türkiye'ye gelecek yabancı sermaye, yabancı para şeklindeki sermaye, makine, teçhizat, alet ve bu mahiyetteki mallar makine aksamı, yedek parça ve malzeme, lisanslar ve patent malları gibi fikri haklar ve hizmetlerden meydana gelmektedir. 6224 sayılı kanunun turizm endüstrisindeki yabancı sermayeye sağladığı teşvik tedbirleri şunlardır:

Yabancı ve yerli sermayenin eşit muamele görmesi, kâr transferi, kârların sermayeye eklenmesi, sermaye transferi, hisselerin transferi, hisselerin serbestçe satışı, dış borçların anapara ve faiz transferi, yabancı uyruklu personel çalıştırılması, vergi anlaşmaları, bloke paraların kullanılması.

4. Vergi Kanunlarımızdaki Turizmi Teşvik Tedbirleri

Vergi Kanunlarımızda turistik işletmelere uygulanan özel teşvik tedbirleri sadece 5422 sayılı Kurumlar Vergisi ve 1319 sayılı Emlâk Vergisi Kanunu bakımından önem taşımaktadır. Bu teşvik tedbirleri, finansman fonu, döviz hasılat indirimi, emlâk vergisi geçici muafiyetidir.

5. 1618 sayılı Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu'nun Sağladığı Teşvik Tedbirleri

1618 sayılı kanunun sağladığı teşvikler, ucuz kredi, haberleşmeyle ilgili kolaylıklar, döviz transferi müsaadesi, yurt dışına birden fazla çıkma izni, bozdurulan dövizlere prim ödenmesidir.

Yukarıda ilgili kanunlar bakımından başlıklar ve kısa açıklamalar ile anlatılan teşvik tedbirlerini diğer bir yaklaşımla, yatırım dönemi ve işletme dönemi teşvikleri şeklinde de belirtmek mümkündür.

a- Yatırım Dönemi Teşvikleri

Gümrük, vergi, resim ve harçlardan muafiyet, teşvik primi ödenmesi, yatırım indirimi, finansman fonu, kaynak kullanımı, destekleme fonu primi, döviz tahsisi, orta ve uzun vadeli yatırım kredilerinde vergi, resim ve harç istisnası, bina inşaat harcı istisnası, katma değer vergisi ertelenmesi, diğer yatırım teşvikleri (orman fonuna katkının beş yıl vade ile taksitlendirilmesi, telefon ve teleks tahsislerinin öncelikle yapılması, turizm alanlarında yol, su, kanalizasyon, elektrik ve haberleşme vb. altyapı ihtiyaçlarının ilgili kamu kuruluşları tarafından önceden tamamlanması).

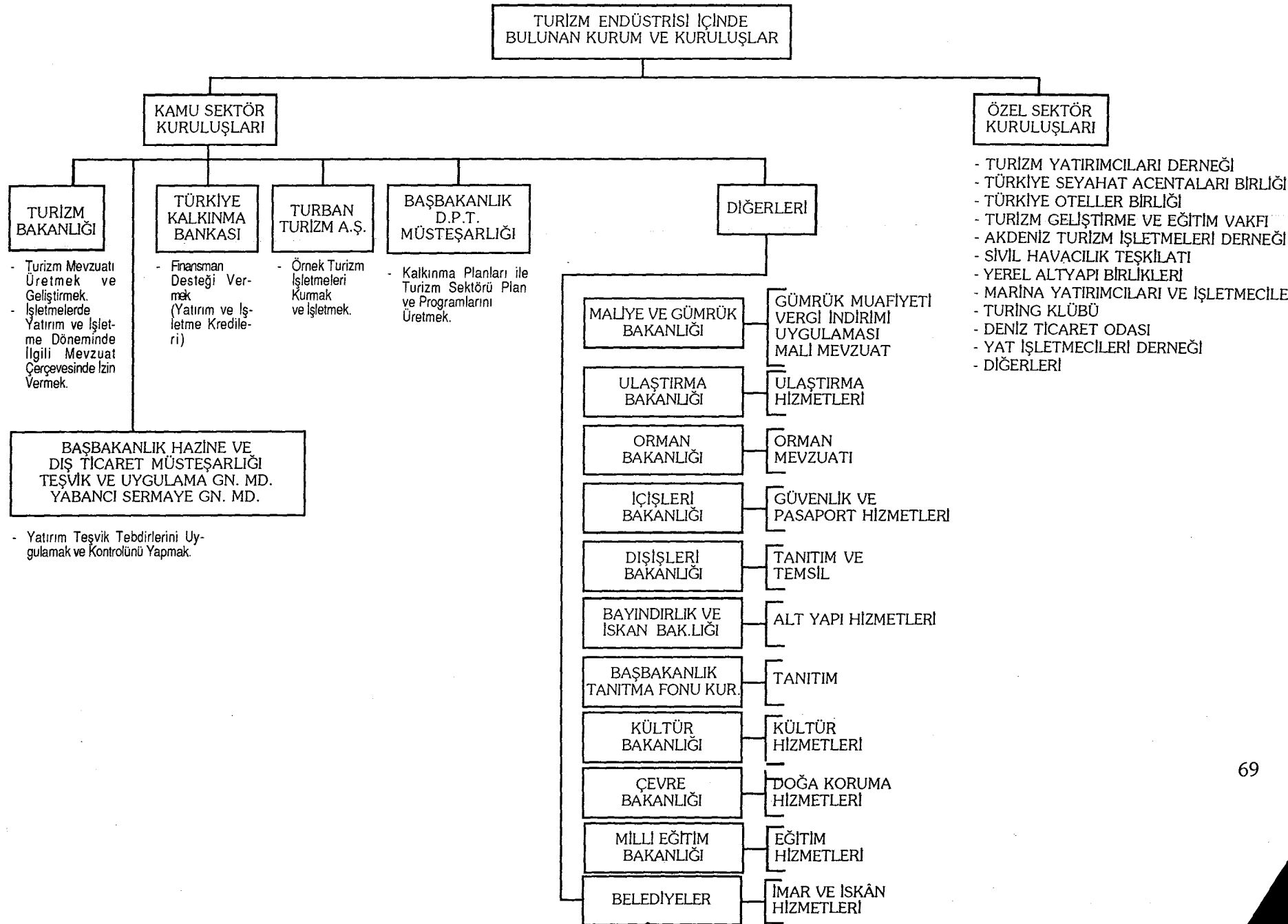
b. İşletme Dönemi Teşvikleri

Kurumlar vergisi istisnası, emlak vergisi istisnası, elektrik, havagazı, su ücretlerinde indirim, dahili tevfiyat istisnası, işletme kredileri sayılabilir.

Turizme yönelik doğrudan ve dolaylı teşviklerle, 1993 yılı turizm yatırımlarına uygulanan teşvik tedbirleri ve teşviklerin yatırımların maliyetine etkileri ile avantajlarını gösteren bir model denemesi Ek-II'de sunulmuştur.

III. ENDÜSTRİDEKİ KAMU KURULUŞLARININ ROLLERİ VE İLGİLİ ÖZEL SEKTÖR KURULUŞLARI

Turizm endüstrisinde muhakkak ki bir yönüyle de olsa ilgili sayısız kurum ve/veya kuruluş vardır. Bu bölümde endüstri üzerinde stratejik önemi bulunan ilgili kamu kuruluşlarının rolleri ile özel sektör kuruluşları yer almaktadır. Türkiye'de turizm endüstrisi içinde bulunan kamu ve özel sektör kurum ve kuruluşları tablo 7'de işlevsel olarak sunulmuştur.

A- KAMU KURULUŞLARI

1- Turizm Bakanlığı

Bugünkü önem ve teşkilat yapısı ile turizme duyulan ilgi ülkemizde uzun bir geçmişe sahip değildir. İlk resmî ilgi 1934 yılında İktisat Bakanlığının Dış Ticaret Dairesine bağlı olarak Türk Ofis adı altında küçük bir büro kurmasıyla başlamıştır.

1938 yılında Türk Ofis'in Neşriyat ve Propaganda Servisi içinde Turizm Masası bir şube haline getirilmiş, 1939 yılında Ticaret Bakanlığının kurulması sırasında da bu şube Turizm Müdürlüğü adını almıştır.

1940 yılında çıkarılan bir kanunla, turizm, yine bir propaganda işi sayılarak, Başbakanlığa bağlı Matbuat Umum Müdürlüğüne katılmıştır. 1943 yılında ise, bu genel müdürlük, Basın - Yayın Genel Müdürlüğü adını almıştır.

Ülkemizde turizmle ilgili çalışmalar, ancak 1953 yılında çıkan 6086 sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu ile ilk kez olarak olumlu yönde başlatılmıştır.

Basın-Yayın Genel Müdürlüğünden ayrı ve doğrudan doğruya turizm ile ilgili bir örgütün kurulması ise 2.7.1963 tarih ve 265 sayılı Turizm ve Tanıtma Bakanlığının kuruluş kanununun çıkması ile olmuştur.

1982 yılında yaptıkları görevlerin ortak yönlerinin bulunması nedeniyle Kültür Bakanlığı ile birleşerek Kültür ve Turizm Bakanlığı adını almışsa da, 24.1.1989 tarihinde Kültür Bakanlığı'ndan ayrılarak Turizm Bakanlığı olarak yeniden teşkilatlanmıştır. Ek III'de Bakanlığın organizasyon yapısı görülmektedir. Bakanlığın koordinasyon organı 4 Ekim 1991 tarihinde kurulan Turizm Uygulama Kuruludur. Turizm Bakanının başkanlığındaki bu kurul ülkemizin sahip olduğu turizm imkân ve zenginliklerini en iyi şekilde değerlendirilmek suretiyle turizm sektörünün gelişmesi ve dinamik yapıya kavuşturulması için, turizm politikasının uygulanmasında karşılaşılan ve sektörü etkileyen sorunları tespit ile çözümüne ilişkin öneriler geliştirmek, kamu ve özel sektör kuruluşları tarafından sürdürülen çalışmaları koordine etmek ve Turizm İşleri Yüksek Koordinasyon Kurulu karar-

larının uygulanmasını sağlamak için teşkilatlandırılmıştır. Turizm İşleri Yüksek Koordinasyon Kurulu Üyeleri ise:

- a) Turizm Bakanlığı Müsteşarı ve ilgili Müsteşar Yardımcısı
- b) Başbakanlık Müsteşarı veya Müsteşar Yardımcıları
- c) Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarı ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı
- d) Başbakanlığa bağlı ilgili kuruluşların başkanları ve müsteşarları

2- Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı

Kalkınma planları hukukî dayanaklarını Anayasadan almaktadır. Gerek 1961, gerek 1982 Anayasaları iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı, demokratik yollarla gerçekleştirmek için kalkınma planlarının hazırlanmasını hükme bağlamıştır. Kalkınma planlarının yürürlüğe konulması ve planlarda değişiklik yapılması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin yetkisindedir. Devlet Planlama Teşkilatının kuruluşuna dair 91 sayılı kanun ve bunu değiştiren 436 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye göre, plan ve yıllık programlar Bakanlar Kurulunca tespit edilen amaç ve esaslara göre Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanır ve öncelikle Yüksek Planlama Kurulunda görüşelerek karara bağlanır. Plan ve yıllık programların hazırlanması ve icranın takibi konusunda, gerekli bilgilerin toplanması ve işbirliğinin sağlanması için adı geçen kanunlar Devlet Planlama Teşkilatını yetkili kılmıştır.

1960 devrimi, çağdaş planlama ilkelerine dayanan yeni bir ekonomik yaklaşımın Anayasaya girmesine neden olmuştur. 30 Eylül 1960 tarihinde kurulan Devlet Planlama Teşkilatı, Türk kamu yönetiminde devletin, Anayasadan kaynaklanan planlama işlevini yerine getirmekle görevlidir. Zaman içinde uygulanan ekonomik ve sosyal politikadaki değişikliklere paralel olarak Devlet Planlama Teşkilatı'nın görev, fonksiyon ve yapısında değişiklikler gözlenmektedir. Bu kuruluş ülke bazında turizm endüstrisinin plan ve programlarını yetkili olduğu çerçeve içinde yapar.

3- Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı

Müsteşarlığa bağlı olan Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlükleri, turizm endüstrisinin girişimlerini destekleyen politikalar üretmektedirler. Aynı zamanda sözkonusu genel müdürlükler kalkınma planları ve yıllık programlardaki ilke, hedef ve politikaları yönünde yatırımların, ihracatın ve döviz kazandırıcı hizmetlerin teşviki ve yönlendirilmesi konularında öngörülen teşvik tedbirlerini uygulamak, takip etmek ve bunları değerlendirerek gerekli koordinasyonu sağlamakla görevlidir. Özel sektör ve yabancı sermaye faaliyetlerinin plan, hedef ve amaçlarına uygun bir şekilde yürütülmesini teşvik ve tanzim etmek ve uygulamayı takip etmek ana amacıdır.

4- Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü

1975 yılında 13 sayılı kanun hükmünde kararname ile kurulan Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası A.Ş.'nin (DESİYAB) kuruluş işlem ve faaliyetleri 1988 yılında 329 sayılı kanun hükmünde kararname ile yeniden düzenlenmiş. Adı 15.7.1988 tarihinden itibaren Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. (TKB) olarak değiştirilmiştir. Sözkonusu değişiklikle bankanın sanayi sektörü yanında diğer sektörlerde finansman desteği sağlaması imkânı getirilmiştir. Yüksek Planlama Kurulunun 20.1.1989 tarih ve 89-T/2 sayılı kararı ile T.C. Turizm Bankası A.Ş.'nin tüm aktif ve pasifleriyle Türkiye Kalkınma Bankasına devredilmesi sonucu banka, turizm yatırımlarını da finanse etmek imkânına kavuşmuştur. Türkiye Kalkınma Bankası kalkınma planları ve teşvik politikalarına uygun olarak Türkiye ekonomisinin büyüme sürecine, devlet desteğinde "temel finansman lokomotif" olarak katılmaktadır (10).

Banka turizm projelerinde 1991 yılında (ev pansiyonculuğu kredileri hariç) 470.7 milyar TL. kredi tahsis etmiş ve bu finansmanla 13.937 yatak kapasitesi desteklenmiştir. Turizm sektörüne yapılan kredi tahsislerinin yatırım türlerine göre dağılımı tablo 8'de sunulmuştur. Bu tabloda sektöre yapılan kredi tahsislerinde en

TABLO 8

TURİZM ENDÜSTRİSİNDE TÜRKİYE KALKINMA BANKASI KREDİ TAHSİS TABLOLARI

Yatırım Türü	Proje Sayısı	Kapasite		Tahsis	
		Oda	Yatak	Tutar (Milyar TL.)	Yatak Dağılımı
Konaklama Tesisleri Kredileri					
Yeni Yatırım Kredileri	50	6.560	13.599	264.8	56.03
Tevsii Yatırım Kredileri	6	124	242	6.9	1.46
Ek Yatırım Kredileri	63			129.5	27.40
Modernizasyon-Yenileme Kredileri	1			0.4	0.08
Toplam (1)	120	6.684	13.841	401.6	84.97
Diğer Krediler					
Yat Limanları	1			6.1	1.30
Turizm Amaçlı Yatlar	5		96	1.8	0.38
Kültür Varlıkları	6			0.6	0.13
Seyahat Acentaları (*)	1			60.6	12.82
Toplam (2)	13		96	69.1	14.63
Konaklama ve Diğer Krediler Toplamı (1+2)	133	6.684	13.937	470.7	99.60
Ev Pansiyonculuğu Krd.	147	661	1.740	1.9	0.40
Genel Toplam	280	7.345	15.677	472.6	100.00

(*) Aracı bankalar vasıtasıyla 58.6 milyar TL. ve 1 Seyahat Acentasına kısa vadeli spot kredi olarak 2.0 milyar TL. kredi tahsisi yapılmıştır.

1989 -1990 Yılları Kredi Tahsislerinin Bölgesel Dağılımı

Bölgeler	1989 Tahsis				1990 Tahsis			
	Proje	Yatak	Tutar (Milyar TL.)	Yüzde Dağılım	Proje	Yatak	Tutar (Milyar TL.)	Yüzde Dağılım
Marmara	30	815	25.4	9.69	16	2.790	96.7	20.54
Ege	84	6.812	112.6	43.01	45	3.058	121.1	25.73
Akdeniz	71	3.987	92.1	35.20	49	6.119	203.8	43.30
İç Anadolu	14	1.043	17.1	6.53	13	1.210	27.2	5.78
Karadeniz	9	228	6.0	2.28	6	654	20.1	4.27
Doğu Anadolu	4	255	6.8	2.58	3	106	1.5	0.32
G. Doğu Anadolu	8	128	1.8	0.71	1		0.3	0.06
Toplam	200	13.268	261.8	100.00	133	13.937	470.7	100.00

Ev Pansiyonculuğu kredileri hariçtir.

1985-1990 Yılları Arasında Banka Kredi Tahsisleri ile Desteklenen Kapasite

Yıllar	Konaklama Üniteleri			Yatlar			Toplam		
	Proje Sayı.	Tahsis Tutarı (Milyar TL.)	Yatak Kapasite	Proje Sayı.	Tahsis Tutarı (Milyar TL.)	Yatak Kapasite	Proje Sayı.	Tahsis Tutarı (Milyar TL.)	Yatak Kapasite
1985	70	17.9	8.105	4	0.1	80	74	18.0	8.185
1986	151	79.7	12.210	4	0.7	128	155	80.4	12.338
1987	258	297.0	26.343	8	4.1	447	266	301.1	26.790
1988	329	577.1	24.270	12	5.4	425	341	582.5	24.695
1989	211	258.6	13.077	9	3.2	191	220	261.8	13.268
1990	128	468.9	13.841	5	1.8	96	133	470.7	13.937

Ev Pansiyonculuğu kredileri hariçtir.

yüksek payı % 56 ile konaklama tesisleri başlığı altında projelenecek yeni yatırım kredilerinin aldığı görülmektedir. Yine aynı yatırım türü içinde ek yatırım kredileri % 27'lik oranla ikinci büyüklüğü oluşturmaktadır. Konaklama tesisleri kredileri yoluyla toplam 6.684 oda ve 13.841 yatak kapasitesi desteklenmiştir. Ayrıca 1.8 milyar TL kredi ile 96 yatak kapasitesi ve 1.9 milyar TL kredi desteği ile de 1.740 ev pansiyonu yatak kapasitesinin desteklenmesi amaçlanmıştır.

Uygulanan teşvik tedbirleri gereği yapılması gereken finansal destekleri Türkiye Kalkınma Bankası gecikmeli olarak yerine getirebilmektedir. Oysa turizm endüstrisi zamanla yarış halindedir, mali desteğe ihtiyacı çoktur. Bu nedenle uygulamada girişimciler ile banka arasında ciddi problemler vardır.

Banka tarafından kredilendirilen turizm yatırımlarının kredi limitleri, risk ve kredilerin geri dönüş vadeleri ile ilgili faaliyetleri, ilgili birimlerce yürütülmektedir. Bu faaliyetlerle, banka ile kredi müşterileri arasında erken uyarı ve kontrol sistemini çalıştırarak turizm sektöründe kredi kullanılan işletmelerin geri ödeme kapasitelerinin artırılması amaçlanmaktadır. Tablo 8'de 1989 - 1990 yılları arasında kredi tahsislerinin bölgesel dağılımı ve 1985 - 1990 yılları arasında bankanın kredi tahsisleri ile desteklenen kapasiteler görülmektedir.

5- TurbanTurizm İşletmeleri A.Ş.

23 Haziran 1955 tarih ve 4/5413 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile on milyon TL. nominal sermayeli Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi kurularak, İstanbul'da faaliyete başlamıştır.

Banka toplam 45 gerçek ve tüzel kişice kurulmuştur. Tamamı taahhüt edilen ve yüzde 25'i nakden ödenen şirketin sermayesi, 10.000 hisseye ayrılmıştır.

Zamanla günün ihtiyaçlarına yeterince cevap veremeyen Bankanın yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulmuş, bu nedenle 4 Mayıs 1960 tarih ve 7470 sayılı Kanunla kurulan Türkiye Turizm Bankası A.Ş'nin aktif ve pasifini devralarak T.C. Turizm Bankası A.Ş. adı altında Bankaya yeni bir tüzel kişilik kazandırılmıştır.

Banka 8 Şubat 1962 tarihinden itibaren yeni statüsü istikametinde 300 Milyon TL. nominal sermaye ile faaliyetine devam etmiştir. Nominal sermaye 10 Ekim 1983 tarih ve 123 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile de 50 Milyar TL.'ye çıkarılmıştır. Banka sermayesinin yüzde 91'i Hazineye, yüzde 9'u Hazine Kamu Kuruluşlarına, mesleki kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilere tahsis olunmuş olup, 31 Aralık 1988 tarihi itibarıyla ödenmiş sermayesi 28 Milyar TL.'dir. 8 Haziran 1984 tarih ve 233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüslerini yeniden düzenleyen kanun hükmünde kararname uyarınca bankanın ana statüsü yeni değişikliklerle 9 Mart 1985 gün ve 18689 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

T.C. Turizm Bankası A.Ş bünyesinde yürütülen bankacılık ve turizm işletmeciliği faaliyetlerinin birbirinden ayrılarak bankacılık dışındaki unsurlar ile T.C Kültür ve Turizm Bakanlığınca öncü-örnek faaliyetlerinin yürütülebilmesini teminen bir A.Ş. kurulması Yüksek Planlama Kurulunun 27.9.1988 tarihli kararı ile kabul edilmiştir. Böylece bankacılık faaliyeti ile işletmecilik faaliyeti birbirinden ayrılmış bulunmaktadır.

İşletmecilik faaliyetleri Turban Turizm A.Ş. çatısı altında yürütülmektedir. Turizm Bankası T.C. Kalkınma Bankasına bağlanarak bankacılık faaliyetlerini bu banka ile yürütmesi Yüksek Planlama Kurulunun 23.11.1988 tarihli kararı ile kabul edilmiş tir(11). Turban Turizm A.Ş.'nin faaliyetleri aşağıda verilmiştir.

- Her türlü turistik tesis kurmak, inşa etmek, işletmek, işlettirmek, kiraya vermek, kiralamak,
- Turizm endüstrisinde gerek duyulan malzeme ve teçhizatı imal veya ithal etmek, alıp- satmak,
- Yurt içinde ve dışında seyahat acentaları kurmak, işletmek,
- Turizm amaçlı ulaşım araçları çalıştırmak ve bunlara ait olmak üzere servis istasyonları kurmak ve işletmek,

- Hatıra eşyası yaptırmak, alım satımını yapmak,
- Turizmle ilgili yayın yapmak, tanıtım araç ve malzemelerini yaptırmak, satmak,
- Yabancı sermaye ile ortaklıklar kurmak,
- Yerli sermaye seyahat acentaları ve ulaşım işletmeleri ile ilişki kurmak,
- Turizm endüstrisi ile ilgili sigorta acentalığı yapmak,
- Yurt içi ve yurt dışı kuruluşlardan Türk lirası veya döviz olarak borç veya kredi almak, bunlara karşı menkul veya gayrimenkul teminat vermek,
- Servis ve park tesisleri kurmak ve işletmek,
- Her çeşit taşınır ve taşınmaz mal almak, satmak, inşa ettirmek, kiralamak, bunlar üzerinde ipotek, rehin ve her türlü kanuni haklar tesis ve temlik etmek,
- Turizm sektörü için tespit edilen politikanın uygulanmasında bir araç olarak ve kaynağı Kültür ve Turizm Bakanlığınca karşılanmak üzere konaklama, pazarlama ve eğitim konularında "öncü-örnek" faaliyetlerde bulunmak,
- Turizmle ilgili ticari, sınai ve mali işleri yapmaktır.

Turban Turizm A.Ş.'ye bağlı işletmelerin isimleri aşağıda verilmiştir:

Turban Abant Oteli, Turban Adalya Oteli, Turban Akçay Tatilköyü, Turban Ören Tatilköyü, Turban Amasya Oteli, Turban Beldibi Kamping İşletmesi, Turban Belek Sosyal Turizm Merkezi, Turban Marmaris Tatilköyü, Turban Çeşme Oteli ve Aneksi İşletmesi, Turban Çorum Oteli, Turban Elmadağ Dağevi, Turban Ilıca Oteli, Turban Kilyos Turistik Tesisleri, Turban Büyük Samsun Oteli, Turban Ürgüp Moteli, Turban Urfa Oteli, Turban Yalova Termal Tesisleri, Turban Seyahat Acentası, Turban Kuşadası Marina'sı, Turban Antalya Kaleiçi İşletmesi ve Marina'sı, Turban Kemer Marina'sı, Turban Gümüldür Tatilköyü, Turban Bodrum Yat Limanı.

6- Diğerleri

Turizm endüstrisi içinde tamamlayıcı işlevlere sahip bakanlıklar olarak Maliye ve Gümrük, Ulaştırma, Tarım, Orman, Bayındırlık ve İskân ile İçişleri Bakanlıklarını sayabiliriz. Ayrıca belediyeler de endüstri içinde imar ve iskân konularından sorumlu kuruluşlardır.

B- İLGİLİ ÖZEL SEKTÖR KURULUŞLARI

Ülkelerde kamu kuruluşları bir yönden ödemeler dengesi, enflasyon, işsizlik problemleri vb. ekonomik problemler, dış pazarlardan pay kapma, daha fazla yabancı sermayeyi kendi ülkelerine çekme çabası içinde iken diğer yandan turizm endüstrisi ile ilgili işleri planlamak, altyapı hizmetleri olan yol, su elektrik, haberleşme, kanalizasyon, arıtma tesisleri, havalimanı gibi vatandaşlarının da ihtiyacı olan alanlara yatırımlar yapmak, turizm işletmelerini desteklemek ve denetlemek görevlerini üstlenmişlerdir. Bu kuruluşların yanında endüstrinin ihtiyacı olan benzer görevleri üstlenen kulüp, dernek, birlik gibi adlarla çalışmalarını sürdüren özel organizasyonlar da vardır. Bu kuruluşlar diğer sektörlerle oranla daha fazla sabit sermaye gerektiren turizm yatırımları için kamu kuruluşlarına destek olmakta ve bu hususta işbirliği yapmaktadırlar.

Turizm sektörüne yatırım yapan sözkonusu bu kuruluşların yatırımcı, işletmeci, seyahat organizatörü, ulaştırmacı, alış veriş, kültürel olay ve eğlence sektörü olarak, turizm endüstrisindeki amaçlara uygun ortak çıkarlar doğrultusunda "Turizm Sektörü Kuruluşu" (TUSEK) gibi bir örgüt bünyesi altında toplanması zorunludur. Böylece kamu ve özel sektör arasında bütünleşme sağlanarak, bir koordinasyon dahilinde endüstrinin güçlenmesi mümkün olabilecektir. Bu, aynı zamanda turizm endüstrisinin geleceği açısından da iyi bir yatırım olacaktır.

IV- KAMU DESTEĞİ AÇISINDAN ENDÜSTRİDEKİ SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

A- PLANLAMA

Beş yıllık kalkınma planlarının çeşitli sektörler için belirlenmiş olan makro hedeflere ulaşmayı sağlayacak icra planlarıyla yeterince desteklenmemesi, beş yıllık kalkınma planlarının etkinliğini sınırlamakta ve endüstriyel gelişmenin de rasyonel bir şekilde yönlendirilmesini engellemektedir.

Gerekliliği üzerinde fikir birliği oluşmasına rağmen turizm endüstrisi için belirli süreler içinde amaçlara ulaşmayı hedefleyen, endüstriyi doğrudan ve dolaylı etkileyen, çeşitli kişi ve kuruluşların işlevlerini yönlendiren, koordine eden, sınırlayan kuralları içeren ve belirli alt sektörlerle arz türlerine ve coğrafi bölgelere öncelik verebilen bir kararlar bütünü olarak, dinamik, stratejik bir endüstriyel plan henüz yapılmamıştır (12).

Bu anlamda birinci aşamada, turizm ana planının uygulama araçlarının teşvik politikası, kredi politikası, belgelendirme, denetim gibi çok önemli bir bölümü DPT, HDTM, TKB ve Turizm Bakanlığı'nın yetki alanı içinde bulunduğundan bu kuruluşların planlama aşamasından itibaren işbirliği içinde olmaları, bu uygulamaların bir sistem bütünlüğü içinde tasarlanarak yürütülmesini sağlayacaktır.

DPT Müsteşarlığı ve Turizm Bakanlığı 1993 yılı bütçelerinde öngörülmüş olan bu çalışmanın yürütme biçiminin ayrıntılarıyla belirtilmesi, yeterli parasal kaynak temini, birinci derecede ilgili kamu kuruluşları arasında tam bir koordinasyon, ilgili meslek kuruluşlarını ve yüksek öğrenim kurumlarını da kapsayan yaygın bir danışma platformu sağlanarak hızla gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

İkinci aşamada, bölgesel planların turizmle ilgili bölümleri ve yöresel endüstriyel gelişme plan ve projeleri gibi daha ayrıntılı teknik araçların düzenlenerek uygulamaya konması sağlanmalıdır.

B. ÖRGÜTLEME

Ülkemiz, uluslararası turizm tecrübesi yeterli olmayan, turizm pazarına katılmada sınırlı deneyimlere sahip bir ülkedir. Türk turizmi örgütlenme yönünden 58 yıllık geçmişe, politika yönünden Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu'nun çıkarılmasından bu yana geçen 38 yıla ve planlama yönünden kalkınma planlarında yerini almasından bu yana geçen 31 yılda elde edilen sonuçlar yönünden yetersiz, hala model ve ilke arayışı içinde bulunmaktadır.

Kamu ve özel sektör kuruluşları olarak turizm endüstrisinde yatırım, işletme ve yönetimde örgütlenme sorunları vardır. Turizmin geliştirilmesi sürecinde deneyimli ve etkin bir örgütsel yapının önemi büyüktür. Sözkonusu örgütlerin ülkenin yönetsel yapısı içindeki konumu, sahip olduğu güç ve sorumlulukları siyasal ve yönetsel yapılanma, ekonomik gelişmişlik ve turizme verilen önem gibi nedenlere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu örgütlerin işlevlerini yerine getirebilmesi, uygun yetki ve parasal kaynaklarla donatılmış olmasına bağlıdır. Türkiye'deki turizm endüstrisinde de bu sorun fazlasıyla hissedilmektedir. Ülkemizde turizmle ilgili pek çok örgüt kurulmuş, dağıtılmış, oluşturulan bakanlıkların, merkezî nitelikli bir koordinasyon kuruluşu olarak düşünülmesine karşın, görev ve yetkileri bu amaca uygun düzenlenmemiştir. Bu durum hem mevzuatta, hem de mevzuatın çizdiği örgütsel çerçevede görülmektedir (13). Turizm konusunda kamunun en üst yönetim organı olan Turizm bakanlığı yeterli koordinasyondan yoksun bir şekilde örgütlenmiştir. Bakanlığın zaman geçirilmeden endüstrinin ilişkide bulunduğu sektörlerden sorumlu bakanlıklara iş yaptırabilir hüviyette yeniden örgütlenmesi gerekmektedir. Böylece, turizm endüstrisinden birinci derecede sorumlu Turizm Bakanlığının politikalarını belirleyen, ana stratejileri çizen, uygulama araçlarını harekete geçiren, sektörü denetleyen, etkili ve verimli bir yetki ve sorumluluk kap-

samı içinde olması sağlanmış olacaktır. Bu amaçla hazırlanan yeni "Turizm Bakanlığı Teşkilatlanma Yasası" taslağı 1.3.1993 tarihi itibarıyla TBMM gündeminde görüşülmek üzere beklemektedir.

C. FİNANSMAN

Turizm endüstrisinden beklenenlerin sağlanması, bu sahadaki yatırımların artmasına, yatırımların gerçekleşmesi de finansman kaynaklarının varlığına, çeşidine ve kullanım biçimlerine bağlıdır. Türkiye gibi kalkınmakta olan ülkelerde, hızlı kalkınma ve büyüme arzusu parasal sınırlılıklar ile çelişmektedir. Kamu kesimi borçlanma gereğinin yüksek düzeyde olması, özel kesimin kullanabileceği fonların hacmini daraltmakta ve kaynak maliyetlerini yükseltmektedir. Söz konusu sorunların en aza indirilmesi için, dış pazara yönelik turizm yatırımlarına dış kredi sağlanması özendirilmelidir. Dış kredi bulan yatırımcılara Türkiye Kalkınma Bankası teminatı sağlanmalıdır. Turizm Geliştirme Fonu malî açıdan güçlendirilerek, fondan yatırımcıya malî destek sağlama esaslarının yeniden belirlenmesi için düzenlemeler yapılmalıdır.

Kamu bankalarının turizm endüstrisine sağladığı orta ve uzun vadeli kredilerin toplam krediler içindeki payı 1987 yılında yüzde 81.5 düzeyine yükselmiştir. 1987 sonrasında, sektörün yatırımların finansmanında kullandığı orta ve uzun vadeli kredilerde diğer yatırım-kalkınma ile mevduat bankalarının payının arttığı görülmektedir. Turizm yatırımlarına yönelik turizm kredileri, Turizm Bankası'nın 1988 sonunda Türkiye Kalkınma Bankası'na devredilmesiyle, 1989 yılından itibaren kesilmiş ve kamunun sektöre yönelik kredileri bu yılda fiilen durmuştur. Yatırımları ilan edilmiş ve belli bir teşvik politikasına göre finansman dengesi hazırlamış olan sektör yatırımcıları bir anda darboğaza girmişlerdir. Yatırımların devamı için başlangıç hesaplarından daha yüksek maliyetli finansman imkânlarına başvuran yatırımcılar sürekli olarak anapara ve faiz borcu ertelemesi için kamu ile karşı karşıya gelmektedir.

Endüstrinin kendi finansman sorununu çözmek amacıyla eski Turizm Bankası yerine devletin de sermayesine katkıda bulunacağı özel sektör ağırlıklı bir ihtisas bankası kurulması çalışmaları 1993 yılı içinde tamamlanacaktır. Bankanın bünyesinde sektörün riskine karşı ayrıca bir sigorta işletmesi bulunacak olup, bu işletme sektörde yatırım-işletme faaliyetlerinin sigortalanmasına ve turist başına asgari sigorta işlemlerinin yapılmasına yönelik faaliyet gösterecek şekilde kurulması planlanmaktadır.

D. KOORDİNASYON

Turizm sektörünü oluşturan kamu kurum ve kuruluşları ile özel teşebbüsler arasında, planlama ile siyasal karar organları, planlama ile teknik yatırımcı kuruluşlar, Kalkınma Bankası ile diğer kamu kurum ve kuruluşları arasında bir koordinasyon yetersizliği kendisini göstermektedir.

Turizm esasında koordinasyon olayıdır. Turizmin kamuyla ilgili en önemli özelliği birden fazla bürokrasi kuruluşunu ilgilendiren çok yönlü bir yapıya sahip olmasıdır. Örnek verecek olursak, bir av turizmi avlanma izni yönünden Orman Bakanlığını, tüfek ve ilgili malzemenin Türkiye'ye getirilmesi yönünden Gümrük ve İçişleri bakanlıklarını, dış reklam harcamaları yönünden Maliye Bakanlığını ve olayın turizm boyutu olması sebebiyle Turizm Bakanlığını ilgilendirmektedir. Bir başka örnek halen golf turizmi açısından yaşanmaktadır. Bu olayın gerçekleşmesi için çok büyük bir sermaye ve deney birikimine ihtiyaç vardır. Yabancı sermaye konuyla ilgili olarak ülkemizde yatırımlar yapmak istemektedir. Ancak gerek merkezci yapımız, gerekse bürokratik yapıların doğal niteliği gereği çeşitli engeller ortaya çıkmakta ve bu engeller aşılması için çoğu kez girişimlerden vazgeçilmektedir.

25 Kasım 1991 tarihinde TBMM'ne sunulan ve kabul edilen son hükümet programında turizm sektörü ile ilgili bölüm aşağıda yer almaktadır (14):

"Uluslararası rekabet gücü yüksek ve verimli bir turizm ekonomisinin geliştirilmesi, halkımız ve turistler için mümkün olan en iyi sosyal ortamın yaratılması,

doğal ve kültürel değerlerimizin sürekliliğinin sağlanması, hükümetimizin turizm genel politikasının amaçlarıdır.

Bu amaçlar çerçevesinde:

- Turizm master planı mutlaka yapılacaktır.
- Turizm türleri çeşitlendirilecek, sezonun uzatılması ülke sathında yaygınlaştırılması sağlanacaktır.
- Ülke turizmimizin, dünya pazarında hakettiği yeri alabilmesi için tanıtım ve pazarlamaya önem ve öncelik verilecektir.
- Turizm sektörünün önemli sorunlarından birisi olan turizm personelinin yetiştirilmesi ve eğitimine ağırlık verilecektir.
- Sektörün örgütlenmesini engelleyen hususlar ortadan kaldırılacak, buna olanak sağlayan yasal düzenlemeler yapılacaktır.
- Turizm altyapısı geliştirilecektir.
- Turizm sektörü her yönüyle teşvik edilecektir.
- İç ve dış turizmde dengeli bir dağılım sağlanacak, kişilerin dinlenme gereksinimleri karşılanacaktır.
- Doğaya, çevreye ve kültürel değerlere duyarlı bir turizm politikası geliştirilecektir.
- Turizm sektöründeki mevcut tesislerin niteliklerini artırıcı tedbirler alınacaktır.
- Ekonomik açıdan uygun büyüklüklerin altında olmamak koşulu ile yabancı turizm yatırımları, sermaye yapılarına bakılmaksızın özendirilecektir. İşletme aşamasında önemli ölçüde döviz girdisi sağlayacak yabancı işleticilere olanak sağlanacaktır."

Programdan da görülmektedir ki, turizm endüstrisinde yapılması gerekli en önemli stratejik konuların ele alınması hususu halen temenni safhasındadır.

E. PAZARLAMA

Türkiye'nin turizmden beklediği verimi alması ve turizm ürünlerinin pazarlanmasında etkinliğin sağlanması için, pazarlama ve promosyon planlamasına dikkat etmesi gerekmektedir.

Turistik potansiyel oluşturan doğa, kültür, tarih, arkeoloji, deniz, güneş gibi temel nitelikleri ve turizm üstyapısı hakkında turizm pazarlarında her türlü promosyon tekniklerini kullanarak, potansiyel turistleri bilgilendirme ve ülkenin turistik değerleri hakkında olumlu imaj oluşturma konularında arzu edilen etkinlik sağlanamamıştır. Dinamik pazarlama anlayışının en önemli öğelerinden biri olan pazar araştırmaları yetersizdir. Bu araştırmalar, sistematik programlama ve değişen pazarlama koşulları karşısında etkin olma yollarını göstermektedir. Böylece uygulanacak promosyon teknikleri saptanmış olur.

Sorumlu meslek kuruluşları turizm pazarlamasında üyelerini bilgilendirmek ve ticari amaç etrafında bütünleştirmek konusunda yetersiz kalmaktadırlar.

Bu sorunlarla ilgili olarak dünyada "Maison de la France", "British Tourist Authority" gibi makro pazarlama yapan kuruluşların organizasyon ve finansman modellerinin incelenmesi, ülkemiz için bir model oluşturması, "TUSEK" Turizm Sektörü Kurumu gibi bir kuruluşun şemsiyesi altında hem politika araçlarının geliştirilmesi, hem de uygulanmasında endüstrinin uygulamacı kuruluşlarıyla işbirliği yapılarak bir makro pazarlama örgütü oluşturulması gereklidir.

Ayrıca, ülkemizde turizm endüstrisinde bilimsel bir pazarlama politikası izlenmemektedir. Ülkemiz tanıtılması ile endüstrinin pazarlama kavramları farklı olarak ele alınmaktadır. Gerçekte bu iki kavram bir bütündür. Tanıtmanın biçimini, medya, yer ve yoğunluğunu ancak bir pazarlama araştırması belirleyebilir. Yoksa herhangi bir pazarlama araştırmasına dayandırılmadan tanıtma eylem ve harcamalarına kalkışmak işletme bilim tekniklerine terstir. Aniden artan konaklama kapasitelerine müşteri bulmak için özel tanıtma kampanyaları belli hatlarda takviyeli hava

taşımacılığı, hava alanı personelinin sezon içinde takviyesi gibi hususları içeren kapsamlı bir pazarlama kampanyası planlanmaması nedeniyle tesislerimiz uyguladıkları aşırı indirimli fiyatlara rağmen boş kalmaktadır. Turizmin bileşenleri olan cazibe, ulaşılabilirlik ve kolay elde edebilirlik faktörleri, yeni teknoloji verilerinden yararlanarak yapılan promosyon planlaması ve faaliyetleri ile optimum biçimde bütünleştirilerek turizm kesiminden daha büyük yararlar sağlanmalıdır.

F. DENETİM

Ülkemizde turizm faaliyeti içinde bulunan işletmeler bir denetim kargaşası yaşamaktadır. Örnek olarak yatırım halinde bulunan bir turizm girişimcisi her aşamada merkezi bürokrasi denetiminden yerel bürokrasi denetimine kadar sözde denetlenmektedir. Ancak gerçekte denetim işlevinin esas amacı bir türlü gerçekleşmemektedir. Yatırımların korunması, veriminin başarısının ve hizmet kalitesinin yükseltilmesi bu işlevin ülkemizde gerekli kuruluşlar tarafından yerine getirilebilmesine bağlıdır.

Düzenli ve iyi bir iletişime sahip bir denetim sisteminin ülkemizde kurulması zorunludur. Bu sistemin sorumluluğunu mutlak surette Turizm Bakanlığı üstlenmelidir.

Günümüzde turizm son derece sert rekabet koşullarında gelişen bir kalite savaşındır. Bu çok yönlü rekabet ortamında Türkiye'nin başarılı olabilmesi sistemli, planlı bir yaklaşımla birlikte, etkili bir denetim mekanizmasını da gerektirmektedir. Bu mekanizma sağlanamadığı takdirde turizmde beklenen gelişme ortamı oluşturamaz.

G. EĞİTİM

Endüstride örgütlenen yatırım planlarına ve turizm endüstrisinin gelişimi paralelinde yapılan araştırmalara göre, eğitilmiş beceri sahibi personel ihtiyacının mevcut örgün eğitim kurumları ile tamamen karşılanması mümkün değildir.

Gelişen Türk turizminde personelin vasıf yetersizliği giderek daha ciddi bir darboğaz oluşturmaktadır. Halkın ve turistlere doğrudan veya dolaylı hizmet sunan kişilerin, hizmet kaliteleri, fonksiyonlarının getirdiği düzeye henüz ulaşmamıştır. İstatistikler personel açığının önümüzdeki birkaç yılda karşılanamayacağını göstermektedir.

Turizm sektöründen beklentilerimizin gerçekleşmesi turisti kabule her bakımdan hazırlıklı olmamıza bağlıdır. Tabiat güzelliklerine, tarihi zenginliklere, modern konaklama tesislerine, modern ulaştırma sistemine, mükemmel eğlence ve spor tesislerine sahip olmak yeterli değildir. Bütün bunları işletecek, değerlendirecek, hizmet verecek her kademede vasıflı insana ihtiyacımız vardır. Bugün bizim sorumuz ise, yeteri kadar vasıflı elemana sahip olmamaktır. Turizm endüstrisi emek yoğun bir endüstri olduğundan, diğer kesimlerde eğitilmiş personele duyulan ihtiyaç, bu kesimde çok daha fazla hissedilmektedir.

Toplu iletişim araçları kanalıyla ve genel ilk ve orta öğretim ders programlarına yapılacak eklerle kamuoyunda turizm bilinci geliştirilmeli, gençlerin turizmle ilgili mesleklere yönlendirilmesine gayret edilmelidir.

Örgün eğitimde ve meslekî eğitim kurumlarının yanısıra işbaşında eğitimi yaygınlaştıracak düzenlemelere gidilmelidir. Turizm eğitiminin kamu kuruluşlarının denetimi altında, özel sektörce rağbet edilen, yeterli pazara sahip kârlı bir girişim haline getirmek için, turizm yatırımcısına eğitilmiş personel kullanmayı özendirici düzenlemeler yapılmalıdır. Hizmet standardını yükseltmek ve eğitim birliğini sağlamak amacıyla Turizm Bakanlığı ve ILO aracılığıyla başlatılan, turizm endüstrisinde çalışan personelin gördüğü eğitim ve geçmiş çalışmalarıyla kazandıkları meslekî deneyime göre ehliyetlerini belirleyen "Sertifikasyon" uygulaması sistemli bir şekilde hızlandırılmalıdır.

Pratik eğitime ağırlık verilmeli, staj programında, stajyer eğitim konularında otel-okul, acenta-okul arasında protokol yapılmalıdır. Ayrıca stajları denetleyecek

öğretim elemanlarına ödenek sağlanmalıdır. Turizm Eğitim Staj Komisyonu kurulmalı, eğitim kurumlarıyla, kesim temsilcilerinden oluşacak bu komite üst düzeyde yer almalıdır. Eğitilmiş turizm personeli yasal himaye altına alınmalıdır. Endüstride çalışacak personelin turizm meslek lisesi veya turizm meslek yüksekokullarından mezun olma koşulu ilgili mevzuata eklenmelidir.

Mevcut şartlar dikkate alınır, eğitilmiş insangücü açığını azaltmak ancak uzaktan öğretim ile mümkün olacaktır. Hemen harekete geçildiği takdirde, uzaktan öğretim, lisans, önlisans ve yaygın eğitim programlarıyla onbinleri eğitmek mümkün olacaktır. Ancak bu yol örgün eğitim kalitesini yükseltme imkânları verecek bir alternatif olmalıdır. Bu nedenle, turizm eğitiminin ağırlığını yalnızca uzaktan öğretime bağlamanın da, uzun vadede çeşitli sakıncaları vardır (16).

H. ALTYAPI

Turizmi Teşvik Kanunu'nun ve bağlı yönetmeliklerin, turizmin bugünkü ve gelecekteki beklentilerini yanıtlayacak biçimde yürürlüğe girmesi onu izleyen teşvik tedbirleri, son yıllardaki hızlı yatak artışını hazırlayan en önemli nedenlerdendir. Bir ülkede turizmin gelişmesi için yapılan yatırımların bir kısmı ülkenin ekonomik ve sosyal gelişmesi için zaten gerekli olan yatırımlardır. Altyapı yatırımlarını buna örnek göstermek mümkündür. Örnek olarak ulaşım, haberleşme, elektrik vb.

Genel altyapı tamamen kamu kurumlarının sorumluluğu altındadır. Ancak, belirgin şartlar altında özel sektör yatırımcısı bir altyapı için gereken harcamaları kamu ile ortak bir iş olarak görebilir. Örnek olarak, bir kayak merkezine gidiş yolu yapmak verilebilir. Genel altyapı yatırımları ile ilgili kamu desteği herhangi bir ülkenin ekonomik potansiyelinin gelişiminde belirleyici bir rol oynar. Genel altyapının tersine turizm altyapısı, hükümetlerin uygulanan politikalarının kontrolü yatırım teşvikleri ve hatta bu altyapıların dolaylı veya dolaysız yönetiminde belirleyici bir rol oynamasına rağmen özel sektör yatırımcıları kadar bölgesel ve yöresel idari kuruluşlarına da bağlıdır (belediye, valilik gibi idari makamlar) (17). Ayrıca, altyapı

sorununun kesin çözüm güvencesi olmayan alanlarda turizm yatırımları hiçbir biçimde belgelendirilmemeli ve özendirilmemelidir. Turizm yatırımları için kamu arazilerinin kesin tahsis işlemi, altyapı sorununun çözümü koşuluna bağlanarak, gerekiyorsa bu çözüm için tahsisten önce altyapı gereksinimleri karşılanmalıdır.

Turizmdeki altyapı gelişmesi kısa bir zaman dilimine sığdırılmaya çalışıldığından, turizm çekim merkezleri bu işlevlerinden soyutlanmış, aşırı nüfus yığılmalarının ortaya çıktığı bir mekân konumuna düşmüştür. Bu durumda turizmin temel altyapı özellikleri olan yol, kanalizasyon, su, gaz, elektrik, haberleşme gibi hizmetler yerine getirilememiş, tersine getirilmesini güçleştiren bir gelişme ile karşılaşmıştır. Turist çekim alanlarının plansız ve dağınık büyümesi hizmet sınırlarını genişletmiş, altyapı ve gereği olan donanımlar için gerekli alanlar ayrılmadığından, kamu-laştırma yoluna başvurmak gerekmiş, asgarî altyapı hizmeti götürme konusu bile yüksek maliyetli projelere dönüşmüştür.

Ülkemizde halen devam etmekte olan altyapı yatırımlarını 31.12.1992 tarihi itibarıyla 8 ana proje içinde toplamak mümkündür:

1. Güneybatı Antalya Turizm Gelişim Projesi

Planlama çalışmalarına 1969 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından başlanan proje, Dünya Bankası tarafından finanse edilen az sayıdaki turizm gelişim projelerinden biridir. Proje alanı kapsamında küçük kırsal yerleşmeler, doğal ve arkeolojik sit alanları, orman alanları, millî park ve yüksek vasıflı tarım alanları gibi unsurların yer alıyor olması nedeniyle, mahallinde proje uygulama bürosu kurulması gerekmiştir. Çeşitli düzenlemelerle 63.000 yatak kapasitesine ulaşan proje kapsamında 25.000 yatak ile 120 yat kapasiteli marina işletmeye açılmıştır.

2- Güney Antalya Turizm Gelişim Projesi

1990 yılında çalışmalarına başlanan proje kapsamında Kemer, Beldibi, Kızıltepe ve Tekirova turizm yerleşim alanlarında toplam 65.700 yatak kapasitesi bulunmaktadır. Bu kapasiteye hizmet verecek yol, içme suyu, kanalizasyon, arıtma tesisleri, elektrik ve haberleşme sistemleri 1994 yılında tamamlanacaktır.

3- Side Turizm Gelişim Projesi

1968 yılında uluslararası bir yarışma sonucunda elde edilen bir projedir. Çeşitli planlama etaplarından sonra uygulama imar planları 1972 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Projenin ana çekim noktası Antik Side yerleşmesi ve antik limanın doğu ve batısında uzanan yaklaşık 13 km'lik kıyı kesiminin planlanmasıdır.

1980 yılında çalışmalara başlanan proje çerçevesinde, Titreyengöl, Acısu, Sorgun, Antik Side ve Kumköy turizm yerleşim alanlarında toplam 26.700 yatak kapasitesine hizmet verecek yol, içme suyu, kanalizasyon, arıtma tesisi, elektrik ve haberleşme sistemleri, göl ve çevre düzenlemesi inşaatları tamamlanmıştır.

4- Köyceğiz Turizm Gelişim Projesi

Bu proje kapsamında tüm Muğla kıyı bandı için altyapı fizibilite etüdü yaptırılmıştır. Gerçekleşme açısından diğer üç proje kadar şanslı olmayan ancak Turizm Bakanlığı'nın "çevre koruma" konusundaki duyarlı yaklaşımına örnek oluşturan bir projedir. 10.000 yatak kapasitesi içeren projeye ilişkin olarak çeşitli ölçeklerde fiziksel planlar hazırlanmış, kamu arazileri üzerinde yatırım yapılmak üzere ilan edilmiş, bir kısmı ise yatırımcılara tahsis edilmiş iken, proje alanının Akdeniz kaplumbağaları üreme alanı olduğu saptandığından projedeki yatırım alanları iptal edilmiştir. Bu bölge 1988 yılında özel çevre koruma alanı olarak ilan edilmiştir. Projenin sadece Sarıgerme turizm merkezindeki 5550 yatak kapasitesine hizmet verecek, yol, su, haberleşme ve elektrik inşaatları tamamlanmıştır. Atık su arıtma tesisi proje ve inşaatı da ihale aşamasındadır.

5- Belek Turizm Gelişim Projesi

1987 yılında başlayan tümüyle kamu arazileri üzerinde planlanan ve 4 ayrı noktada, 25 tesis parselinde toplam 17.000 yatak kapasitesi öngören planlama kapsamında, yüksek nitelikli bir sağlık tesisi, golf alanları, kıyı gerisinde yer alan

yerleşmelerin deniz kullanımını temin etmek amacıyla oluşturulan alanlar, turistik tesislerin hizmet personeline ait lojman alanları mevcuttur. Proje içinde yer alan yol, içme suyu, kanalizasyon ve arıtma tesislerinin yapımının 1993 yılı sonunda tamamlanması planlanmıştır. Proje alanı üzerinde bulunan tesisler 1992 yılından itibaren kısmen işletmeye açılmıştır. Bu alanda da Belek kıyılarının Akdeniz kaplumbağaları üreme alanı olarak saptanması nedeniyle, Çevre Bakanlığı ve Turizm Bakanlığı gerekli koruma tedbirlerini alacak şekilde çalışmaya başlamıştır.

6- Sarıkamış Turizm Merkezi Altyapısı

1989 yılında başlayan proje kapsamında Sarıkamış kış turizm merkezi için yapımı devam eden mekanik tesislerin birinci etabı 1993 yılı sonunda bitirilecektir. İkinci etabın fizibilite çalışmaları devam etmektedir.

7- ATAK Projesi

Ege ve Akdeniz kıyılarındaki, turizm tesislerinin kanalizasyon, atıksu, arıtma, içmesuyu, çöp imha toplama ve tesislerinin yapılmasına yönelik bir projedir. Bu proje Dünya Bankasından sağlanan kredilerle yürütülmektedir. Evvelce GAÇ (Güney Akdeniz Çevre) Projesi olarak isimlendirilen bu proje şimdi ATAK (Akdeniz Ege Turizm Altyapısı Kıyı Yönetimi) Projesi olarak devam etmektedir.

Proje alanı, Çanakkale-Balıkesir il sınırından Antalya-İçel il sınırına kadar uzanan karadan 2000 km., kıydan 4000 km.'lik Akdeniz Ege kıyı bölgesindeki 100'e yakın merkezi kapsamaktadır. Turizm Bakanlığınca 1993 yılı içinde uygulama projelerine, 1994 yılından itibaren de inşaat uygulamalarına geçilmesi programlanmıştır.

8- GAP Projesi

Ülkemizin en büyük yatırım projelerinden birisi olan GAP Projesine entegre olacak şekilde Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Gaziantep, Siirt, Batman

ve Şırnak illerine ait turizm envanteri ve turizmi geliştirme planları tamamlanmıştır. Bu planların öngördüğü bazı bina altyapı uygulamalarını desteklemek amacıyla bakanlıkça ilk defa 1993 yılında yatırım bütçesinden ödenek ayrılmıştır.

I. ÇEVRE

Ülkelerin, uluslararası turizme katılarak gittikçe daha büyük pay elde etmek için harcadıkları çabanın temel hedefi turizmin bir yandan ulusal ekonominin gelişmesine öte yandan toplumsal refah düzeyinin yükselmesine yaptığı katkıdır. Turizm, ekonomik gelişmenin güçlü bir elemanı olmakla beraber bu gücün büyüklüğü ülkelerin turizm potansiyeline göre değişmektedir. Bu potansiyel ise ülkelerin turizm endüstrisine kaynak teşkil edecek çevre faktörü ile bağlantılıdır.

Çevre sorunlarının ortaya çıkmasında çevrenin insanları bunaltan bir sorunlar yumağına dönüşmesinde temel neden nüfus ve nüfus hareketleri ile sanayileşme olmuştur. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlatılan "Ortak Geleceğimiz" adlı raporda da çevreyi kirletici faktör olarak nüfus artışı, kentleşme, turizm, sanayileşme ve tüketim kalıplarındaki değişimler sıralanmıştır. Ekonominin kaynağı denizler, ormanlar, meralar ve ekim alanları gibi ekolojik sistemlerdir. Ekolojik sistemlerden yararlanırken dikkat edilmesi gereken nokta bu kaynakların sürekliliğini sağlamak, onların taşıma kapasitesini aşmamak olmalıdır. Kısaca çevre diye adlandırdığımız bu biyolojik sistemler bütünü ekonominin hem kaynağı hem de sınırır. Sınırsız ekonomik büyüme tutkusu, dizginlenemez. Nüfus artışı, refahın ve yoksulluğun yaygınlaşması, vahşi bir kentleşme dünyayı doğal kaynak enerji beslenme ve kirlenme sorunlarıyla karşı karşıya getirmiştir (18).

Günümüzde turizmin ekolojik unsurları giderek önem kazanmakta, "Eko-Turist" türü turist sayısı giderek artmaktadır. Doğal ve kültürel değerleri yüksek olan yöreler, sadece buldukları ülkeler için değil, diğer ülkelerden bu yörelere gelen diğer ülke turistleri için de çekici nitelikler taşıyacak, bu alanların doyma ka-

pasitesi aşılmadan korunup-kullanılmak suretiyle gelecek kuşaklara devredilmesi gerekecektir.

Turizm endüstrisinin sağlıklı gelişimi yönüyle ekonomik ve toplumsal gelişmenin geleceği açısından da hayati öneme sahip çevre faktörünün bozulmaya uğramış yerlerinden süratle rehabilitasyon programlarının uygulanması gerekmektedir. Kirleten öder prensibine işlerlik kazandırılarak özellikle bu bölgelerde yapılması planlanan yatırımlarda kamu desteği sınırlandırılmalıdır. Yeterli bilgiye dayalı ve çevreye duyarlı plan program üretimi ve uygulanmasına işlerlik kazandırılmalıdır.

Ülkemizde 1983 yılından bu zamana kadar turizm endüstrisinin hızla gelişmesi çevre kalitesinde düşme tehlikesini de birlikte getirmiştir. Bu konuda hazırlanan planların hepsinde koruma-kullanma dengesinin sağlanması ve doğal kaynakların tüketilmeksizin sürekli kullanılması ilkesi öncelikli hedef olarak benimsenmiştir. Ancak bu hedef, aşağıda sıralanan nedenlerle uygulamaya yansımamıştır:

- 1- Planlanan bölgelerdeki doğal kaynaklar hakkındaki yeterli düzeyde araştırma ve envanter bulunmaması,
- 2- Arazi sahipleri ve ikinci konut kooperatiflerinin yapı yasağı veya kısıtlanması kararlarına karşı direnç göstermeleri,
- 3- Çeşitli bölgesel ve endüstriyel planlar için çerçeve oluşturacak bir çevre ana planının bulunmaması.

Bu eksikliklerin telafisi için ülke düzeyinde doğal değerler envanteri ivedilikle tamamlanmalıdır. Çevre ana planı yapılarak ekolojik veriler bazında belirlenecek duyarlı bölgeler koruma altına alınmalıdır. Yöresel ekolojik taşıma kapasiteleri belirlenmeli mevcut arazi kullanım planları kapasitelere göre revize edilmelidir.

Avrupa Topluluğunun turizm gelişirken çevreyi bozmamasını sağlamak amacıyla başlattığı "Mavi Bayrak" uygulamasına Türkiye 1990 yılında aday ülke olarak kabul edildi. Bu hususta bir çalışma ülkemizde Ege ve Akdenizde 2500

km'lik sahil şeridini kapsayan mavi bayrak projesi ile başlamıştır. Bu proje kapsamında 26 belde de deniz suyu ölçümleri devam etmektedir. Turizm Bakanlığı ile 9 Eylül Üniversitesi Çevre Mühendisliği tarafından ortaklaşa yürütülen ve 500 Milyon TL.'sına malolması beklenen proje ile sözkonusu sahillerdeki kıyı ve plajlarda deniz suyu analizleri yapılmaktadır.

Mavi bayrağa sahip olabilmek için deniz suyu temizliği, çevresel eğitim ve bilgilendirme, plaj düzeni, güvenliğin sağlanması, kıyıların temizliği, sahilde çöp bidonları ve tuvalet bulundurulması gibi 27 koşuldan en az 20 sini gerçekleştirmek gerekmektedir. Mavi bayrak kıyıları temiz olan bir kaç konaklama ünitesine değil tüm kıyılara bir yıllık bir zaman dilimi için verilecektir. İkinci yıl koşullara uyulmadığı görülürse, mavi bayrak geri alınacaktır. Bu uygulama ile konaklama ünitelerinin kollektif çevre koruma bilinci içinde tüm kıyıyı korumaları amaçlandırılmaktadır. Tahminen 1993 Mayıs ayında başlayacak uygulamada pilot bölge olarak seçilen Antalya'nın Kemer, Belek ve Side kıyıları ile birlikte Turizm Bakanlığınca çalışma yapılan 40 plajın yarısına "Mavi Bayrak" dikilebilecektir. Avrupalı tur operatörleri ve seyahat acentaları broşürlerinde mavi bayraklı kıyılara yer vermek suretiyle konaklama ünitelerinin buldukları yöreyi korumayı hedeflemektedir.

J. TURİZM TEŞVİK SİSTEMİ

Turizm yatırımları projelendirme, uygulama ve işletme aşamalarında profesyonel deneyim gerektiren kompleks yatırımlardır. Önemli özellikleri, sermaye yoğun oluşları, ekonomik etkileri ile gıda ve tarım sanayiinden en gelişmiş elektronik sanayiine kadar oldukça geniş bir üretim yelpazesindeki sektörlerle etki etmeleridir. Ayrıca, normal şartlarda ihracı mümkün olmayan çeşitli ürünlerin dövizle pazarlanması imkânını sağlarken, yatırım ve işletme ile ilgili harcanan dövizin en kısa zamanda birkaç katının ülkeye geri dönüşünü sağlayarak ödemeler dengesinin kurulmasında aktif rol oynarlar. Öte yandan, turizm farklı uluslardan farklı seviyeler-

deki insanların ülkeye geliş gidişleri ile sağlanan iletişim sonucunda uluslararası sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin gelişmesinde yardımcı olmaktadır. Turizm faaliyetlerinin bu özellikleri nedeniyle, gerekli potansiyele sahip hemen tüm ülkelerde, turizm yatırımlarını özendirici tedbirler alınmış, yatırım ve üretim dönemlerinde uygulanmak üzere pazarlama ve tanıtım organizasyonları kurulmuştur.

Ülkemizde teşvik tedbirleri genel olarak bir devlet politikası olarak ele alınmakta ve turizm yatırımları, azami derecede teşvik edilen sınırlı sayıdaki "Kalkınmada Özel Önem Taşıyan Sektörler" arasında yer almaktadır. Ancak bu olumlu tuma rağmen aşağıdaki sorunlar halen devam etmektedir:

1) Organizasyon Sorunları

Ülkemizde yatırımların teşviki ve yönlendirilmesi ile ilgili temel ilke kararlarında ve kısa süreli kararlarda gerek girişimci gerekse devletin çeşitli kuruluşları arasındaki koordinasyon büyük ölçüde sağlanmış olmakla birlikte halen yetersizdir. Teşviklerin uygulanması sırasında da ilgili merciler arasında bilgi akışının yeterli hızda olamaması ve lüzumsuz bürokratik işlemler, gerçekleşme süresinin uzamasına neden olmaktadır.

2) Teşvik Tedbirleri

a) Yatırım İndirimi: Halen baz olarak sabit yatırımların sadece aktifleştirme değerinin esas alındığı yatırım indirimi teşviği, aktifleştirme değerinin enflasyon nedeniyle, zaman içinde gerçek değerlerin oldukça gerisinde kalması nedeniyle etkinliğini kaybetmektedir.

b) Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu: Bu fondan gerek prim gerekse kredi olarak yapılan ödemeler zamanında yapılamadığından, yatırımcılar kaynak yetersizliği ve nakit temininde güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. 1991 yılında kaldırılan bu tedbirin tekrar işlerlik kazandırılmasına çalışılmaktadır.

c) Gümrük Muafiyeti: Bu teşvik tedbirinin uygulanmasında iki temel sorun vardır:

1. Yatırım teşvik belgesi kapsamı ithal makine ve teçhizatla ilgili global liste teşkil edilirken, proje bazında ithali gereken malzemelerin tesbitinde güçlük çıkmaktadır.

2. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Maliye ve Gümrük Bakanlığı arasında paylaşılan mevzuat uygulamasında lüzumsuz zaman kaybı ve dolayısıyla gecikme olmaktadır.

Mevcut işletme belgeli tesislerin küçük çaptaki (yatırım teşvikleri mevzuatında öngörülen asgarî 2.5 milyar TL'lik meblağın altında kalan) idame yatırımları, özellikle gümrük muafiyeti uygulamasından, turizm endüstrisinin ihtiyaç duyduğu malzemelerin "İthali Doğrudan Teşvik Edilen Yatırım Malları Listesi"ne konulmasının pratik zorlukları nedeniyle, gereken ölçüde yararlanamamakta ve yeni yatırımlarla rekabette güç durumda kalmaktadır. Ancak 1992 yılı içinde bu hususta kısmi iyileştirme yapılmıştır (Öngörülen asgari yatırım tutarı 1 milyar TL'sine indirilmiştir.). 1993 yılında da bu uygulamaya devam edilmektedir.

d) Katma Değer Vergisi: İthalde alınan KDV'nin ertelenmesi için yatırımcıdan talep edilen teminat mektubunun temininde, gerek bankalarca aranan gayrimenkul ipoteginin sağlanamaması, gerekse teminat mektubu masrafları nedeniyle güçlük çekilmektedir. Yüzde yüzlere varan gümrük vergileri hiçbir teminat göstermeksizin sıfıra indirilirken, çok daha düşük bir değere haiz KDV için teminat istenmesi izahı güç bir durumdur.

Tüm bu hususlarda hissedilen eksikliklerin giderilmesi için, turizmi teşvik politikasının üretimi, yönetimi ve denetimi devletçe ve özel kesimin girişimci katılımıyla gerçekleştirilmelidir. "Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu"ndan yapılan ödemelerde, Türkiye Kalkınma Bankasıyla kaynak/plasman dengesinin sağlıklı olarak kurulması suretiyle gerekli sürat ve etkinlik bir an önce sağlanmalıdır.

Yatırımcıya uygulama ana birimlerince verilen belgelere (Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşvik Belgesi, Global Liste/Turizm Bakanlığı Turizm Yatırım ve İşletme Belgesi vb.) tüm diğer mercilerce, belgeyi veren kurum tarafından doğrudan bilgilendirmeye gerek duyulmadan itibar edilmeli, sadece tereddüt duyulan durumlarda veya sondajlama suretiyle sınırlı sayıdaki durumlarla ilgili kurumdan doğrulama istenmeli, inceleme ve değerlendirme süresi belirli bir süreyi aşmamalı ve işlemlerin süratlendirilmesi için gerekli tedbir alınmalıdır.

Teşvik sisteminde enflasyon hadlerini dikkate alacak şekilde, gerekli düzenlemeler yapılarak sağlanan teşvik tedbirlerine etkinlik kazandırılmalıdır.

K. YABANCI SERMAYE İLE İLİŞKİLER

Ülkemizde, turizm sektöründe yabancı sermayeli ilk yatırım teşebbüsü kamping yatırımcılığı ile başlanmıştır. Motor-karavan turizminin rağbet görmesi üzerine, İngiliz British Petroleum (BP) Şirketi, 1965 yılında mokamp zincir tesisleri oluşturma faaliyetlerine yönelmiştir. Bu girişim sonucu Kapıkuleden başlayarak ülkemizin çeşitli yörelerine yapılan toplam 8 adet kamping tesisinde 6020 yataklık bir kapasite meydana getirilmiştir (19).

Yabancı sermaye girişlerini, yabancı sermayenin gittiği ülkeden neler beklediği, yabancı sermaye kabul eden ülkelerin yabancı sermayeden neler beklediği bakımından da değerlendirmek gerekmektedir. Yabancı sermaye kabul eden ülkeler açısından bu ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerden maksimum faydayı sağlamak için gerekli stratejiler aşağıda belirtilmektedir (20):

- Yabancı işletmelerin turizm sektöründe monopol oluşturmamaları için ülkenin ekonomik şartlarına uygun kanunlar çıkarmak,
- Turizmin gelişmesi için, turistik ülkelerin ekonomik avantajlarını sağlayacak tedbirler almak,

- İhtiyaç duyulan personeli yetiştirmek için yabancı işletmelerin eğitim imkanlarından yararlanacak şekilde düzenlemeler yapmak,
- Uluslararası işletmelerin girişlerinde çeşitlilik sağlayarak, ileride kendi aralarında rekabete zemin hazırlamak,
- Turizmin gelişmesi için, yeni pazarlar bulmada yabancı işletmelerden yararlanmak,
- Yerli işletmeleri yabancı işletmelerle rekabet edebilir hale getirebilmek için desteklemek.

Turizm sektörüne gelen yabancı sermaye Tablo 9'da sunulmuştur. Tablo'dan da görüleceği üzere yabancı sermaye yatırımları içinde 1985 yılında turizm yatırımlarının payı yüzde 4.8 iken, 1991 yılında yüzde 18.6'ya yükselmiştir.

Sektöre gelen yabancı sermayenin 1989 itibarıyla gerçekleştirdiği yatırımın yerli sermaye dahil toplam turizm yatırımları içindeki payı da yüzde 13.3'e ulaştıktan sonra 1990 yılında yüzde 8.7'ye gerilemiştir. Gerileme eğilimi 1991 ve 1992 yıllarında da sürmüştür.

(milyar TL)				
	Turizm sektörüne gelen yabancı sermaye (1)	Turizm sektörde birikimli yabancı sermaye (2)	Türkiye'ye gelen toplam yabancı sermaye (3)	(2/3)
1985	—	9.943	208.012	4.8
1986	9.587	19.530	302.790	6.4
1987	8.486	28.016	437.750	6.4
1988	67.980	95.995	784.914	12.2
1989	206.589	302.584	1.943.639	15.5
1990	228.359	530.943	3.217.836	16.5
1991	230.458	761.401	4.100.000	18.6

TABLO 9: TURİZM SEKTÖRÜNE GELEN YABANCI SERMAYE

KAYNAK: HDTM, Başlıca Ekonomik Göstergeler, Ankara, Aralık 1992, s. 46.

Son yıllarda, yabancı sermayenin güvenilir ve kârlı alanlara doğru yöneldiği bu nedenle de ülkemizde yapılacak turizm yatırımlarında büyük artış olacağı tahmin edilmektedir. Ülkemiz, turizm sektörü açısından, gerek doğal kaynaklar, gerekse tarihî ve kültürel açıdan büyük zenginliğe sahiptir. Bu özellikler sebebiyle, turizm endüstrisinde yerli ve yabancı sermaye kimi zaman tek kimi zaman birlikte altyapı ve üstyapı yatırımlarına yönelecektir. Gerçekten de son yıllarda turizmdeki gelişmeye bağlı olarak gelen yabancı sermaye miktarı içinde turizme ayrılan pay giderek artmaktadır. Türk turizm endüstrisinde yabancı sermayenin katkılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Türkiye'nin tanıtılması,
- Sermaye açığının kapatılması,
- Türk işadamları ile ortak girişimler,
- Yeni teknoloji uygulaması,
- Modern yönetim tekniklerinin geliştirilmesi,
- Türkiye'nin dünya pazarlarına yakınlaşması,
- İnsan kaynaklarının değerlendirilmesi.

Bilindiği gibi dünyada, değişik gelir düzeylerindeki insanlara farklı karakterde turizm hizmeti sunulmaktadır. Profesyonel turizmciler talepteki bu farklılığa göre farklı standartlar oluşturmuşlardır. Yerli müteşebbislerin yaptıkları yatırımın yönetimini yabancı sermayeye devredebilmeleri veya yabancı sermayenin iştirakinin sağlanması, ancak yatırımın projelendirilmesinden, tesislerin mimari dizaynı, tefrişi ve yatırımın tamamlanmasına kadar olan bütün safhalarında yabancı sermayenin görüş ve teknik yardımını almaları ile mümkündür. Dolayısıyla yatırımcıların

yatırıma başlamadan önce yabancı işletmeci ile anlaşmaları ve gerekli teknik yardımı sağlaması gerekir. Türkiye'de yatırımcı olarak faaliyette bulunan dünyada tanınmış zincirler içinde Club Mediterrane, Hilton, Sheraton, Sol Grubu, Conrad Hilton, Hyatt Regency ve Mövenpick sayılabilir.

L. AVRUPA TOPLULUĞU (AT) İLE İLİŞKİLER

Avrupa Topluluğu (AT), 1992 yılında tüm mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına, insanların serbest dolaşımına müsaade edecektir. 1992 senesinde AT 300 milyon kişilik gelişmiş bir topluluk olarak büyük bir pazardır.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlı bir gelişim gösteren ve gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülke ekonomilerinde dinamik etkilere neden olan turizm endüstrisi günümüzde OECD ülkelerinde gerçekleştirilen hizmet ticaretinin yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır. Ekonomik açıdan taşıdığı önemin yanısıra sosyal ve kültürel anlamda da son derece etkin bir konumu olan turizm endüstrisi, diğer hizmetlere göre çok daha aktif bir gelişme göstermektedir. Son on yıl içinde Avrupa Topluluğu ülkelerinin dış ticaretleri içinde % 5 ve toplam istihdam içinde % 7 oranında paya sahip olan turizm endüstrisi özellikle topluluğun Akdenizli üyelerinin ekonomilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Ek IV'de WTO'nun 1991 yılı rapor özeti sunulmuştur.

Ancak endüstrinin gösterdiği hızlı gelişmeye karşılık son yıllarda AT turizm pazarlarında bir durgunluk dönemi yaşanmaktadır. Topluluğun Akdenizli üyelerinde ortaya çıkan bu duraklama, sözkonusu ülkelerin uluslararası turizm pazarlarındaki pazar paylarının zayıflamasına neden olmuştur.

Bugün turizm dünya çapında yapılmaktadır. Bu yüzden AT turizme etkin bir biçimde müdahale etmek durumundadır. Bugün çok iyi biliyoruz ki, Avrupa, dünyanın en çok turist çeken yeri olmakla birlikte kaygı verici durumlarla karşı

karşıyadır. Avrupa birkaç yıldan beri dünya turizm pazarındaki payından önemli bir miktar kaybetmiştir. Aynı zamanda, bir sosyal ve ekonomik etkinlik olan turizmin, Avrupalılar için önemi de artmaktadır. Avrupa'nın tüm devletleri, turizmi kalkınma planlarına katmaktadırlar. Topluluğu oluşturan insanları biraraya getirmek için etkin bir rol oynayan turizmin, yarın Avrupa'nın en önemli endüstrilerinden biri olacağı tahmin edilmektedir (21).

AT ülkeleri turizmin geliştirilmesine yönelik faaliyetlerini artırmışlar ve sorunun çözümünde en etkin faktör olarak gördükleri "Ortak Turizm Politikası"nı oluşturmaya yönelmişlerdir. Endüstride, doğrudan veya dolaylı olarak bağlantılı tüm hizmetleri bünyesinde toplayacak bu politikanın gerçekleştirilmesine yönelik ilk somut adım 1984 yılında atılmıştır. Bu tarihte onaylanan bir karar tasarısı çerçevesinde komisyon harekete geçirilmiş, 1986 yılında hazırlanan "Turizm Alanında Topluluk Faaliyetleri" başlıklı komisyon raporu ile turizm politikasının çerçevesi çizilmiştir.

Topluluk içinde turizmi kolaylaştırma ve destekleme turizmin coğrafi ve mevsimsel dağılımının geliştirilmesi, turistlerin daha iyi bilgilendirilmesi ve korunması, turizm endüstrisinde çalışma koşullarının iyileştirilmesi, AT'da turizm sorunlarının belirlenmesi ve turizmle ilgili fonların daha iyi kullanımının sağlanması şeklinde altı temel hareket noktasının belirlendiği bu rapor baz alınarak, bugüne kadar çeşitli yönerge ve karar tasarıları onaylanmıştır.

"Avrupa Turizm Yılı" ilan edilen 1990 yılında ise topluluk, faaliyetlerini hızlandırmış ve 1991 yılı Nisan ayında komisyon tarafından ikinci "Turizm Alanında Topluluk Faaliyet Planı" geliştirilmiştir. Bu planda, turistik faaliyetler bir

bütün olarak ele alınmış ve dikkatler, değişen turizm talebi karşısında topluluk turizm arzının, kalitesinin ve rekabet gücünün artırılması gereği üzerine çekilmiştir. Son on yıl içinde Avrupa'nın uluslararası turizm pazarında % 10 oranında pay kaybettiğinin vurgulandığı raporda uygulanması gereken faaliyet planı iki eksen üzerine oturtulmuştur. Ulusal politikalarda ve topluluk politikalarında turizmin desteklenmesi ve orta vadede turistik faaliyetlerin çeşitlendirilerek dünya pazarında Avrupa turizminin tanıtılması (22). Bugün AT üyesi ülkelerde uygulanan ekonomik ve sosyal anlamda kalkınmaya yönelik programlarda turizme verilen yer ve ağırlık farklı derecelerde dir.

Ülkemiz turizm pazarında AT ülkelerinin önemi büyüktür. Çünkü Türkiye'ye gelen turistlerin % 50'dan fazlasını AT ülkelerinden gelenler oluşturmaktadır. Bu nedenle ülkemizin topluluk standartlarına uygun, konaklama, danışma acentaları, ulaştırma sistemlerini oluşturması gerekmektedir.

Gerçekte Türkiye ve AT ilişkileri bir bekleme dönemindedir. Ülkemiz hem hükümet ve hem de özel sektör olarak, bu ilişkileri devamlı surette canlı tutma ve geliştirme gayreti içindedir. Ayrıca, gerekli tüm politika ve stratejilerin gözönünde bulundurularak AT'na giriş hazırlıkları sürdürülmelidir. Türkiye'nin AT'na katılmasının turizm açısından taşıdığı önem, topluluğun turizm politikası incelendiğinde daha açık olarak ortaya çıkmaktadır. Buna en güzel örnek, son zamanlarda; turizm faaliyetlerinin daha çok topluluğu oluşturan ülkeler arasında yapılmasının özendirilmesidir. Bu amaçla AT, 1991 yılı içinde "birleşik pazara" doğru Maastrich'te bir adım daha atmıştır. AT ülkeleri bu karar çerçevesinde teşvik tedbirlerinin uygulandığı bir iç turizm için gerekli anlaşmaya varmışlardır. Buna göre, 1993 yılından

itibaren tatillerini AT ülkelerinde geçirecek vatandaşlara AT Kalkınma Bankasından faizsiz kredi verilmesini öngören bir yasaı yürürlüğe koymuşlardır. Topluluk ülkelerinin kendi aralarındaki iç turizmi bu şekilde özendirip, dış turizmi asgariye indirme çabaları ülkemiz turizm endüstrisini olumsuz yönde etkileyecektir.

Ayrıca, AT'nun kısa bir zaman sonra vatandaşlarının seyahat edeceği AT dışı ülkelerdeki hizmet sektöründe de belli standartlar arayacak olması ve acentaların bu standartları tutturmayanlarla işbirliği yapmayacak olmaları bir başka olumsuzluktur. Sözkonusu olumsuzluklar, henüz yazılı bir metin şeklinde değilse bile, topluluğun turizm endüstrisi ile ilgili her toplantısında gündeme gelmektedir. Bu tür gelişmelerin de, Türk turizm endüstrisinin yapısına benzer yapılara sahip yani "tarih, deniz ve güneş" pazarlayan Yunanistan, İtalya ve İspanya gibi ülkelere prim yaptıracığı açıktır. Bu nedenle, ülkemize gelen turistlerin büyük çoğunluğunun AT çıkışlı olması gerçeği, topluluğun turizm konusundaki politikalarının yakından takip edilmesini gerektirmektedir. Böylece, topluluk içinde alınan kararlardan, Türk turizminin olumsuz etkilenmesi önlenmiş olacaktır. Aynı zamanda Türkiye'nin topluluğa girmesi, Türk turizminin karşı karşıya olduğu sorunların da çözümlenmesine yardım edecektir. Diğer taraftan sözkonusu olumsuzlukların ortadan kaldırılması için, Türk turizm endüstrisi içinde faaliyette bulunan kurum, kuruluş ve işletmeler zaman kaybetmeden Roma Anlaşması'nda yer alan seyahat özgürlüğünün kısıtlandığını Avrupalı turistlere bir lobi vasıtasıyla anlatmalı ve kendi hükümetlerine karşı tavır alabilmelerini sağlamalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM DİPNOTLARI

- (1) ŞAHİN, A. : **İktisadi Kalkınmadaki Önemi Bakımından Türkiye'de Turizm Sektöründeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi** TOBB, Ankara,1990, s. 102-108.
- (2) DPT : **I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)**, DPT, Ankara,1963.
- (3) DPT : **II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)**, DPT, Ankara,1968.
- (4) DPT : **III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)**, DPT, Ankara,1973.
- (5) DPT : **IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1984)**, DPT, Ankara,1978.
- (6) DPT : **V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)**, DPT, Ankara,1985.
- (7) DPT : **VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)**, DPT, Ankara,1990.
- (8) T.C. Resmi Gazete : **"Yatırımların, Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin ve İşletmelerin Teşviki ve Yönlendirilmesine Ait Esaslar"**, 29 Ocak 1993 tarih ve 21480 sayı.
- (9) T.C. Resmi Gazete : **"2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu"**, 16 Mart 1982 tarih ve 17635 sayı.
- (10) Türkiye Kalkınma Bankası : **Yıllık Rapor 1989**, Ankara,1990, s. 10.
- (11) TURBAN Turizm A.Ş. : **Türk Turizminde 35. Yıl**, Ankara,1990, s. 39.
- (12) CARLISLE, H.M. : **Management Concepts and Situations**, Science Research Associates inc., Chicago,1976, s. 4.
- (13) TOLUNGÜÇ, A., L. ÖZHAN: "Turizm sektörü", **Türkiye Ekonomisi Sektörel Gelişmeler**, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara,1992, s. 107-108.
- (14) BAŞBAKANLIK : **Hükümet Programı**, Başbakanlık Basımevi, Ankara,1991.
- (15) İLKİN, A., Z. DİNÇER: s. 99.
- (16) ÖZ-ALP, Ş. : "Turizm Sektöründe İnsangücü Açığının Uzaktan Öğretimle Karşlanması", **Kurgu Dergisi**, Anadolu Üni. Ş. 7, 1990, s. 472.
- (17) LUNDBERG, D.E. : s. 285.
- (18) HAMAMCI, C.: "Yerleşme ve Çevre Sorunları", **Türkiye Ekonomisi Sektörel Gelişmeler**, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara,1992, s. 247-256.
- (19) KAHRAMAN, N.: "Turizm Yatırımları ve Yabancı Sermaye", **Türsab Turizm Dergisi**, Ş. 59, 1987, s. 27.
- (20) HACIOĞLU, N.: "Turizmin Gelişmesinde Çok Uluslu Turizm İşletmelerinin Rolü", **T.C. Turizm Bankası A.Ş., Turizm Yıllığı 1986**, Ankara,1988, s. 109.
- (21) TURİZM YATIRIMCILARI DERNEĞİ : **Avrupa Turizminde Tek Pazar, 1992 ve Türk Turizmine Etkileri**, İstanbul,1990, s. 29.
- (22) KARAUÇAK, OĞUZ, Ş. : **Avrupa Topluluğunun Turizm Politikası**, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul,1991, s. 3.

SONUÇ

Turizm, yüzlerce yıla dayanan bir bilgi birikimi, bir heyecan, bir tutku, uluslararası ilişkileri ve kültürler arası diyalogu kavrama sanatı, gerçek bir yatırımcılığı ve uzmanlığı gerektiren çağdaş bir iş alanıdır.

Günümüzde turizm endüstrisi, dünya ticaret hacminde petrol, petro kimya ve otomotiv endüstrilerinden sonra 278 milyar dolar değerindeki ticaret hacmi ile gelen fertleri ve işletmeleri aşarak, uluslararası pazarda devletlerin çarpışmasıyla pazar paylarının artırılmaya çalışıldığı bir sektör haline gelmiştir.

Büyük insan kitlelerinin, yaşadıkları yerin dışında rahat ve huzurlu seyahat edebilmelerinin mümkün olmasıyla, turizm endüstrisi çağımızda üzerinde en çok durulan önemli etkinlik durumuna gelmiştir. Dünya nüfusunun hızla artması, endüstrileşmenin oluşturduğu sosyal ve ekonomik sorunlar, büyük şehirlerin hızla kalabalıklaşması, harcanabilir şahsî gelirin giderek artması, hizmet kalitesinin iyileştirilmesi ve rekabete yönelik teşvik edici olması, ekonomik ve sosyal rahatlığa olumlu etkisi olan turizm endüstrisinin etki hızını giderek artırmaktadır.

Turizm endüstrisi ne tek başına bir ekonomik faaliyet, ne de gelip geçici bir ekonomik süreçtir. Endüstride esas olan bir ülkenin sahip olduğu doğal çevrenin, tarihin, kültürün ve toplumsal karakteristiklerin sonsuza kadar pazarlanabilir nitelikte olmasıdır. Bu nedenle, herhangi bir durumda, herhangi bir politikanın oturacağı temel felsefe, doğal ve kültürel kaynakların bozulmadan sürekliliğini sağlamayı hedeflemek zorundadır. Ayrıca, turizm endüstrisinin kaynakları petrol, maden vb.

türdeki doğal zenginlikleri gibi tükenebilir bir özellik taşımamaktadır. Bu kaynakları, tükenebilir bir kaynak haline getirecek en temel unsur, geri dönülemeyecek bir çevre bozulmasıdır. Gerçekte kaynakların iyi kullanılması ve mevcut potansiyelin açığa çıkması ile sahip olunan avantajların uzun dönemde kalıcılığının sağlanması ancak ilgili kamu kuruluşlarının endüstri içinde yerlerini almaları ile mümkün olabilecektir.

Turizm endüstrisinde gelişmelerini tamamlayan ve hedef olarak kabul edilen ülkeleri incelediğimiz zaman, o ülkeleri ilginç ve çekici hale getiren faktörün sadece maddi kaynaklar, kültür, tarih ve tabiat zenginlikleri değil, onları değerlendiren insan ve organizasyon işlevi olduğunu anlarız. Yabancı rekabete karşı hiçbir koruyucu duvarın mevcut olmadığı turizm endüstrisinde milletlerin ve onu oluşturan fert, kurum ve kuruluşların işbirliğinde gösterdikleri akılcılıkları, bilgileri, vazife, sorumluluk ve organizasyon anlayışları, endüstrinin tüm özelliklerinin kıyasıya rekabet halinde bulunmasını gerektirmektedir. Turizm endüstrisinin ciddi ve sürekli bir katma değer oluşturması ancak kamunun destek ve denetiminde güçleri birleştiren iyi bir örgütlenme, gerçekçi ve sağlıklı bir politika ve stratejiye sahip olmakla mümkün olabilmektedir.

Turizm hareketlerinin ülkelerin ekonomisine yaptığı olumlu etkileri dikkate alan, elverişli doğal kaynaklara sahip olan ülkeler, turizm hareketlerini kendi ülkelerine çekebilmek amacıyla, konuya özel bir ilgi göstermektedirler. Ülkelerin ekonomisi üzerinde en belirgin etkiyi ödemeler dengesinde gösteren endüstri diğer birçok sektörün de gelirlerini önemli ölçüde etkileyerek, istihdam olanakları bakımından da önem taşımaktadır.

Turizm endüstrisinin ülke ekonomisine kazandırdığı dinamizmin devamı ve amaçlanan gelişmenin sağlanması turizm sektöründe uygulanacak politikanın bir ekonomik ana plana ve ona paralel hazırlanacak fiziksel planlara dayandırılmasıyla

istikrarlı olmasına bağlıdır. Bu husus, turizm politikasının çeşitli siyasal ve ekonomik görüşlere göre sık sık değişmeyen karakterde tutarlı yani bir "devlet politikası" niteliğinde kabulünü ve uygulanmasını gerektirmektedir. Sözkonusu ana plan, öncelikli gelişme bölgelerini, altyapı ihtiyaçlarını tespit ederek hazırlığını planlayıp örgütleyen, dünya turizm pazarından aldığı payı arttırmaya yönelik stratejik analizleri yapan genel anlamda uzmanlık gerektiren bir plandır. Turizm endüstrisinin gelişimi ancak kamu yönetiminin güçlü bir planlama, örgütleme ve desteklemesiyle mümkün olabilecektir.

Türkiye'de turizm faaliyetlerinde kamunun rolü, yıllara göre farklılık göstermektedir. 1970'li yıllarda devlet, kalkınma planları yapan, altyapı hizmetleri veren, işletme belgelendiren, yatırımlara düşük faizli kredi kullandıran, fiyat belirleme ve denetleme yapan, üstyapıda öncülük eden, personeli eğiten ve tanıtımı yapan bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

1980'li yıllarda devlet, turizm merkezleri dışındaki planlama yetkisini yerel idarelere devretmiş durumdadır. Ana altyapıyı yapar, detayları özel sektöre bırakır. Üstyapıyı çeşitli araçlarda teşvik eder (arsa tahsisi, hibe, kredi, ithal hakkı, vergi muafiyeti vb.). Fiyat belirleme olayı ortadan kalkarak, belirlenen fiyatları onaylama gündeme gelir. İşletme belgelendirme ve denetleme devam etmektedir. Personel eğitiminde özel sektör katılımı sağlanır.

1990'lı yıllarda ise, önceki yıllardakine ek olarak sektörel gelişme stratejileri belirlenir, uygulanması takip edilir. Planlama yetkileri yerel idarelere tamamen bırakılır. Altyapıda kullananın ödemesi prensibi uygulanır. Eğitimde sertifikasyon (kalite kontrolü) ön plana çıkar. Eğitim-istihdam ilişkisi kurularak, kalifiye eleman yetiştirmeye hız verilir. Gelişmemiş bölgelerdeki turizm yatırımlarında öncü olunur. Endüstriyi destekleme politikaları kasemeli olarak azaltılmaya çalışılır.

Ülkemizde turizm endüstrisinin temel kamu kuruluşu olması gereken Turizm Bakanlığı, şu anda sadece arazi tahsisi yapan, yatırım ile işletme belgesi veren endüstride etkin bir yetkiye sahip olmayan ve 1960 yılından bu yana 26 bakan değiştiren bir konumdadır. Halen bakanlığın, dolayısıyla ülkemizin endüstri ile ilgili bir temel politikası yoktur. Ülkemiz ekonomisi içinde turizm endüstrisinin ciddi ölçülerde payının artırılarak arzu edilen seviyeye çıkarılabilmesi için, Turizm Bakanlığının bağımlı bir bakanlık olmaktan çıkarılıp yaptırımcı bir bakanlık haline getirilmesi gerekmektedir.

Turizm Bakanlığı gerçekte bir yatırım, koordinasyon ve denetim gücü olan bir bakanlık olması gerekirken, son zamanlara kadar, endüstrinin fiziksel planlamaları bir başka bakanlık, altyapı hizmetleri başka bakanlık ile kamu kurum ve/veya kuruluşlarının yetkisinde kalmıştır. Ayrıca, teşvik tedbirlerinin alınması ve kullanılması için bir başka bakanlığın müsaadesi gerekmektedir. Endüstrinin alt yapısının esasını teşkil eden ulaşım, haberleşme, gerekli ithal makina teçhizatın ithal edilme formalitelerinin yerine getirilmesi diğer kamu kurum ve/veya kuruluşlarının bürokrasisi içinde bulunmaktadır. Bürokraside zaman kaybının yatırımların yavaşlamasına neden olduğu ve bu durumun zamanla devlet desteği ile geliştirilmeye çalışılan turizm endüstrisinin arzu edilen seviyeye gelinememesi endişesine yol açacağı tabiidir. Bu zaman kaybının devlet desteği ile sağlanan olumlu gelişmeleri durduracak düzeyde olup olmadığının araştırılması önemli bir konu olarak belirlendiğinden, kararnameler, yönetmelikler ve tebliğler ile getirilen zaman kaybettirici, bürokratik yükümlülükler ve bürokrasideki değerlendirme sürelerinin gözden geçirilmesinin gerekliliğine inanılmaktadır.

Hızla büyümekte olan endüstrinin finansman sorunu da büyüktür. Bu nedenle, sektörün kendisine özel bir ihtisas bankası kurması gerekmektedir. "TURBANK" ismini verebileceğimiz bu banka; şu anda faaliyette bulunan "Kalkınma Bankası" 'nın içinde bulunduğu zorlukları aşan ve turizm endüstrisinin tüm kesimle-

rinin katkı ve sermayeleriyle kurulan aynı zamanda sektörün sigortacılık işlevini de üstlenen bir yapıda olması gerekmektedir. Gerçekte bugün ne devletin ne de özel sektörün endüstrinin finansman ihtiyaçlarını tam olarak karşılayabilmeleri mümkün değildir. Endüstrinin ürettiği kaynakların bir kısmının yeniden sektöre sermaye ve yatırım olarak dönmesi ile sektöre karşı kamunun finansman sorumluluğunun giderek azaltılması programlı bir şekilde uygulanmalıdır. Gerçekte uygulamadaki bağımlılık ve ilgili kurumlar arasındaki koordinasyonsuzluk sektörde politika ve önceliklerin bulunmamasının bir sonucudur. Çoğu kez yapılan uygulamalar olayları yönlendirmek şeklinde değil, izlemek şeklinde olmuştur. Bu nedenle politikaların plan disiplini dışında bırakılmaması gerekmektedir.

Turizm endüstrisinin dünya turizm endüstrisine entegrasyonu, dışa dönük ekonomik gelişme politikalarına daha etkin bir şekilde yer verilmesine, rekabete dayalı bir turizm pazarının işbirliğine ve devletin diğer ekonomik sektörlerde olduğu gibi, turizm endüstrisinde de yönlendirici, destekleyici, kolaylaştırıcı işlevlerini üstlenmesine bağlıdır.

Gerçekte oluşturulacak ülkemiz turizm politikasını sektör adına sadece Turizm Bakanlığının üretmesi yetersiz ve/veya hatalı olacaktır. Endüstri içinde 1992 yılı sonu itibarıyla yirmibeş trilyon liralık yatırım yapan girişimcilerin de bu politika üretimi konusunda yerlerini almaları gerekmektedir. Turizm hareketini oluşturan taraflar hızla çeşitlenmekle beraber, sektör içinde ortak politikaların oluşturulması ve iç dayanışmanın güçlendirilmesi konusunda yeterli aşamanın sağlanamadığı gözlenmektedir. Endüstri içindeki taraflar, bir bütünü oluşturan unsurlar olmaktan çok, karşı taraf anlayışı içinde rollerini sürdürmektedirler. Bu olumsuzluk düzenlenecek bir "Turizm Konseyi" içinde tüm tarafların da katılımıyla ortadan kaldırılmalıdır. Bu konsey, ilgili kamu sektörü temsilcileri ile özel sektör temsilcilerinin iştirakiyle kurulmalı ve başlıca şu amaçlara yönelik olarak bir tartışma ve bilgi aktarma ortamı oluşturulmalıdır:

– Türk turizminde kapasitelerin artırılması, uluslararası piyasalarda rekabet gücümüzün geliştirilmesi ile hizmetlerin kalitesinin yükseltilmesi,

– Mevsim başı ve sonundaki konaklama üniteleri kapasitelerinin en iyi şekilde kullanılmasını temin etmek için planlamalar yapılması, fiyat ve pazarlama stratejilerinin saptanması, tanıtma kampanyaları düzenlenmesi, denetim sistemlerinin kurulması.

Kamu sektörü ve özel sektörün turizm endüstrisi içinde çeşitli alanlardaki faaliyetlerinin koordinasyonunu sağlayacak olan böyle bir konseyin kararlarının tavsiye kararları niteliğinde olması esastır. Ancak konsey çalışmalarının sonuç ve kararları doğrudan doğruya Turizm Bakanlığı'na rapor edilmelidir.

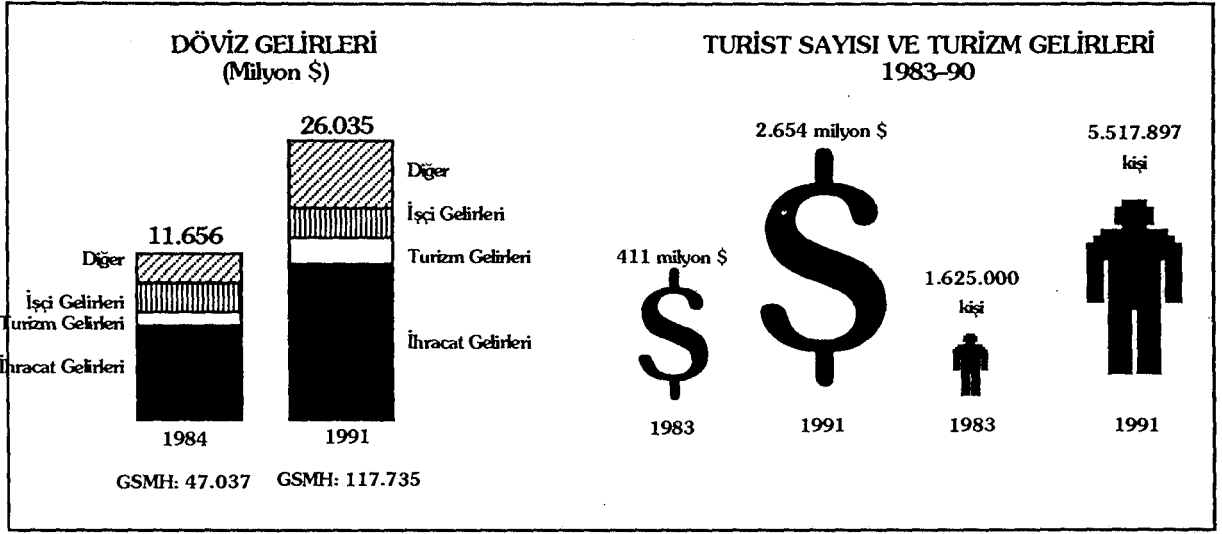
Turizm faaliyetlerinin ülkemizde bugün ulaştığı düzey, toplam ekonomik ve sosyal faaliyetler içinde giderek artan önemi ve etkilere açık karmaşık yapısı bu sektörün yönlendirilmesini oldukça güç hale getirmektedir. Ekonomik, sosyal ve kültürel tüm faaliyet alanlarının ortasında sıkı bir ilişkiler dokusunun şekillendirdiği turizm kavramı, tanıtmadan çevre korumaya, işletmeden eğitime kadar geniş bir ihtisas alanları bütünü oluşturmaktadır.

İzlenen kamu desteği politikaları neticesinde 1980'li yıllarda turizm, Türk ekonomisinde en gözde sektör haline gelirken, bu gelişmenin sosyal, kültürel ve toplumsal etkileri önemli boyutlara ulaşmıştır. 1985–1990 yıllarını kapsayan dönemde ülkemize gelen turist sayısı ve turizm gelirleri yaklaşık 2 misli artmıştır. 1990'da ülkemize gelen 5.374.000 yabancı, 3.3 milyar \$ harcama yapmıştır. Ülkemize gelen yabancıların artış hızı 1985–1990 yıllarında % 10.2, turizm gelirlerinin büyüme hızı ise % 11.1 olmuştur. Aynı yıl turizm, ihracat gelirlerinin % 25.2'sini, ithalat gelirlerinin % 3.8'ini, özel tüketimin ise % 4.9'unu oluşturmuştur. Bu göstergeler, uluslararası turizmin Türkiye ödemeler dengesinde belirgin bir yere sahip olduğunu ve turizm gelirlerinin ulusal gelir içindeki yerinin gelişmiş turizm ülkelerindeki düzeye çıktığını göstermesi bakımından anlamlıdır.

1991 yılında bir önceki yıla oranla turist sayısı % 2.6 artarak 5.517.897 kişiye ulaşmış, turizm gelirleri ise % 17 azalarak 2.7 milyar \$'a gerilemiştir. Bunun nedeni körfez krizinin olumsuz etkileridir. Ancak 1991'de turist sayısının azalması yanıltıcı yorumlar getirmemelidir. Çünkü bu dönemde ülkemizin gerçek ve geleneksel turizm pazarlarından gelenlerin sayısı azalmış olup Bulgaristan, Romanya ve Bağımsız Devletler Topluluğu kaynaklı turist sayısında büyük artışlar olmuştur. 1992 yılında turizm gelirleri 4.1 milyar dolar ve ülkemize gelen turist sayısı da 6.3 milyon kişiye ulaşmıştır. 1993 yılında çok daha iyi bir turizm sezonu beklenmektedir.

1986-1992 yıllarını kapsayan dönemde yoğun turizm talebi ülkemizde turizm yatırımlarını uyarmış ve özel kesimin konaklama tesisi yapımı girişimleri devlet tarafından desteklenmiştir. Bu dönemde belgeli konaklama tesisi yatak kapasitesi 50.000'den 200.000'e çıkmış ve hizmete giren tesis sayısında gerçek bir sıçrama olmuştur. İstatistikler 1991 yılında turizmde devletin 682.8 milyar TL., özel sektörün de 3.412 milyar TL. yatırım yaptığını göstermektedir. 1992 yılında turizm yatırımlarının tüm yatırımlar içindeki payı % 4'e yükselirken sektörün desteklenmesi için son 5 yılda gösterilen çabalar da ürünlerini vermiştir. Yatırım teşvik belgelerinin yüzde dağılımı 1989'da % 18.5 gibi bir düzeyde gerçekleşirken bu yüzde, 1990'da % 7.4, 1991'de ise % 4'e gerilemiştir. Gerileme eğilimi 1992'de de devam etmiştir. 1991 yılında değiştirilen ve 1992'de de devam ettirilen yetersiz kamu destekleme politikaları neticesinde yarım kalmış bir çok konaklama ünitesine rastlanmaktadır. Ancak, 1993 yılında bu ünitelerin tamamlanarak endüstri hizmetine sokulabilmesi amacıyla gerekli destekleme politikaları mevzuat altyapı çalışmaları devam etmektedir.

Şekil 16'da döviz gelirlerimiz ile turist sayısı ve turizm gelirlerimiz yer almaktadır.

ŞEKİL 16: DÖVİZ GELİRLERİ VE TURİST SAYISI İLE GELİRLERİ

KAYNAK: HDTM, *Başlıca Ekonomik Göstergeler*, Ankara, Aralık 1992, s. 44.

Turizmden sağlanan döviz gelirleri, 1984 yılında GSMH'nin yüzde 1'i düzeyinde iken, 1988 ve sonrasında ortalama yüzde 3 düzeyinin üzerine çıkmıştır. Türkiye'nin toplam döviz gelirleri içinde turizmden sağlanan döviz gelirleri, 1984 yılında yüzde 4.7 paya sahipken bu oran, 1987'den sonra yüzde 10'un üzerine çıkmıştır.

Turizm sektörünün 1987-1991 arasındaki beş yıl içinde ekonomiye yaptığı katkısı sergileyecek bir başka gösterge de, aynı dönem içinde hiçbir desteğin esirgenmediği ülkemiz ihracatı ile yapılacak karşılaştırma olmaktadır. Tablo 10'da bu karşılaştırma yer almaktadır. İhracatın her yıl belli bir düzeyde desteklenmesi gerekirken, turizme yönelik desteklerin getirisinin turizm yatırımının ekonomik ömrü boyunca devam ettiği daima hatırlanmalıdır.

Açıklamalar	Turizm	İhracat
- Sağlanan "maddi teşvikler" toplamı (milyon \$)*	506	3.800
- Elde edilen döviz gelirleri (milyon \$)	13.216	63.101
- Sağlanan "maddi teşvikler" / elde edilen döviz geliri (%)	3.8	6.0
- "Maddi teşvik" olarak verilen her \$'ın getirisi (\$)	25	17
- Döviz gelirinin ortalama yıllık artış hızı (%)	38.9	12.6
- 1987'den 1991'e artış (%)	239.5	71.8
- Turizmden sağlanan döviz geliri / ihracattan sağlanan döviz geliri (%)		
1987		13.3
1991		20.9

* Turizme sağlanan "maddi teşvikler" KKDP ile TP'nden, ihracata sağlanan "maddi teşvikler" ise, İhracatta Vergi İadesi, Destekleme Fiyat İstikrar Fonu ile KKDP'nden oluşmaktadır.

TABLO 10: İHRACAT İLE TURİZME SAĞLANAN TEŞVİKLER VE EKONOMİYE KATKILARININ KARŞILAŞTIRMASI, (1987-1991)

KAYNAK: TYD, **Turizm Yatırımlarının Ekonomiye Katkıları Araştırması**, İstanbul, Nisan 1992, s. 129.

Türkiye'nin bugünkü turizm endüstrisine olan talep eğrisi olumlu olarak seyretmektedir. İçinde bulunulan dünya ekonomik durumundaki gelişmelerin çok iyi takip edilerek geleceğin tahmini yapılması ve gerekli tedbirlerin zaman geçirilmeden alınarak uygulanması gerekmektedir. Bu husustaki tespit ve tedbirler aşağıda sunulmuştur:

- En büyük pazarımız Avrupa ülkelerinin ekonomik şartları ağırlaşmaktadır.
- Ortak pazar entegrasyonunun sonuçlarının turizm üzerindeki tahmini negatif tedbirleri takip ve izale edilmelidir. Bu hususa mukabil şartların da şimdiden analiz edilerek gerekli stratejilerin hazırlanmasına çalışılmalıdır.
- Türkiye'deki döviz kur politikasının tahmini geleceği ve trendinin turizm işletme sahipleri ile seyahat acentelerinde çok iyi hesaplanması şarttır.

– Turizmin geleceği rekabet şartlarının en iyi şekilde algılanmasını, ekonomik işletme ve iş verimliliği ile kaliteli bir hizmet arzını gerektirmektedir. Bu hususta turizm eğitimi sistemli olarak geliştirilmelidir.

– Turizm endüstrisinde finansal desteklerin sağlam temellere oturtulması ve işletilmesinin sağlanması için gerekli finans ve sigorta hizmetlerini görecektir bir sektör ihtisas bankası kurulmalıdır. Kamu desteğinin ilan edilen zamanlarda gecikmeden yerine getirilme politikası endüstride geliştirilerek devam ettirilmelidir.

– Esas itibarıyla sektörün ilgili kuruluşları ile özel sektör ve kamu sektörü uyum içinde koordineli bir işbirliği içinde olmalıdır. Turizm endüstrisinin geleceğinin ve strateji alternatiflerinin üretileceği bir "Turizm Konseyi" zaman geçirilmeden kurulmalıdır.

Gelecek üzerine araştırma yapan uzmanlara göre turizm endüstrisi önümüzdeki yıllarda azımsanamayacak şekilde büyüyecektir. Sanayideki hızlı gelişmenin sağladığı teknolojik kolaylıklar, refah seviyesinin artması ile gelir seviyesinin yükselmesini, boş zamanların çoğalmasını sağlamıştır. Öte yandan merak ve görülmeyen yerleri görmek arzusu içgüdüsel olarak insanları turizme yöneltmektedir. Dünya Turizm Örgütü, önümüzdeki 20 yıla gümrük geçişlerinde % 4.5–5.5 arasında bir artış tahmin etmektedir. 2000 yılında turizmin dünyanın en büyük endüstrisi ve en önemli dış satım sektörü olacağını ileri süren örgüt uzmanları turizm harcamalarının da beş katına çıkacağını hesaplamaktadırlar.

Ülkemizin turizm potansiyeli bakımından eşsiz bir ülke olduğu görüşü, yerli ve yabancı turizm otoritelerince kabul edilmektedir. Gerçekten dünyada, topraklarında tarihle tabiatın böylesine kucaklaştığı turizmin her türünü ve unsurunu böylesine kucaklayan ikinci bir ülkeye rastlamak güçtür. 1.432 km.'lik doğal plajları 18 milyon hektarlık orman alanı, yüzlerce göl ve göleti, bir çok akarsuyu, yüksek dağlık alanları, 1500'ü aşkın içmece ve kaplıcası, 15 değişik uygarlığa ait

tarih öncesi çağlara uzanan 10.000'den fazla tarihi kenti ve müzelerindeki 2.320.255 adet tarihi eseriyle, her iklim ve irtifayı kapsayan coğrafi yapısı ile turisti "müşteri" değil de "misafir" sayan insanıyla Türkiye, dünyanın en önemli turizm merkezi olma yolundadır. Ülkemizde kamu sektörünce yoğun olarak 1980'li yıllarda desteklenmeye çalışılan turizm endüstrisi dünya turizm pazarından daha büyük bir pay almaya adaydır. Destekleme politikalarının gerekli olduğu biçimde ve zamanda uygulanması neticesinde, endüstrinin ülkemiz ekonomisine katkıları 1980-1990 yıllarını kapsayan dönemde gözlenmiştir. Turizmdeki potansiyel zenginliğine uygun olarak özellikle son on yılda bu sektörde büyük bir yatırım hamlesi yapılmıştır. Bu gelişme esas itibarıyla üç ana nedene bağlanabilir. Birincisi, ülkede sağlanan huzur ortamı ve izlenen dışa açık serbest ekonomi politikası, ikincisi 1982 Mart ayında yürürlüğe giren 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununun getirdiği yeni yasal çerçeve, üçüncüsü ise sürekli bir arayış ve çevre kirlenmesi konusunda aşırı duyarlılık içinde olan uluslararası turizm hareketlerinin geleneksel pazarları tüketerek ülkemizi keşfetmesidir.

Gerçekte, Türkiye'nin artık keşfedilmeyi beklemeye de zamanı yoktur. 2000 yıllarında sektörün on milyar \$/yıl gelire ulaşması planlanan ve bu konuda yoğun bir gelişme dinamiği gösteren Türkiye'yi, uluslararası gündemin ilk sıralarına sokabilme mücadelesi, ekonomide, politikada ve kültürde olduğu gibi turizmde de kendisini göstermelidir. Turizm endüstrisindeki olumlu gelişmeler ülkemizin daha çabuk gelişmiş ülkeler sınıfına sokabilecek bir karakter yapısına sahiptir. Bu nedenle kamunun işlevsel bir örgüt yapısıyla turizm endüstrisini destekleme politikasının devam etmesi gerekmektedir.

EKLER

EK I-A

ULUSLARARASI TURİZM İSTATİSTİKLERİ TANIMLAR SINIFLAMASI VE KARŞILAŞTIRILABİLİRLİĞİ

1- TURİZM İSTATİSTİKLERİ DERLEYEN ULUSLARARASI KURU- LUŞLAR

- Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (WTO)
- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)

WTO ve OECD'nin yıllık olarak aylar itibariyle derlediği bilgiler aşağıdadır.

- Ülkeye gelirler (sınır giriş istatistikleri)
- Konaklama tesislerine geliş ve gecekalmeler (yerli ve yabancı)
- Turizm gelir ve gideri
- Tesis doluluk oranı
- Ülkede ve tesiste ortalama kalış süresi
- Yatak kapasitesi
- Bu bilgilere ek olarak WTO yurt dışına çıkışlara, OECD ise;
- Turizmde istihdam edilen kişi sayısı
- Turizm fiyatları trendi
- Taşımacılık harcamalarına ilişkin bilgileri yıllık bültenlerinde yayınlanmaktadır.

2- ULUSLARARASI TURİZM İSTATİSTİKLERİ STANDARDI

2.1- Tanımlar :

Turizmde istatistiklerine dahil edilmesi gerekenler :

- Yabancı Ziyaretçi (Visitor)

Milliyeti ne olursa olsun ziyaret edilen ülkede ikamet etmeyen ve o ülkeyi para karşılığı bir iş yapmak amacı dışındaki amaçlarla ziyaret eden kişi.

Yabancı ziyaretçiler ülkede kalıp kalmadıklarına göre ikiye ayrılırlar :

Yabancı Turist

Ziyaret edilen ülkede en az 24 saat veya en az bir gece geçiren yabancı ziyaretçi.

Yabancı Günöbirlikçi

Ziyaret edilen ülkede 24 saatten az kalan ve geceleme yapmayan yabancı ziyaretçi.

Yerli Turist (Domestic Tourist)

Milliyeti ne olursa olsun, ikamet ettiği ülkede, daimi ikametgahı dışındaki bir yere para kazanmak amacı dışındaki amaçlarla ve en az 24 saatlik süre için veya en az bir gece kalmak üzere giden kişi.

Yurt Dışına Giden Yerli Turist

Yabancı bir ülkeye en az 24 saat veya bir gece kalmak üzere giden yerli ziyaretçi.

Yurt Dışına Giden Yerli Günöbirlikçi

Yabancı bir ülkeye 24 saatten az bir süre için veya geceleme yapmaksızın giden yerli ziyaretçi.

Turizm İstatistiklerine Dahil Edilmemesi Gerekenler :

Kalıcı Göçmen

Bir ülkeye bir yıl daha uzun süre kalmak amacıyla gelenler. Onlarla birlikte gelen aile fertleri ya da onlara bağımlı kişiler ile onlara katılmak üzere gelenler de bu sınıfa dahildir.

Geçici Göçmen

Günlük olarak ya da daha az sıklıkta düzenli bir şekilde sınırı geçen sınır işçileri haricinde bir ülkeye bir yıldan daha az bir süre için ücret karşılığı çalışmak amacıyla gelen kişi, aile fertleri ve bağımlı olarak gelenler bu sınıfa dahildir.

Göçebe

Bir ülkeye hemen hemen sabit aralıklarla girip çıkan ve önemli sürelerde kalan kişi ile sınıra yakınlığı nedeniyle sık sık kısa sürelerle sınırdan girip çıkan kişi.

Diplomat ve Konsolosluk Temsilcileri

Görev yaptıkları yabancı ülkede kendilerine ayrılan yerlerde ikamet eden kişiler. Bu kişiler kendi ülkelerinden gönderildikleri ülkeye seyahatlerinde veya geriye dönüşlerinde turizm istatistiklerine dahil edilmezler. Beraberindekiler için de aynı kural geçerlidir. (Üçüncü bir ülkeye gidişlerinde turist sayılırlar.)

Silahlı Kuvvetler Mensupları

Ülkelerinden görevli gittikleri ülkelere gidişlerinde veya ülkelerine geri dönüşlerinde turizm istatistiklerine dahil edilmezler (Üçüncü bir ülkeye gidişlerinde turist sayılırlar).

Mülteci

İrk, din, milliyet, belirli bir sosyal grubun veya politik fikrin savunucusu olması nedeniyle eziyet görme korkusuyla, o ülkenin himayesini istemeyen veya milliyetsiz olan ve daimi ikametgahı olan ülkenin dışında bulunan korku nedeniyle ülkesine dönmekten çekinen kişi.

Vatansızlar

Hiç bir devlet tarafından kimlik verilmeyen ve kişilik kartı olarak ulaştırma biletini kullanan kişi.

Sınır İşçileri

Sınıra yakın oturan ve komşu ülkede çalışmak üzere gidip gelen kişi. Düzenli ve sık aralıklarla sınırı geçen bu kişiler geçici göçmenlerden farklı niteliktedir.

Transit Yolcuları

Hava veya deniz limanlarında transit bölgeden çıkmayanlar., kalmayı gerektiren bazı ülkelerde transit ziyaretçi istatistiklerine girer.

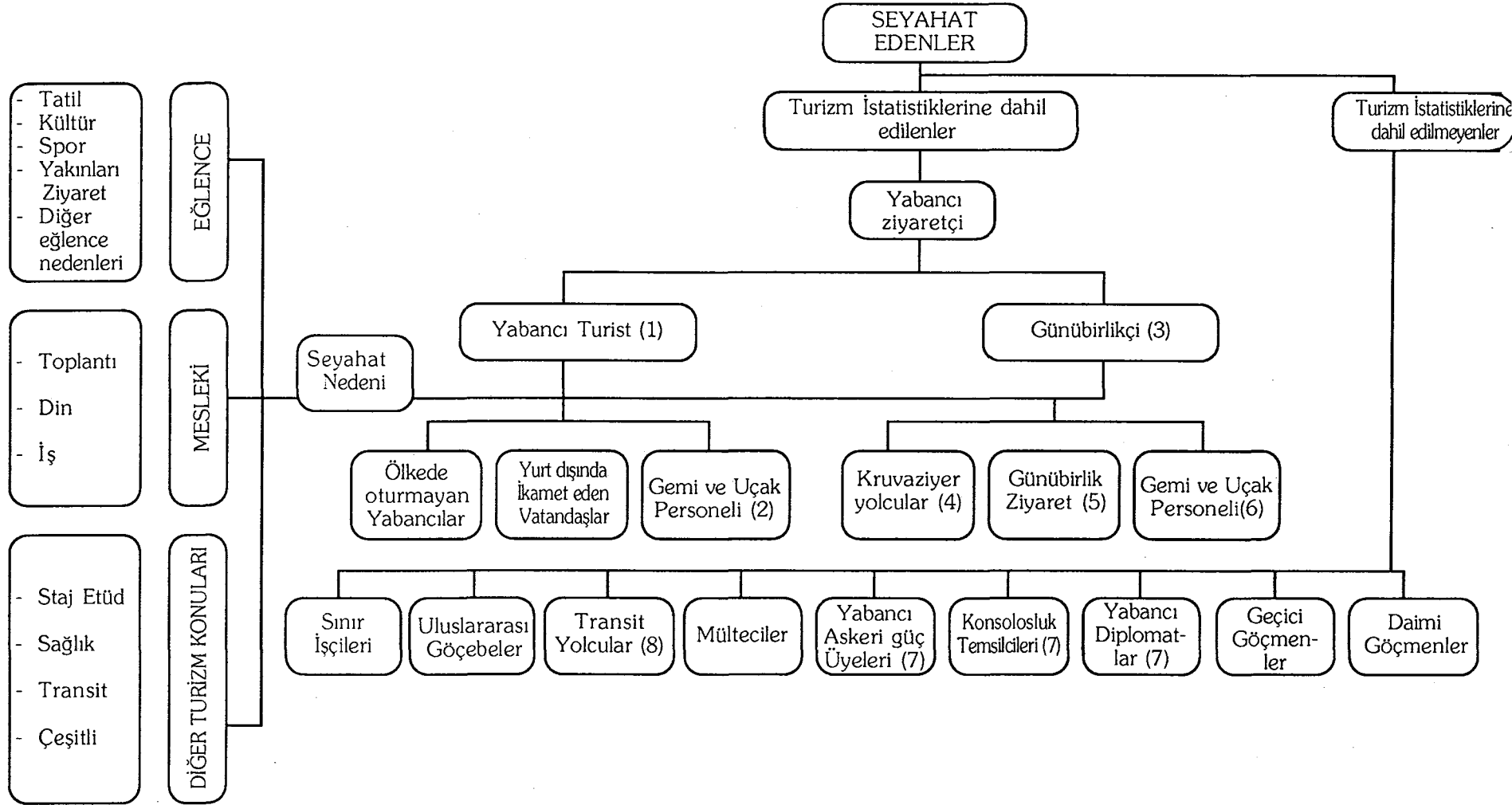
2.2. Seyahat Edenler Sınıflaması (WTO)

2.2.1. Sınır İstatistikleri :

WTO'nun sınıflandırmasına göre seyahat edenler (traveller) turizm istatistiklerine dahil edilmesi ve edilmemesi gerekenler olarak iki gruba ayrılırlar (Tablo : Ek 1).

Turizm istatistiklerine dahil edilmesi gerekenler ise turist ve günübirlikçi olarak iki grupta sınıflandırılır.

TABLO EK 1: DÜNYA TURİZM ÖRGÜTÜ SEYAHAT EDENLER SINIFLAMASI

Turiste Dahil Edilmesi Gerekenler

- Yurt dışında ikamet eden yabancılar
- Yurt dışında ikamet eden ancak ziyaret edilen ülkede geceleme yapan mürettebat
- Yurt dışında ikamet eden vatandaş

Turistler geliş amaçlarına göre aşağıdaki başlıklar altında sınıflandırılabilir :

Zevk ve Eğlence

- Tatil
- Kültür
- Aktif Spor
- Arkadaş akraba ziyareti
- Diğer zevk amacıyla ziyaretler.

İş

- Toplantı
- Özel görev
- İş

Diğer Turizme Yönelme Nedenleri

- Öğrenim
- Sağlık
- Transit
- Diğer

Günübirlikçilere dahil edilmesi gerekenler

- Deniz gezisi yapan yolcular (gemide geceleleyenler)
- Günlük ziyaretçiler (aynı gün gelip ayrılanlar)
- Ülkeyi günübirlik ziyaret edip bir konaklama tesisinde geceleme-yen yabancı mürettebat olarak belirlenmiştir.

Burada WTO ve OECD turizm komitesinin önemle üzerinde durdukları konu (istatistiklerin karşılaştırılabilir olması ve pazar analizleri için) gelen kişilerin ikamet ülkesine ayrımlarının yapılması (özellikle harcamaları açısından önemli), yurt dışında ikamet eden vatandaşların, uçak gemi vs. mürettebatının turizm istatistiklerine dahil edilmesidir. Amaçlarına göre ayırmada ise iş ve özel seyahatlerin ayırımının bilinmesi, kara yoluyla gelişlerde de özel araba ve otobüs ile gelenlerin ayırımının bilinmesi önem taşımaktadır.

2 . 2 . 2 . Konaklama İstatistikleri

Günümüzde ülkeler gerçek turizm hacmini tesbit edebilmek için konaklama tesisleri kayıtlarına dayanan konaklama tesislerine giriş ve geceleme bilgilerine ihtiyaç duymaktadırlar. Hatta bazı ülkeler (örneğin AT üyesi bazı ülkeler) sınır formalitelerinden kaçınmak amacıyla sınır istatistikleri tutmakta, konaklama istatistikleriyle yetinmektedirler. Bu yolla bilgi toplamak hem otel idarecilerinin yararınadır, hem de yabancı turistlerin yanısıra yerli turistlerin de hareketlerini izleme olanağı sağlar. Burada dikkat edilmesi gereken husus ülkede yerleşik olan veya uzun süreli kalan yabancıların yerli turist olarak kabul edilmesi gerektiğidir.

Konaklama İstatistikleri Turistin :

- Konaklama tesisine gelişini (1)
- Gecelemesini (2)
- İkamet ülkesini
- Tercih ettiği tesis cins ve sınıfını
- Tercih ettiği bölge, yöre veya ili
- Tesiste ortalama kalış süresini

ayrıca tesisin doluluk oranını verir.

Konaklama istatistikleri konusunda WTO ve OECD Turizm Komitesinin ülkelerden istediği standart :

- Kayıtlı tüm tesislere geliş ve geceleme
- Otel ve benzeri tesislere geliş ve geceleme,

şeklinde olup tesisler şu şekilde iki grupta değerlendirilmektedir.

Otel ve Benzeri Tesisler

Otel, motel, pansiyon ve oberji içerir (OECD Tanımı), ancak WTO otel ve benzeri tesislere tatil köylerini dahil etmektedir.

Yardımcı Konaklama Tesisleri (Sosyal Turizm Tesisleri)

Gençlik yurtları, turist yatakhaneleri, dinlenme ve eğlence merkezleri (recreation centre), kiralık ev, daire, villa ve odalar, kampingler, sağlık tesisleri ve diğerlerini içerir (Dağ kulübeleri, yatlar vs.) Ancak WTO'nun bu tanımından farklı olarak OECD sınıflamasında tatil köyleri de bu sınıfa dahildir.

2 . 2 . 3 İstatistiklerin Karşılaştırılabilirliği :

İstatistiklerin standartlaşması yolunda gerek WTO gerekse OECD'nin tüm çabalarına rağmen ülkelerin turizm istatistikleri tam anlamıyla karşılaştırılabilir nitelikte değildir. Örneğin tüm ülkeler belgeli konaklama tesislerindeki konaklayan kişi ve geceleme sayılarını vermemektedir. Bazı ülkelerde otel ve benzeri tesisler için bilgi vermemekte, bilgileri sadece otelleri kapsamaktadır. Dolayısıyla ancak aynı tür bilgiyi veren ülkelerin verileri birbirleriyle karşılaştırılabilir niteliktedir. Ortalama kalış süreleriyle ilgili olarak tesiste ve ülkede olmak üzere iki ayrı ortalama kalış söz konusudur. Zaman zaman bu iki farklı ortalamanın karşılaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Gelen turist birkaç tesiste konakladığı için ülkede kalış daha fazla geceyi gösterir.

Nitekim sınır girişi istatistiklerinde de aynı sorun vardır. Bazı ülkeler istatistikleri tüm seyahat edenler (traveller), bazıları ziyaretçi (visitor), bazıları ise turist olarak derlemektedir. Birbirinden farklı kapsamda olan her bir grup ancak kendi içlerinde karşılaştırılmalıdır. Yine gelen sayılarıyla, gelirler kullanılarak ortalama harcamaların bulunmasında gelen sayısının farklı kapsamlarda oluşu nedeniyle yanıltıcı rakamlar ortaya çıkmaktadır. Elde edilen turizm geliri ziyaretçi yerine turist sayısına bölündüğünde ortalama harcama haliyle daha yüksek çıkmaktadır. Turistten elde edilen gelir ile gününbirlikçiden elde edilen gelir ayrımı bilinmediği sürece geliri ziyaretçiye bölerek ortalama harcama hesaplanması doğru olacaktır.

Ülkeler arası karşılaştırmaların sağlığı açısından aynı standarttaki verilerin kullanılmasına özen gösterilmelidir.

EK I-A BÖLÜM DİPNOTLARI

- (1) Konaklayan Kişi (veya tesise gelişler) : Bir konaklama tesisinde en az bir gece kalan kişi sayısı.
- (2) Geceleme : Bir konaklama tesisinde yerli veya yabancı turist tarafından geçirilen her bir gece sayısı.

EK I-B

TURİZM İSTATİSTİKLERİNİN İLGİLİ OLDUĞU ALANLAR

Özneİlgili olduğu istatistik ve metodla ilgili alanlarTURİZM HAREKETLERİ VE FAALİYETLERİ

• Uluslararası turizm akımı	Yer değiştirme istatistikleri Taşımacılık istatistikleri
• Yurtiçi turizm	Turizm hareketi ve kayıtlarını örnek alma Faaliyetlere, durumlara, amaçlara genel bakış. Zaman analizleri Jeo istatistik
• Rahatlık Sağlama	Sosyal ve demografik istatistikler
Geziler	Sosyal göstergeler
Kültür	Sosyoloji, sosyometri
Spor	Zaman kullanımı
Alışveriş	Boş zaman ve rekreasyon
Kumar	Ekoloji istatistikleri

TURİZM PAZARLAMASI

• Üretim ve ürün geliştirme	Pazar ve davranış araştırmaları
• Tanıtma ve satış çabaları	Proje ve deneyler
• Maliyet politikası	

TURİZM HİZMETLERİ

- Rahatlama
- Restoran
- Alışveriş
- Eğlence
- Para işlemleri
- Tur operatörlüğü ve acentalar
- Taşıma (yurt içi ve dışı)
- Sağlık

- Alışveriş istatistikleri
- Çalışma istatistikleri
- Yatırım ve geliştirme istatistikleri
- Yabancı meslekler
- Dış ticaret
- Hükümetin görevleri
- Ekonomik göstergeler
- Taşımacılık büroları istatistikleri

TURİZM GİDERLERİ

- Tüketim giderleri
- Gezici turistler
- Yurtdışına gezi yapanlar
- Yurtiçi turizm
- Turizmle ilgili sayılan diğer giderler
- Uluslararası seyahat giderleri

- Ulusal raporlar
- Ödemeler dengesi
- Vergilendirme ve sübvansiyonlar (Ulusal, yerel)
- Fonlar, Ziyaretçi ve ülke halkı giderlerine genel bakış
- Gelir dağıtım
- Girdi çıktı tablosu

TURİZM PLANLAMASI

- Fiziksel planlama
- Ekonomik planlama
- Politik (ulusal, bölgesel endüstri, girişim)
- Eğitim
- Turizm kârları (net)

- Tahminler
- Ekonomi ekonometri
- İşletme bilimi
- Araştırma çalışmaları
- Eğitim istatistikleri

EK II-A

TURİZME YÖNELİK DOĞRUDAN VE DOLAYLI TEŞVİKLER

I/ YATIRIM TEŞVİKLERİ

A/ 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu'na göre (TTK):

- 1/ Turizm Kredileri (Madde 14): Turizm kredileri öncelikle turizm alanları ve merkezlerine yapılacak yatırımlara tahsis edilecek ve sektör için dış kredi temininde Hazine'nin sağladığı diğer dış kredilere uygulanan koşullar turizm kredilerine de uygulanacaktır.
- 2/ Orman Fonuna Katkının Taksitlendirilmesi (Madde 15): Orman bölgelerinde turizm yatırım belgeli tesislerin Orman Kanunu'na göre ödemek zorunda oldukları bedel, tahsisin yapıldığı yılı izleyen üçüncü yıldan sonra, beş yıl vadeli ve beş eşit taksitte ödenecektir.
- 3/ Elektrik, havagazı ve su ücretleri (Madde 16): Turizm bölge ve merkezlerindeki belgeli yatırımlara en düşük tarife uygulanması.
- 4/ Haberleşme ve yabancı personel çalıştırma kolaylığı.
- 5/ Kamu arazilerinin turizm yatırımlarına Yap-İşlet-Devret Modeli çerçevesinde 49 yıl süre ile tahsisi (Madde 8).
- 6/ Turizmi Geliştirme Fonu (Madde 21): Fon'dan belgeli turizm yatırımlarına düşük faizli kredi sağlanacaktır.
- 7/ Yat Turizmi Teşvikleri (Madde 26-29).

B/ Yatırımların, döviz kazandırıcı hizmetlerin ve işletmelerin teşviki ve yönlendirilmesine ait esaslar çerçevesinde sektöre tanınan teşvikler

1/ Yatırım İndirimi (202 sayılı Yasa'nın 16. maddesi ile)

a- Gelir vergisinde

b- Kurumlar vergisinde

2/ Yatırım Malları İthalatı (gümrük resim ve harçlarından muafiyet)

3/ Bina İnşaat Harcı İstisnası (2589 sayılı Yasa)

4/ Orta ve uzun vadeli yatırım kredilerinde Vergi Resim ve Harç İstisnası (3505 sayılı Yasa. 31.12.1993 tarihine kadar yapılan işlemlerde geçerlidir).

5/ Kaynak Kullanım Destekleme Primi (Bakanlar Kurulu Kararı 84/8860)

6/ Katma Değer Vergisi Ertelemesi (3065 sayılı Yasa)

7/ Finansal Kiralama Kanunu (3226 sayılı Yasa)

8/ Gümrük Muafiyeti

9/ Teşvik Primi

C/ Yabancı Sermayeyi Teşvik Mevzuatı ile 32 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Karar (TPKK) çerçevesinde yabancı yatırımcılarda aranan koşullar ve tanınan teşvikler

1/ 86/10353 sayılı "Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı" ve 6224 sayılı "Yabancı Sermaye Kanunu"

Yabancı Sermaye Kanunu nedeniyle yapılan diğer uluslararası garanti sözleşmeleri;

1.1/ Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu Sözleşmesi (MIGA) 3453 sayılı Yasa ile onaylandı.

1.2/ Devletler ve diğer devletlerin vatandaşları arasında yatırım ve uyuşmazlıkların çözümlenmesi hakkında sözleşme (ICSID) 3460 sayılı Yasa ile onaylandı.

2/ Kambiyo Mevzuatı ile tanınan kolaylıklar (en son 32 sayılı TPKK) Türkiye'de yerleşik kişilerin, dışarda yerleşik kişiler için ya da bunlar adına yurt içinde ya da dışında yapmış oldukları tüm hizmet karşılığı dövizler ile dışarda yerleşik kişiler nam ve hesabına yapılan gider karşılığı dövizleri serbestçe tasarruf edilebileceği hükmünü getirmektedir.

II/ İŞLETME TEŞVİKLERİ

D/ Kurumlar Vergisi'ne tabi turizm işletmelerine tanınan Turizm Hasılatı İstisnası

2573 sayılı Yasa'nın 3. Maddesi ile getirilen hükme göre, 2634'e göre "turizm müessesesi belgesi" ile 1618'e göre "seyahat acentası işletme belgesi" almış olan kuruluşlara döviz olarak elde ettikleri hasılatın yüzde 20'sinin kurum kazancından istisnası hükmü getirilmiştir (Bu istisna, turizm sektörü dışında, yurtdışı müteahhitlik hizmetleri ile dış navlun hasılatlarına da tanınmaktadır).

E/ Katma Değer Vergisi Kanunu'nda yabancı turistlere ve seyahat acentalarına ilişkin düzenleme

1/ Turist beraberli eşya çıkışında KDV iadesi (KDV Kanunu 11. Madde)

2/ Seyahat acentalarının KDV Kanunu'ndaki hizmet ihracatından yararlandırılmaları (KDV Kanunu 12. Madde).

EK II-B

1993 YILI TURİZM YATIRIMLARINA UYGULANAN TEŞVİK TEDBİRLERİ

TEŞVİK TEDBİRLERİ	NORMAL YÖRELER	TURİZM ALAN VE MERKEZLERİ	KALKINMADA ÖNCELİKLİ YÖRELER
- TEŞVİK BELGELİ YATIRIMLAR	(Teşvik Belgesine bağlanacak yatırımlarda toplam sabit yatırım tutarı asgari 2.5 milyar TL. dir.) (Turizm Yatırım Belgesine haiz yatırımlar ile Serbest bölgelerde 1 Milyar TL. dir.)		(Teşvik Belgesine bağlanacak yatırımlarda toplam sabit yatırım tutarı 250 milyon TL. dir.)
- GÜMRÜK VERGİSİ MUAFİYETİ	+ (0 Gümrük)	+ (0 Gümrük)	+ (0 Gümrük)
- YATIRIM İNDİRİMİ	+ (% 100) (Özel Önem Taşıyan Sektör)	+ (% 100)	+ (% 100)
- FİNANSMAN FONU	+	+	+
	(Kurumlar vergisi matrahı % 25 oranında)		
- BİNA İNŞAAT HARCİ İSTİSNASI	+	+	+
- ORTA VE UZUN VADELİ YATIRIM KREDİLERİNDE VERGİ, RESİM VE HARÇ İSTİSNASI	Yıllık Üretim % 10'u oranında 5 yıl süreyle ihracat/taahhütü koşulu ile (600.000 \$)	Yıllık Üretim % 20'si oranında 5 yıl süreyle ihracat/taahhütü koşulu ile (900.000\$)	Yıllık üretimin % 5'i oranında 5 yıl süreyle ihracat/taahhütü koşulu ile (300.000 \$)
FON KAYNAKLI KREDİ			Faiz Oranı %
	- Yanmı Kalmış turizm Yatırımları		% 10
	- A. Ş. olan yatırımlara harcanan Öz kaynak üzerinden (Çemi yat. inşaa yatırımlarında toplam sabit yatırım tutarı üzerinden)		Vade 2 yılı ödemesiz toplam 5 yılda 4 eşit taksitle geri ödenir.
	- Özel belgeli öncelikli turizm yatırımları % 30 diğer turizm yatırımları % 25 (yöre farkı gözötilmeksizin)(*)		Faiz : 1 Dr. ka. Ön. Yöre : % 10 2. Dr. Ka. Ön. Yöre : % 15
	- A. Ş. olmayan yatırımlar için gelişmiş yörelerde % 10 diğer yörelerde yöre şartı uygulanır.		Normal Yöreler : % 30 Gelişmiş Yöreler : % 30
	- H. D. T. M. 'ce uygun görülen turizm sahalarındaki entegre büyük ölçekli altyapı yatırımları da yararlanır. (Arşanın toplam yatırım içindeki % 10'u KKDF'den yararlanır.)		
- KATMA DEĞER VERGİSİ ERTELENMESİ	+	+	+
- YATIRIM VE İŞLETME KREDİLERİ	Yöre ayrımı yapılmaksızın en fazla % 60, tahsisli arazideki tesislerde % 40		
(T. C. Kalkınma Bankası Kredileri)	(Yatırıma uygun olacak oran T. C. Kalkınma Bankası'nca yapılacak ekspertiz sonucuna göre belirlenmektedir.)		
- AYNI VE NAKDİ DIŞ KREDİLER	+	+	+
+ ORMAN FONUNA KATKININ	+	+	+
+ TAKSİTLENDİRİLMESİ	(Yasal çelişki nedeniyle uygulanmıyor)		
+ TELEFON, TELEKS İHTİYAÇLARININ ÖNCELİKLE KARŞILANMASI	+	+	+
		(Tesisler için ayrılan şebekeden Bakanlığımızca tahsis imkanı var).	
+ ELEKTRİK, HAVA GAZI VE SU ÜCRETLERİNDE İNDİRİM	-	+	
+ ALTYAPININ ÖNCELİKLE TAMAMLANMASI	-	+	
		(Sayılı yasa ile bu yörelerdeki altyapının öncelikli tamamlanması hükmüne bağlanmıştır).	
+ TURİZMİ GELİŞTİRME FONU KREDİLERİ	-	+	
		(Asgari 300 yataklı kapasiteli tesisler için söz konusu).	

* EMLAK VERGİSİ İSTİSNASI	+	+	+
* DAHİLİ TEVKİFAT İSTİSNASI	+	+	+
+ YABANCI PERSONEL ÇALIŞTIRILMASI	+	+	+
* YATIRIMA KONULACAK ÖZ KAYNAK			
ORANI	% 50	% 50	% 40

(Ank. İst. İzmir, Koc.
Bur. Edn. % 60)

(Yat inşaatı % 25 tahsisli
araziye % 60)

- ŞİRKET KURULUŞU VE SERMAYE TEZYİMİ İŞLEMLERİ GAYRİMENKULLERİN VE/VEYA İRTİFAK HAKLARININ YATIRIMA AYNI SERMAYE OLARAK KONULMASI HALİNDE BUNLARIN ŞİRKET ADINA TAPUYA TESCİL İŞLEMLERİ VE İNTİFA HAKLARININ TAPU SİCİLİNE ŞERH VERİLMESİ İLE İLGİLİ İŞLEMLERİN VERGİ, RESİM HARÇTAN MUAFİYET	+	+	+
- ÇALIŞANLARINA ÜCRETLERİNİN VERGİLENDİRİLMESİNDE İNDİRİM	+	+	+
	(Özel önem taşıyan sektör olarak)		
+ TURİZM GELİRLERİNİN İHRACAT SAYILMASI			

Teşvik belgeli olmak koşulu yok
Arazi arsa tedariki ile ilgili işlemler vasetel ve intikal vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, emlak vergisi, harçlar ve resimler ile Belediye gelirleri yasası gereğince alınan vergi resmen ve harçlardan muafiyet.
(sayılı yasa gereği'e kadar geçerli)

Teşvik Belgeli Yatırımlar

- Yatırım Mali ithali
- Orta ve uzun vadeli iç/dış kredi (Toplam Yatırım tutarının % 50 2581'e göre yatırımlar için dış kredi % 70)
- Yatırım indirimi
Gelir ve kurumlar vergisi kanunlarına göre yapılacak düzenlemeye göre belirlenecek)
- KKDFK
(1 yıllık sürede toplam sabit yatırım harcaması asgari 250 Milyan TL. olan vb tesisler % 20)
(ödenmiş sermayesi 1 Milyar TL. olan A ve A-G seyahat acentaları % 25 oranında kredi olarak kullanılabilir.)
(Önceki yıl cirosunun % 10'unu geçmemek kaydı ile)

1. DERECEDE ÖNCELİKLİ YÖRELER

- 1- Adıyaman
- 2- Ağrı
- 3- Batman
- 4- Bayburt
- 5- Bingöl
- 6- Bitlis
- 7- Diyarbakır
- 8- Gümüşhane
- 9- Hakkari
- 10- Kars
- 11- Mardin
- 12- Muş
- 13- Siirt
- 14- Şırnak
- 15- Tunceli
- 16- Van
- 17- Zonguldak
(Karabük ve Ereğli Hariç)

2. DERECEDE ÖNCELİKLİ YÖRELER

- 1- Amasya
- 2- Artvin
- 3- Çankırı
- 4- Çorum
- 5- Elazığ
- 6- Erzincan
- 7- Erzurum
- 8- K. Maraş
- 9- Kastamonu
- 10- Malatya
- 11- Sinop
- 12- Sivas
- 13- Tokat
- 14- Sanlıurfa
- 15- Yozgat
- 16- Zonguldak
(Karabük ve Ereğli)

(*) ÖNCELİKLİ TÜR TURİZM YATIRIMLARI

- Personel eğitim tesisleri, otel okullar,
- Sağlık ve termal turizm tesisleri,
- Golf turizmi tesisleri, (Konaklama, yeme-içme, spor ve eğlence tesislerinden oluşan yan hizmet üniteleri dahil),
- Kırsal turizm (yayla turizmi ve doğaya yönelik nehir, mağara v.b.) tesisleri,
- Tescilli eski eserlerin turizm amaçlı restorasyonu ile elde edilecek tesisler,
- Kamp ve karavan tesisleri,
- Hava alanlarında oluşturulacak turizm amaçlı terminal hizmetleri tesisleri,
- Kış sporlarına yönelik tesisler,
- Karadeniz Bölgesindeki turizm konaklama yatırımları,
- Yat limanları (ana yat limanı, tabii yat limanı, yat çekek yerleri (yat yanaşma yerleri hariç),
- Turizm tesislerinin yenileme ve modernizasyon yatırımları,
- Turizm Bakanlığınca belirlenen turizm alan ve merkezlerinde oluşturulacak ve bünyesinde yeme-içme, dinlenme, eğlence, spor imkanlarından tamamını günübürlük olarak sağlayan ve konaklama yapılmayan tesisler.

EK II-C

**TEŞVİKLERİN YATIRIMLARIN MALİYETİNE ETKİLERİ İLE
AVANTAJLARINI GÖSTEREN BİR MODEL DENEMESİ**

Görüldüğü üzere yatırım ve işletme dönemi teşvikleri çeşitli mevzuatta dağınık olarak yer almış bulunmaktadır. Her ne kadar yıllık olarak yayımlanan teşvik tebliğlerinde sağlanan teşvikler belirtilmekte ise de tebliğlerde çoğu halde teşviğin uygulanması konusunda açıklamalarla yetinilmekte, yatırımcıya bu yolla sağladığı avantajın ne olduğu somut olarak gösterilememektedir.

Aşağıda çeşitli teşviklerin ekonomik ve mali olarak sağladığı avantajların ölçülmesi ve etkinliğinin hesaplanabilmesi için bir model geliştirilmiş ve modelde kullanılan varsayım ve verilere göre teşviklerin toplam yatırım maliyetine oranı ölçülmeye çalışılmıştır.

Model:

- a. Karadenizde 4 yıldızlı bir otel türündeki konaklama ünitesinin toplam yatırım tutarı 50 milyon Dolardır.
- b. Yatırımın % 80'i sabit yatırım mahiyetindedir.
- c. Yatırımı bir A.Ş. gerçekleştirecek olup, yatırımın % 50'si özkaynaklarla karşılanmaktadır.
- d. Yatırımda kullanılan % 50 kredi, kredinin % 90'ı bir diğer ifadeyle 22.5 milyon doları yatırım kredisi bakiye % 10'u 2.5 milyon doları ise işletme kredisidir. Yatırım kredisi için uygulanan faiz oranı, Kalkınma Bankası fon kaynaklı olup % 30'dur. İşletme kredisi ise % 43 faizli olarak temin edilecektir. Krediler 5 yıl vadeli olarak kabul edilmiştir. Diğer komisyon ve primlerin faize etkisi 6 puandır.
- e. İthal yoluyla tedarik edilecek makina ve teçhizatın toplamı 15 milyon dolardır.
- f. Yatırım teşvik belgesi kapsamında tasdik edilen global listede yer aldığı halde yerli temin edilen makina ve teçhizatın toplamı 5 milyon dolardır.

g. Yatırım indirim oranı % 100'dür.

h. Yatırım 20.2.1993 tarih ve 21502 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan tüm teşvik tedbirlerinden yararlanmaktadır.

i. İthal makina ve teçhizatın ortalama Gümrük Vergisi Oranı % 60 olarak kabul edilmiştir.

j. Bankaların kredi işlemlerinde geçerli faiz ve komisyon toplamı oranı % 60'tır. Banka ayrıca 6 puan kaynak kullanımı destekleme fonu primi ve 2 puan banka ve sigorta muameleleri vergisi tahsil etmekte böylece toplam yük % 68 olmaktadır.

k. Hesaplamalar dolar değeri esas alınarak yapılmıştır.

**Teşvikli Toplam
Yatırım Avantaj
Oranı (%)**

1. Gümrük Vergi, Resim ve Harç İstisnası

Toplam ithalat tutarı 15 milyon dolar olduğuna göre ödenmeyen Gümrük Vergi ve Resimlerinin toplamı $15 \times \% 60 = 9$ milyon dolar
 $9/50 = \% 18$ 'dir.

% 18

2. Fon Kaynaklı Düşük Faizli Kredi

Kullanılan kredilerin ortalama maliyeti

$$\frac{22.5}{2.5} = 9$$

$$9 \times \% 30 = 270$$

$$1 \times \% 43 = \frac{43}{313}$$

$$313 : 10 = \% 31.3 \text{ 'tür.}$$

Normal kredilerin faiz yükü ise (vergi hariç)

% 70 olmaktadır. Böylece net avantaj

$$70 - 31.3 = 38.7 \text{ 'dir. Kullanılan kredi toplamı}$$

25 milyon dolar olduğundan avantaj 9.675 dolardır. Avantaj oranı ise $9.675/50 = 19$ 'dur. Bu istisna yıllık olup kredi süresince her yıl faydalanılacaktır. Kredi 5 yıl süreli olarak kabul edildiğinden $19 \times 5 = \% 95$ olmaktadır.

Ancak bunun vergi yükü bertaraf edildiğinde net avantaj $9.675 \times (100 - 48.8) = 4.954$ \$ olmaktadır. Böylece $4.954/50 = \% 10$ yıllık ve 5 yıllık $\% 50$ avantaj sağlanmaktadır.

$\% 50$

3. Vergi, Resim Harç İstisnası

$\% 7$

Her türlü noter, tapu vesair işlemler üzerinden ödenecek vergiler toplamı 1 milyon dolardır. Banka ve Sigorta muameleleri vergisi ise kullanılan kredi toplamının $\% 2$ 'si olarak kabul edildiğinden $25 \times \% 2 = 0.5$ milyon ABD dolarıdır. Ancak, 5 yıl boyunca bu tutar 2.5 milyon dolar olmaktadır. Toplam avantaj 3.5 milyon dolar ve $3.5/50 = \% 7$ olmaktadır.

4. Teşvik Primi

$\% 0.5$

Teşvik belgesi kapsamında tasdik edilen global listede yer alıp yerli olarak temin olunan makina ve teçhizat tutarının $\% KDV$ 'si oranında prim ödenir. Yerli makina tutarı 5 milyon dolar olduğundan avantaj $5 \times \% 12 = 600$ bin dolar ve vergiden sonra $0.517/50 = \% 0.5$ olmaktadır.

5. Yatırım İndirimi İstisnası

% 30

Yatırım % 100 oranında yatırım indiriminden istifade ettiğinde ve yatırım indiriminden faydalanabilir tutarın tüm sabit yatırım harcamaları tutarı olan 40 milyon dolar olduğu varsayıldığında 40 milyon dolar tutarında indirim sağlanacaktır. Ancak avantaj % 48.3 oranındaki kurumlar vergisinden % 10.3 oranındaki gelir vergisinin tenzilinden sonra kalan fark olarak alındığında $40 \times \% 38 = 15.2$ milyon dolar olmakta ve bunun tüm yatırıma oranı $15.2 = \% 30$ olmaktadır.

TOPLAM AVANTAJ ORANI

% 105.5

7. TOPLAM

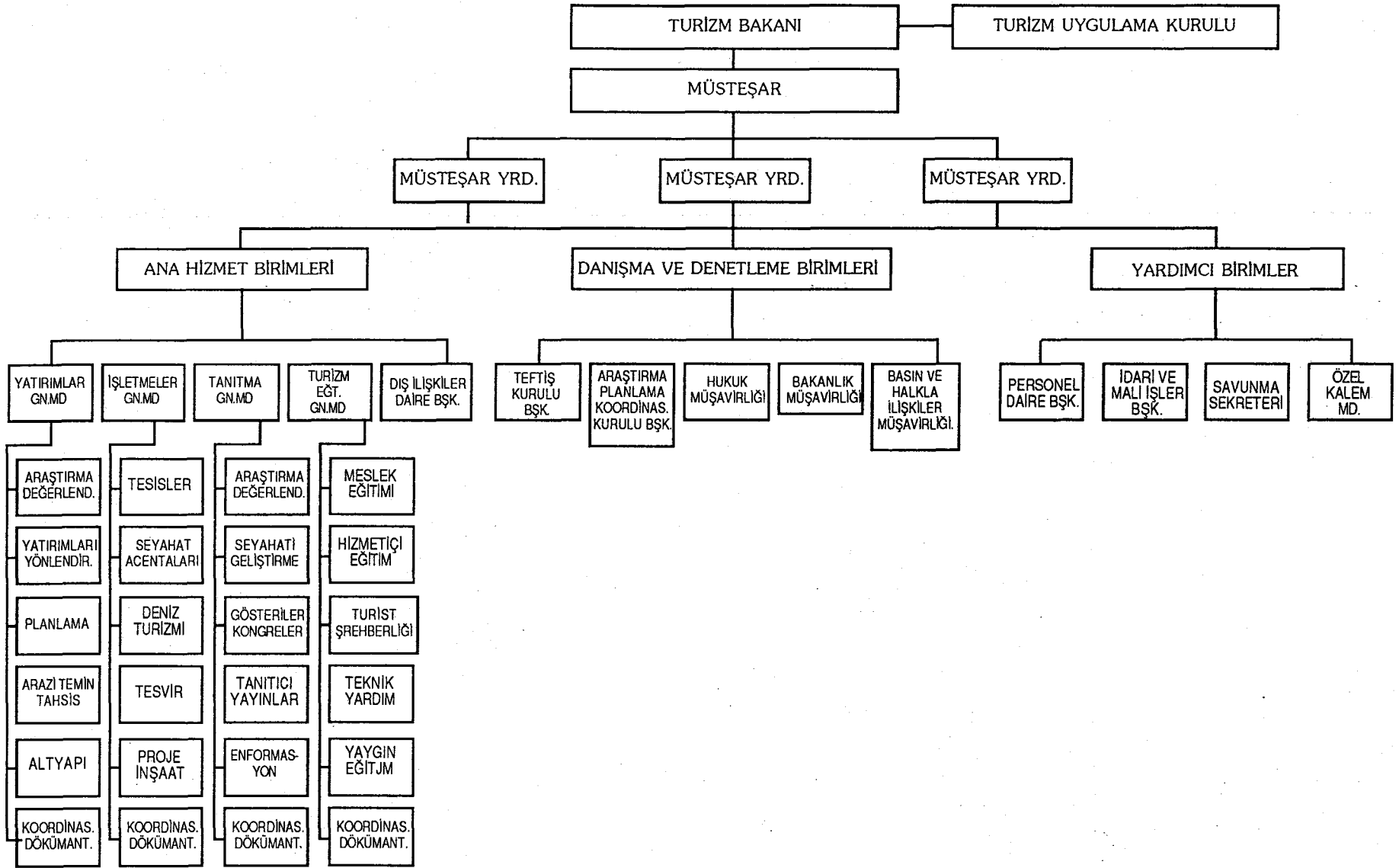
Görüldüğü gibi yalnızca belli başlı teşvik tedbirlerinin yatırım maliyetinde % 105.5 oranında etkisi olmaktadır. Bir başka yorumla söz konusu teşviklerin tanınmaması halinde yatırım % 105.5 daha pahalıya mal olacaktır.

Ancak, yukarıda değinilen teşviklerin bir kısmı işletme döneminde etkilerini gösterecektir. Örneğin yatırım indiriminden faydalanılması için işletmenin kâr elde etmesi beklenecektir.

Bununla beraber, yukarıdaki modelde dikkate alınmamış mali etkileri nisbeten az diğer bazı teşvik tedbirlerinin de bulunduğu gözönünde tutulmalıdır. Finansman fonu, bina inşaat harcı istisnası, emlak vergisi istisnası gibi diğer çeşitli istisna ve muafliklarda gözönünde tutulduğunda avantajın toplam yatırım maliyetine etkisi % 110'lara ulaşabilecektir.

Modelde ulaşılan sonuç yukarıda değinilen varsayım ve verilerin ışığı altında geçerlidir. Her yatırımın kendi özellikleri içerisinde teşviklerden daha düşük veya daha yüksek oranlarda avantaj sağlamasının mümkün olduğu mutlaka gözönünde tutulmalıdır.

EK III

TURİZM BAKANLIĞI MERKEZ TEŞKİLATI ORGANİZASYON ŞEMASI

EK - IV

1991 YILI DÜNYA TURİZM ÖRGÜTÜ (WTO) RAPOR ÖZETİ

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü "World Tourism Organisation" tarafından yayınlanan 1991 yılına ait rapor aşağıdaki hususları tespit etmiştir.

1- Birleşmiş Milletler'e bağlı bütün ülkelerin çoğunun büyükelçileri düzeyinde temsil edildikleri İspanya'daki WTO "1990 Turizm Pazarı" profiline göre 1990 yılında dünyadaki turist sayısı 415 milyona çıkmıştır. Bu sayı 1989'a oranla % 2.4 oranında bir artışı göstermektedir. Yine 1990 yılında dünyadaki turizm gelirin de 1989'a oranla % 10 artışla 230 milyar dolar olduğu tespit edilmiştir.

2- 1990 yılında aşağıdaki 5 ülke turizmde başarının doruğuna çıkmışlardır :

Baş Hedef Olan Ülkeler	Turizmden En Çok Kazanan Ülkeler	Turist Olarak En Çok Harcayanlar
Fransa	Amerika	Amerika
Amerika	Fransa	Almanya
İspanya	İspanya	Japonya
İtalya	İtalya	İngiltere
Avusturya	İngiltere	Fransa

Not : WTO'nun dünyadaki üye ülke sayısı : 103 hükümet, 4 işbirliği bölgesi ve 156 ilgili memlekettir.

KAYNAKLAR

KİTAP VE TEZLER

- BARUTÇUGİL, İsmet Sabit : **Turizm İşletmeciliği**, Uludağ Üni., Bursa, 1984.
- BAUD-BOVY, Manuel, LAWSON, Fred : **Tourism and Recreation Development**, London, 1977.
- COLTMAN, Michael : **Tourism Marketing**, Van Nostrand Reinhold, New York, 1989.
- CARLISLE, H.M. : **Management Concepts and Situations**, Science Research Associates Inc., Chicago, 1971.
- ERALP, Ziya : **Genel Turizm**, Ankara Üni., BYYO, Ankara, 1983.
- EVLİYAOĞLU, Sait : **Genel Turizm Bilgileri**, Ankara, 1989.
- GÖKSAN, Ergun : **Turizmoloji**, Uğur Ofset Mat., İzmir, 1978.
- GUNN, Clare A. : **Tourism Planning**, 2.B., Taylor-Francis, New York, 1988.
- GÜRDAL, Mehmet : **Turizm Ulaştırması**, Adım Yay., Ankara, 1990.
- HACIOĞLU, Necdet : **Turizm Pazarlaması**, Uludağ Üni., Bursa, 1983.
- HOLLOWAY, J. Cristopher : **The Business of Tourism**, 3.B., Pitman, London, 1989.
- İLKİN, Akın, Zeki, DİNÇER : **Turizm Kesiminin Türk Ekonomisindeki Yeri**, TOBB, Ankara, 1991.
- KARAUÇAK, Oğuz Ş. : **Avrupa Topluluğu'nun Turizm Politikası**, İstanbul, 1991.
- KASPAR, Claude : **Tendances de la Planification Touristique, Pour Les Années 80**, Aiest, Berne, 1978.
- KUBİLAY, C. : **Otelcilik**, İstanbul, 1977.

- LUNDBERG, David L. : **The Tourist Business**, Van Nostrand Reinhold, New York, 1990.
- MAVIŞ, Fermani: **Otel Yönetimi**, Anadolu Üni., Eskişehir, 1985.
- Mc-INTOSH, Robert W. : **Tourism Principles, Practices, Philosophies**, 4. B., London, 1987.
- MORRISON, Alastair M., Robert Cristie MILL, : **The Tourism System An Introductory Text**, Prentice Hall International Inc., New Jersey, 1985.
- OLALI, Hasan, Meral KORZAY : **Otel İşletmeciliği**, İzmir, 1990.
- OLALI, Hasan, Alp TİMUR : **Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri**, İzmir, 1986.
- OLALI, Hasan, Selçuk NAZİLLİ, v.d. : **Dış Tanıtım ve Turizm**, İş Bankası, Ankara, 1983.
- OLALI, Hasan : **Turizm Politikası ve Planlaması**, İstanbul, 1990.
- SAĞCAN, Mehmet : **Rekreasyon ve Turizm**, Cumhuriyet Basımevi, İzmir, 1986.
- SEZGİN, Mesut, Orhan ACAR : **Turizm Tanıtma, Pazarlama, Ekonomi**, Ankara, 1983.
- ŞAHİN, Adem : **İktisadi Kalkınmadaki Önemi Bakımından Türkiye'de Turizm Sektöründeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi**, TOBB, Ankara, 1990.
- TOSKAY, Tunca : **Turizm, Turizm Olayına Genel Yaklaşım**, Der Yay., İstanbul, 1983.
- WITT, Stephen, F. Luiz MOUTINHO : **Tourism Marketing and Management Handbook**, Prentice Hall International Inc., London, 1989.
- WHITE, Jeremy : **A Review of Tourism Structure Plans in England**, Centre for Urban and Regional Studies University of Birmingham, Occasional Papers, 1981.
- YURTTAŞ, Salih Zeki : **Kalkınma Planları Açısından Turizm Sektörü ve Teklifler**, DPT, Kariyer Dışı Uzmanlık Tezi, Ankara, 1983.

MAKALELER

- BAUD-BOVY, Manuel : "New Concepts in Planning for Tourism and Recreation",
Tourism Management, London, Aralık 1982.
- BRITTON, Robert, A. : "International Tourism and Multinational Corporations in
the Pasific: The Case of Fiji" **The Geography of
Multinational**, Der. Taylor, M., St. Martin's Press, New
York, 1982.
- CHADWICK, Robert, A. : "Some Notes on the Geography of Tourism A Comment
to Britian" **The Canadian Geographer**, S. 25, Y. 2,
1982.
- CİNEMRE, N. : "Türkiye'de Dış Turizm Hareketleri", **Turizm Yıllığı 1987**,
Ankara, 1989.
- EDGELL, David, L. : "International Business Prospects for The Rest of the
Century: International Tourism and Travel 1977",
Travel Research Journal, 1978.
- GO, Frank : The Development of the New Services Product for the Tourism
Market: A System Approach, **Occasional Papers**,
1989.
- GO, Frank, JR. Brent, RITCHIE : "Tourism and Transnationalism", **Tourism
Management**, S. 11, Y. 4, Aralık 1990.
- GETZ, D. : "Models in Tourism Planning, "**Tourism Management**, S. 7, Y. 1,
Mart, 1986.
- GUNN, Clare A. : "Destination Zone Fallacies and Half-Truths, Paper Presented
for the International Conference, **Trends in Tourism
Planning and Development**, 1982.
- HACIOĞLU, Necdet : Turizmin Gelişmesinde Çok Uluslu Turizm İşletmelerinin
Rolü, **Turizm Yıllığı 1986**, Turizm Bankası A.Ş.,
Ankara, 1988.

- HAMAMCI, Can : "Yerleşme ve Çevre Sorunları", **Türkiye Ekonomisi Sektörel Gelişmeler**, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara, 1992.
- KAHRAMAN, Nihat : "Turizm Yatırımları ve Yabancı Sermaye", **TÜRSAB Turizm Dergisi**, Ağustos 1987.
- KORZAY, Meral : "Turizmde İstihdam ve Eğitim Politikası", **TUGEV Danışma Toplantısı**, İstanbul, 1988.
- KORZAY, Meral : Turizm Makaleleri, **Finans Dünyası**, S. 16, Y. 2, Nisan 1991.
- MC NULTY, Robert, Patricia WAFER, P. : "Transnational Corporations and Tourism Issues", **Tourism Management**, Aralık S. 11, Y.4, 1990.
- ÖNCE, Günal : "Turizm İşletmelerinde Güncel Pazarlama Sorunları ve Çözüm Önerileri" **3. Ulusal İşletmecilik Kongresi Tebliği**, Gazi Üni., İ.İ.B.F., Ankara, 1989.
- ÖZ-ALP, Şan : "Turizm Sektöründe İnsangücü Açığının Uzaktan Öğretimle Karşılanması", **Kurgu Dergisi**, S. 7, 1990.
- TOLUNGÜÇ, Ahmet, Leyla ÖZHAN : "Turizm Sektörü", **Türkiye Ekonomisi Sektörel Gelişmeler**, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara, 1992.

DİĞER KAYNAKLAR

- D. P. T. : Tanıtım Teşviklerinin Tarihi Seyri ve Son 10 Yılın İstatistikleri, Ankara, 1991.
- D. P. T. : Plan ve Türkiye'de Planlı Kalkınma, Ankara, 1984.
- D. P. T. : I. Beş Yıllık Kalkınma Planı.
- D. P. T. : II. Beş Yıllık Kalkınma Planı
- D. P. T. : III. Beş Yıllık Kalkınma Planı.
- D. P. T. : IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı.
- D. P. T. : V. Beş Yıllık Kalkınma Planı.
- D. P. T. : VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı.

- D. P. T. : Yabancı Sermaye Raporu (1983-1986), DPT, Yabancı Sermaye Başkanlığı, Ankara, 1987.
- D. P. T. : Turizm ve Tanıtma, Cilt 1, Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara, 1977.
- D. P. T. : Turizm, DPT Özel Sektör Ortak Çalışma Komitesi Raporu, Ankara, 1977.
- D. P. T. : Turizm, DPT Özel Sektör Ortak Çalışma Komitesi Raporu, Ankara, 191.
- D. P. T. : Gelişen Türkiye, Turizm, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1989.
- O.E.C.D. : Tourism Policy and International Tourism in OECD, Member Countries, Paris, 1987.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: Kalkınma Planları Yıllık Programlar ve İcra Planlarında Turizm, Ankara, 1985.
- T.C. Resmi Gazete : "6086 sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu" 22.5.1953 tarih ve 8414 sayı.
- T.C. Resmi Gazete : "6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" 23.1.1954 tarih ve sayı.
- T.C. Resmi Gazete : "1987 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" 14.12.1983 tarih ve 18251 sayı.
- T.C. Resmi Gazete : "2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu", 16.3.1960 tarih ve 17635 sayı.
- T.C. Resmi Gazete : "Dünya Turizm Teşkilatı Tüzüğü", 8.10.1973 tarih ve 14679 sayı.
- T.C. Resmi Gazete : "Yatırımların, Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki Esasları"na ilişkin B.K.K. 29.1.1993 tarih ve 21480 sayı.
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu: "Türkiye'nin Turing ve Otomobil Kurumu, 60. Yıl (1923-1983)" İstanbul, 1983.
- TÜRSAB : Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği, Kanunu ve İlgili Mevzuat Yay., No: 2, İstanbul, 1975.
- TURBAN Turizm A.Ş. : Türk Turizminde 35. Yıl, Ankara, 1990.

- WTO : Yearbook of Tourism Statistics, Vol: 1, 1986.
- WTO : Records of The World Tourism Conference, Madrid, 1981.
- Turizm Yıllığı 1985 : T.C. Turizm Bankası A.Ş., Ankara, 1986.
- Turizm Yıllığı 1986 : T.C. Turizm Bankası A.Ş., Ankara, 1988.
- Turizm Yıllığı 1987 : Türkiye Kalkınma Bankası, Ankara, 1989.
- Turizm Yıllığı 1988-89 : Türkiye Kalkınma Bankası, Ankara, 1990.
- Turizm Yıllığı 1990 : Türkiye Kalkınma Bankası, Ankara, 1991.
- Turizm Yıllığı 1991 : Türkiye Kalkınma Bankası, Ankara, 1991.
- II. Türkiye İktisat Kongresi İç Hizmetler Komisyon Tebliği, Cilt VII, DPT, 1981.
- TYD : "Avrupa Turizmde Tek Pazar, 1992 ve Türk Turizmine Etkileri" Turizm Yatırımcıları Derneği Sempozyumu, İstanbul, 1990.
- TYD : Turizm Yatırımlarının Ekonomiye Katkıları İstanbul, 1992.
- İktisadi Kalkınma Vakfı : Avrupa Topluluğu'nun Turizm Politikası, İstanbul, 1991.
- National Tourism Policy Study Final Report, United States, Government Printing office Washington, 1978.
- Başbakanlık : Hükümet Programı, 1991, Ankara.
- Turizm Bakanlığı : Turizm 90, Yayın No: 1991/9, Ankara 1991.
- Commission of the European Communities: 1990, European Tourism Year, European File, Brussels, 1990.
- HDTM : Başlıca Ekonomik Göstergeler, Ankara, Aralık 1992.
- HDTM : Faaliyet Raporu (1986 - 1992), Ankara, Ocak 1993.
- HDTM : Yatırımların Teşviki ve Yönlendirilmesi ile İlgili Tebliği No. 93/3, Ankara, Şubat 1993.